SKOMANTO KRONIKOS

ILGA KELIONĖ NAMO

VERSUS AUREUS

Skomanto kronikos:

BELAISVIS
VILKĖ
ATPILDO STRĖLĖ
JUNDOS LEMTIS
PLĖŠIKŲ PILIS
UŽKEIKTAS LOBIS
DIEVŲ VALIA
MĖLYNOJO VARNO PASLAPTIS
VENTĖS KALVIS
POLOCKO RANKA
ŠARVAI NAUGARDUKO KUNIGAIKŠČIUI
MINDAUGO SŪNUS
LIEPSNOJANTIS BOKŠTAS
ŠĖTONO LEGATAS
SAULĖS MŪŠIS
DU KALAVIJAI

SKOMANTO KRONIKOS

ILGA KELIONĖ NAMO

Apysaka

VERSUS AUREUS

UDK 888.2-3
Sk46

Knygos išleidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Viršelio dailininkė
KORNELIJA BUOŽYTĖ

ISBN 9955-699-16-7

I.

Pavojaus varpai

Buvo viena iš tų vaiskių vasario pabaigos dienų, kai, regis, gali užuosti artėjančio pavasario kvapą. Tačiau žiema dar spardėsi, ir ledinis vėjas švilpė virš baltų laukų, piktai kliūdamas už nuogų miškų raizgynų.

Junda, įsigaužusi į sunkius sabalų kailius, žvarbo, atsirėmusi į šaudymo angos atbrailą aukščiausio Smolensko pilies bokšto aikštelėje, bet leistis nesiskubino. Pilyje ji jautėsi it pagauta paukštė ir juo toliau, tuo blogiau. Vis susigriebdavo, jog vėl gailisi, kad atgavo sąmonę Smolenske po kone savaitės kelionės miškais (tarsi į vandenį įbrido prie pat Maskvos, ir tik prie Smolensko sienų išniro).

Ir kaip kitaip. Juk tiek iškentėjo, tiek visko patyrė nuo to laiko, kai gavo žinią, jog jai pasipiršęs ir jos širdį pavergęs, į rusų žemes kraičio pasirinkti išjojęs galiūnas Grauslys pateko į nelaisvę. Junda pati surinko jotį ir išvedė ją gelbėti mylimojo, o brolis Daubaras jojo kaip eilinis karys. Jis viską paėmė į savo rankas tik prie Maskvos, kai atrodė, kad pagaliau pavyks išgelbėti Grauslį, bet rusai nužudė jį žemaičiams prieš akis, o šie tuoj pat pateko į, regis, iš niekur atsiradusios mongolų ordos apsiaustį. Daubaras iš pradžių organizavo gynybą, o paskui, kai pamatė, jog visi anksčiau ar vėliau padės galvas, prasiveržė iki mongolus atvedusio Batu-chano ir, metęs jam iššūkį, susigrūmė šaudymo iš lanko varžybose. Tiesa, sugudravo – atėjus jo eilei šauti, išsiderėjo, kad šautų Junda, ir ji neapvylė. Savo šūviu apstulbino Batu-chaną, ir tas leido žemaičiams keliauti namo.

Leido – aštuoniolikai likusių gyvų. Vyrai sukrovė laužą žuvusiesiems ir, su jais atsisveikinę, pėsti leidosi Ventės pusėn. Žirgų teturėjo vos porą, ir ant jų susodino po du labiausiai sužalotus vyrus. Kitiems teko eiti, tikintis, kad pakeliui prasimanys žirgų.

Nespėjo. Jie iškeliavo ryte, o vakarop, pakilę siauru miško keliuku į nežinia kelintą kalvelę, apačioje išvydo mongolų minią. Nespėjo nei geriau įsižiūrėti, nei pagalvoti, iš kur atsirado – žvalgai ar koks plėšikaujantis būrys, – kai atšvilpusios strėlės nukirto jojančius sužeistuosius. Suklupo ir vienas žirgas, o kitas pasibaidęs šoko į mišką. Bet žemaičiai jam iš paskos nepuolė. Sniegas buvo per gilus, kad toli nubėgtų. Mongolai nuo kelio būtų juos kaip zuikius iššaudę. Tokia mirtis netiko.

Teliko rūpintis, kaip brangiau atiduoti savo gyvybes, tik mongolai nedavė laiko. Jų strėlės vis švilpė ir švilpė, lėkdamos kaip juodi debesys, o užsiglausti veik nebuvo kur. Nebent tik už kritusio žirgo, ir Junda, priklaupusi už jo, taupiai siuntė strėlę po strėlės, žiūrėdama, kad nei viena tuščiai neprapultų, o aplink vienas po kito krito jos kariai. Regis, be jos ir Daubaro tebuvo likę gal pora sužeistų vyrų, kai ją užkabino pirmoji į koją pataikiusi strėlė. Tik ją ištraukė – antra kliudė, nes grėsmingai švilpiančios mongolų strėlės, atrodė, saulę temdė, bet Junda, dar įstengdama nulaikyti arbaletą, nesiruošė pasiduoti. Iš paskutiniųjų, sukandusi dantis, ji dar spėjo paleisti kelias strėles, kai stiprus smūgis krūtinėn ją lyg į juodą šulinį bloškė. Junda krito, bet taip ir nesulaukė, kada pasieks dugną. Prapuolė spengiančioje tamsoje.

Kas buvo toliau, tiek žinojo, kiek iš Daubaro išpešė, tik tas nelabai norėjo aiškinti, atseit, vėl kaip prie Maskvos, kritus paskutiniam joties vyrui, vienas puolė mongolus, iškėlęs jų valdovo Batu-chano kardą. Mongolai pamatė – iškart išsilakstė, tai jis susirado miške paskutinį joties žirgą, pasiėmė Jundą ir vėl leidosi į kelią.

Junda tegalėjo įsivaizduoti, kaip broliui buvo nelengva. Pats per mūšį ne vieną strėlę pasigavęs, sunkiai laikėsi balne, o dar ir seserimi turėjo rūpintis. Jai paskutinė strėlė teko kiek aukščiau širdies, tai kone visą kelią be sąmonės buvo, o jei trumpam atsigaudavo, tik su dievais kalbėjos. Daubaras kaip mokėdamas ir savo, ir jos žaizdomis pasirūpino, bet abejojo, ar pajėgs ne tik Jundą gyvą iki Ventės nugabenti, bet ir pats nusigauti, juoba, kad aplink vis siautė mongolai, kurių žygius liudijo karts nuo karto pakeliui pasitaikydavę sudeginti kaimai.

Teliko viena viltis – Eidivydas Smolenske. Pirmame Smolensko žemės kaimelyje Daubaras, gąsdindamas Eidivydo vardu, išreikalavo

iš valstiečių vežimą, paguldė į jį seserį ir atsargiai, kad duobėtas miško kelias neiškratytų iš Jundos gyvasties, pasiekė Smolenską, melsdamas dievus, kad tik mongolai nebūtų palietę miesto.

Dievai išklausė – mieste tebesėdėjo rikis Eidivydas su keturių šimtų vyrų jotimi. Jie kone visi buvo labai jauni, kaip ir jų rikis, vos antrą dešimtį baigę, ir patyrusio kario, koks, lyginant su jais, buvo gyvenimo vėtytas ir mėtytas bei daugybę žygių išgyvenęs Daubaras, pasirodymas labai nudžiugino Eidivydą.

Užtat Junda nepasijuto laiminga atsigavusi didelėje niūrioje menėje, kur deglai ant sienų neįstengė išbaidyti iš kampų prietemos. Pradžioj manė patekusi į rusų nelaisvę, nes šalia sėdinčios dvi moterys puolė ją kalbinti rusiškai. Nusprendė tylėti, kol išsiaiškins, kur papuolė ir kas jai nutiko, bet viena moteris, išlėkusi iš menės, grįžo su dar sunkiai nuo neužgijusių žaizdų bepaeinančiu Daubaru. Tas ir nuramino – nėra ko jaudintis, jie pas savus, tik tegul ji greičiau sveiksta. Junda, apsižiūrėjusi, kad guli ant minkštų meškų kailių, bandė krustelti, kad patogiau įsitaisytų, bet ūmai baisus skausmas ūžtelėjo kažkur iš krūtinės, surakindamas visą kūną nuo kojų pirštų galų iki pat pakaušio. Net ašaros ištryško ir lyg pro miglą matė subruzdusias ruses bei prie jos palinkusį brolį.

– Nejudėk, – iš toli toli pasiekė silpnas Daubaro balsas. – Tavo žaizda dar neužsitraukusi. Atsargiai, kraujuoja.

Bet Junda neklausė – sukandusi dantis kilstelėjo galvą, trumpam akimis susirado krūtinę perkryžiavusius tvarsčius, kur, jų susikirtimo vietoje, sparčiai plėtėsi raudona dėmė, ir bejėgiškai krito ant pagalvės.

Skausmas nepaleido. Atvirkščiai – augo, bet ne dėl žaizdos. Iš atminties išplaukė iškankinto Grauslio vaizdas.

– Atsargiai, – kartojo Daubaras. – Pasisaugok. Mažiau judėsi – žaizda greičiau užgis.

– Ir kas tada? – sunkiai iškvėpė Junda. Brolis, kad išgirstų, turėjo prie pat jos lūpų pasilenkti. – Kam man gyventi, kai Grauslio nebėra?

Daubaras nustebęs atšlijo. Bandė kažką pasakyti, bet žodžiai nenorėjo pasiduoti milžinui.

– Tai ... šita... – lyg per jėgą spaudė juos, mindžikuodamas nuo kojos ant kojos ir stengdamasis nesimaišyti bandančioms kraują sustabdyti rusėms. – Tai jei gyva likai, reiškia, dievai taip norėjo. Juk ir mama išbūrė, kad gyvi grįšime. O jei dievai tau lėmė gyventi, tai turi gyventi.

– Turiu, – ir tada, ir vėliau Junda bandė sau kartoti, bet žodis sunkiai prasimušdavo pro skausmą, kuris nuo žaizdos virš širdies palengva persikraustė į pačią širdį ir nesiruošė iš ten trauktis.

Kai Žybartaičiai pasiekė Smolenską, buvo ankstyvas pavasaris. Iki vasaros Daubaro žaizdos visai užgijo ir jis jau galėjo sėstis ant žirgo, tačiau Junda tebegulėjo – mongolų strėlių paliktos žaizdos sunkiai traukėsi.

Rusės ir pačios nepalikdavo sužeistosios lovos, ir kažkokių žiniuonių atsivesdavo. Mergina it pro sapną atminė jų šnibždesį, kuprotų šešėlių šokius ant menės sienų ir jų paliktas vaistažoles, kurias jos slaugės dėdavo ant žaizdų, neatsistebėdamos, ko tos nepasiduoda.

Junda galėjo joms paaiškinti, kad ne žaizdos kaltos, o Grauslio atminimas. Koks likimas laukė jos? Dievai paliko ją gyventi, bet visi galvos, jog ir nubaudė, jau antrą jaunikį atėmę. Kas, rizikuodamas sulaukti tokio likimo, bedrįs jai pirštis? O ir ji pati nežinia ar sutiktų, nes kas jai atstos Grauslį? Bet kam tai rusėms žinoti? Junda per visą laiką beveik nei žodžio joms neištarė.

Ji tik dėl Daubaro prastai jautėsi. Tas kiekvieną dieną, jei kur neišlėkdavo rikio Eidivydo siųstas, ilgiausiai sėdėdavo prie sesers guolio, į savo platų delną paėmęs jos mažą ranką. Be paliovos ją glostydavo, šnekėdamas, kad būtinai pasveiks, o tada keliaus namo. Motina juk laukia. Jis jai per Eidivydo pas Mindaugą siųstą žygūną perdavė žinią, kad abu gyvi. Junda nebegalėjo prisiversti jam pakartoti, kad nebenori gyventi, nes jos didysis brolis atrodė lyg koks vaikas. Žiūrėdavo į Daubarą ir imdavo jaustis kalta, kad tiek skausmo jam suteikia.

Tačiau kaltės jausmas mažai padėdavo, ir Junda pirmąsyk ant kojų atsistojo tik rudens pradžioje, bet tos linko it sulūžusios. Rusės, jai po pažastimis palindusios, kaip besimokantį vaikščioti vaiką vedė. Atrodė, visą amžinybę iki durų ėjo ir dar sunkiau atgal kasėsi. Tačiau kartą pradėjus rusės nebedavė ramybės: kasdien vertė keltis iš guolio ir žingsniuoti, žingsniuoti, žingsniuoti. Iš pradžių po kambarį, paskui – po lauką.

Kai Junda pirmąsyk pateko į geltonais lapais nubertą pilies kiemą, merginai pasivaideno, kad kas buože smogė jai į veidą. Susvyravo ir tikrai būtų parkritusi, bet rusės ir prie jų prisidėjęs Daubaras spėjo sugriebti. Paskui, kai pradėjo pati, savo jėgomis kliaudamasi, viena po truputį vaikščioti, atrado pilies bokšto aikštelę.

Bokštas tarsi ietis smigo į dangų virš pilies, užtūpusios ant aukščiausios iš septynių kalvų, ant kurių buvo įsikūręs miestas, ir iš jos bokšto aikštelės galėjai toli žvelgti. Visa bėda, kad laukai už Smolensko sienų plytėjo maždaug per du strėlės skrydžius, paskui tarsi pylimas viską uždengdavo miškas, besitęsiantis į tolį kiek tik akys griebė.

Jau žiema buvo įsitvirtinusi, kai Junda pasijuto stipriau. Tiek, kad jau galėjo keliauti namo, tik Ventė jos nei kiek neviliojo. Negalėjo įsivaizduoti, ką ten darys, kaip gyvens. Taip ir stūmė dienas: miegodavo, valgydavo (vis daugiau, nes jaunas sveikstantis kūnas reikalavo savo dalies) ir kiurksojo savo menėje arba sprukdavo į bokštą, kai pūga ar šaltis labai negąsdindavo, ir ilgai žvelgdavo į Smolensko apylinkes, užsigulusi ant šaudymo angos atbrailos. Ir taip diena po dienos, kol, žiemai einant į pabaigą, susigriebė, jog žiūri į tą pusę, kur už miškų ir laukų slepiasi Ventė.

Susigriebė ir tarsi pabudo, vėl ūmai perverta skausmo: ji panoro namo!

Junda galvotrūkčiais puolė žemyn ir, kone visą pilį išmaišiusi, pasigavo Daubarą:

– Keliaujam namo! – uždususi išpyškino. – Rytoj, gerai?

– Palauk, palauk, – netikėtai užkluptas brolis pasimetė ir vėl ilgai negalėjo susigriebti, ką jai atsakyti, o paskui – kaip išaiškinti, kad negali.

Niekaip. Jis čia reikalingas. Rikiui Eidivydui ir jo vyrams. Nes jiems teko sunki našta – ne po svetimą žemę siausti, bet ją valdyti. O ir kelionė iki Lietuvos pavojinga – vis mongolai zuja po rusų žemes. Reikia luktelti, kol jie išeis. Arba kol Eidivydas su didele palyda siųs žygūną pas Mindaugą, bet vis nepasitaikė jokio svarbaus reikalo.

Ir teko Jundai toliau dienas Smolenske stumti, bet tos vis sunkiau pasiduodavo. Vienintelė paguoda liko bokšto aikštelė. Žiema traukėsi, šaltis silpo ir Junda vis daugiau laiko galėjo būti bokšto viršuje. Atsigaudavo gryname ore, ir sugrįžimas į troškias pilies menes jai būdavo kančia.

Ir ką ten veikti tokią gražią dieną? Mergina vis žvelgė į seniai mintinai išmoktą vaizdą: vėjo šiaušiamą mišką, per kurį lyg bangos bėgo, arba grįždavo prie kone viena ant kitos besigrūdančių skurdžių miesto trobelių, oriai stūksančių bojarinų bei turtingų pirklių ir amatininkų sodybų, bet akys mieliau vėl sprukdavo į erdvę už miesto sienos, nes nuo jos grožio atsigaudavo širdis.

Buvo diena, kai pajunti žemės grožį bei tai, koks puikus dalykas – tyla ir ramybė, bet tada ypač skaudžiai suvoki, kaip lengvai ši grožybė gali subyrėti. Suvoki ir sykiu nutuoki, kad pavojus jau čia pat, tuoj smogs savo sunkiu kalaviju, bet taip nesinori tuo tikėti.

Junda įtikinėjo save, jog tai nesąmonė, bet pavojaus nuojauta stiprėjo ir smogė: iš pradžių praplyšo kažkurios tolimos cerkvės varpai, ir tuoj jiems atsiliepė kitų skardžiabalsiai. Neramus varpų gaudesys ritosi prie pilies iš visų pusių tarsi siautulingi pavasario upeliai, ir Junda, jau seniai žinojusi, kada jiems laikas skambėti, sunerimusi persisvėrė per aikštelės kraštą.

Apačioje, siaurose gatvelėse, blaškėsi mažyčiai žmogeliukai, o pilies pusėn kiek nešė žirgai šuoliavo keli raiteliai. Junda, pamačiusi, kad jie jau pasiekė pilies vartus, puolė prie stačių akmeninių apledėjusių laiptų ir, rizikuodama paslysti, pasileido žemyn. Kai pagaliau nusigavo į kiemą, raiteliai jau lėkė prie rikio Eidivydo, slysčiojusio pasitikti jų per sutryptą sniegą. Tuoj už jo karių būryje Junda pastebėjo Daubarą.

– Mongolai! – dusdamas riktelėjo vienas raitelis, kai abu būriai susitiko kiemo viduryje.

– Kur?! – nublyško Eidivydas, sykiu su visais, kas tik pagavo raitelio šūksnį, griebdamasis kalavijo.

– Ten, prie pietinių vartų!

– Ar daug?

– Nežinau. Tik kelis matėm. Išlindo iš miško ir sustojo ant kalvos. Per strėlės šūvį. Žiūri į miestą.

– Jojam! – paliepė rikis, ir kiemas akimoju virto sukiršintu skruzdėlynu.

Visiems rūpėjo pažiūrėti į paslaptingus mongolus, apie kuriuos tiek girdėjo. Jundos atsiminimai apie juos buvo pernelyg skaudūs, bet ir ji, kiek padvejojusi, puolė prie savo žirgo ir, pabalnojusi jį, įsisprаudė į kieme besirikiuojančią Eidivydo palydą, arčiau Daubaro.

– Jojam! – pakartojo rikis, nebelaukdamas, kol paskutiniai baigs balnotis žirgus, ir kariai pasileido šuoliais, lenkdami prie pietinių vartų bėgančius ir į šalis nuo jų sklindančius miestiečius.

Žirgų negailėjo, ir veikiai Junda grūdosi su kitais, kopdama į vieną iš pietinių vartų bokštų. Dar kelios akimirkos, ir jos skruostus vėl glostė vėjas, bet niekas nepaisė jo ledinių glamonių. Visi spaudėsi palei aikštelės kraštą, kad tik pamatytų mongolus, bet užmesdavo akį ir nusivildavo.

Regis, nebuvo į ką žiūrėti – ant kalvos kupros, palei mišką, lyg suakmenėję stūksojo bene dešimt raitelių ant nedidelių ilgakarčių žirgų.

– Tai čia tie baisieji mongolai? – spūstyje pasigirdo nusivylęs balsas. – Kažkokie spirgai. Dėjai sprigtą, ir baigta.

Junda piktai atsisuko, bet nespėjo suprasti, kas pasakė, nes Eidivydas ją aplenkė:

– Tylėt! – paliepė ir pašaukė. – Barkau!

– Ko nori, riki? – į priekį prasibrovė į pilį naujieną atnešęs vaikinas. Jis buvo sargybos prie pietinių vartų vyresnysis.

– Ar jie čia seniai? – Eidivydas mostelėjo mongolų pusėn.

– Nelabai.

– Ir ką jie darė?

– Nieko, – gūžtelėjo neplačiais pečiais Barkus. – Kaip užsiropštė ant kalvos, taip ir stypso.

Junda, viena ausimi klausydamasi jų šnekos, neatitraukė akių nuo pamiškės, laukdama, kada iš už medžių kaip iš kiauro maišo pasipils mongolų lavina, bet laikas ėjo, o miškas liko nebylus.

– Ko laukiam? Lekiam ir sugaudom tuos spirgus! – spūstyje vėl nuaidėjo tas pats nekantrus balsas, ir vėl rikis piktai nukirto, aplenkdamas iš apmaudo kunkuliuojančią Jundą:

– Tylos! Visi į pilį. Ten pasikalbėsim. Ir rusus pakvieskit. O tu, Barkau, čia žiūrėk akis išpūtęs. Jei kas, iškart duok žinią.

Eidivydas pirmas pasileido laiptais žemyn, paskui jį nudundėjo ir kiti. Junda kiek atsiliko, dar prisimerkusi žvilgtelėjo į kalvą, įvertindama nuotolį, ir krūptelėjo, išgirdusi šalia brolio balsą:

– Tikrai per toli. Nepasieksi strėle. Eime.

Daubaras, nujausdamas, kas dedasi sesers širdyje, negrabiai apkabino ją ir nusivedė prie laiptų. Veikiai jie dviese nušuoliavo gatve, vydamiesi į priekį nulėkusį rikį ir jo palydą.

Didžioji pilies menė buvo sausakimša. Nors rikis Eidivydas jau keliolika mėnesių valdė Smolenską, lietuviai buvo susimetę į vieną menės pusę, o smolenskiečiai – bojarinai, turtingi pirkliai ir amatininkai, šimtininkai – į kitą.

Jaunasis Smolensko valdovas sėdėjo ant paaukštinimo pastatytame, meniškai išraižytame Smolensko kniazių soste ir žvelgė į gaudžiančią minią, pasirėmęs ranka galvą. Ta, regis, kasdien sunkėjo nuo rūpesčių. Nebeišmanė, baudžia jį dievai, ar ne, regis, prie pat mirties slenksčio pastatydami ir vėl atitraukdami, kad iš naujo pagąsdintų. Nuo pat tos akimirkos, kai, pabandęs pasipriešinti Mindaugui, beginklis atsidūrė prieš jį, saugomas sargų.

Daug ką tada, kol Mindaugas tylėdamas jį niūriai nužiūrinėjo, Eidivydas pergalvojo ir dėl daug ko pasigailėjo. Tik dėl vieno ne – kad nenulenkė galvos ir nepripažino Mindaugo viršenybės, kurios jis pareikalavo po netikėtos Eidivydo tėvo rikio Surpilo žūties medžioklėje.

Pats sūnus joje nebuvo, todėl nieko nematė, ir niekas negalėjo jam pasakyti, kaip tai nutiko. Atseit rikis Surpilas nusivijo briedį ir atsiplėšė nuo kitų, o kai jį rado, jau negyvas gulėjo žolėje, šalia stovėjo žirgas, nunėręs galvą prie šeimininko kūno.

Kad ir kaip sielvartas slėgė Eidivydą, vis vien nugirdo tylų šnabždesį – Mindaugo darbas. Bet nenorėjo tikėti. Juk nuo vaikystės atminė didįjį rikį, dažnai apsilankydavo jų pilyje, su tėvu bičiuliavosi. Tas dažnai pagelbėdavo Mindaugui jo žygiuose, bet kaip lygus lygiam, ir Mindaugas nei sykio nebandė net užsiminti, kad rikis Surpilas jam paklustų. Pavojinga buvo. Kad ir nedidelę Draujos žemę šalia žemaičių Surpilas valdė, bet aplinkiniai rikiai jį gerbė ir jo žodį vertino – būtų galėjęs iš jų didelę jėgą prieš Mindaugą surinkti.

Jaunasis rikis netikėjo, bet, praėjus kelioms dienoms po tėvo laidotuvių, atskubėjo žygūnas iš Vilniaus. Perdavęs trumpą didžiojo rikio užuojautą dėl senojo Surpilo žūties, tuoj pat išpyškino Mindaugo valią: pasiruošti perduoti tėvoniją greitai atvyksiančiam didžiojo rikio vietininkui, o pačiam su savo jotimi skubėti į Vilnių, kur Mindaugas duos Eidivydui jo vertą užduotį.

Eidivydui prireikė didelės stiprybės, kad nenuritintų galvos žygūnui nuo pečių. Paraudęs iš įsiūčio paliepė atvykėliui nešdintis iš kur atkeliavo ir perduoti Mindaugui (taip ir pasakė – Mindaugui, nepridėjęs jokio titulo), kad pats pajėgs tvarkyti tėvų žemę, be jokių vietininkų, ir apsieis be jokių jo vertų užduočių.

Nei vienas iš šeimynykščių ar valdinių nieko nepasakė jaunajam rikiui dėl jo šnekos su žygūnu, bet daugelio veiduose Eidivydas matė nerimo šešėlius. Ypač senių, tik jauni drąsinosi – atsilaikysim. Jaunasis rikis po to pirštus graužė, kam jų paisė, ir nebandė ieškoti užuoglaudos pas kaimynus. Kartu su vaikystės draugais pilstė iš tuščio į kiaurą, svarstydami, kaip Mindaugo kariaunai į kailį duos, kol vieną rytą pamatė, kad ta apsiautusi jų pilį.

Pats didysis rikis ją atvedė, o jo žygūnas vėl dėstė pilies menėje šeimynykščių apsuptam jaunajam rikiui savo valdovo valią: tuojau pat sudėti ginklus, atverti pilies vartus, o pačiam Eidivydui pasiduoti didžiojo rikio teismui ir taip išvengti kraujo praliejimo.

Žygūnui baigus, visa menė tylėjo, susirinkusieji šnairavo vieni į kitus ir į Eidivydą, o tas – į juos. Irgi nei žodžio neištaręs ženklu parodė žygūnui eiti, bet, kai tas dingo už durų, vėl niekas nesiskubino pirmas praverti burnos. Jauniems buvo lengviau tarp savęs žodžiais

drąsą rodyti, bet visai kas kita, kai stipri kariauna prie pilies sienų, be to, vyresniems dera pirmiems pasakyti savo nuomonę, tik ir šie be žodžių, bet priekaištingai žvelgė į savo jaunąjį valdovą.

Eidivydas, viduje nuo jų žvilgsnių gauždamasis, suprato: pasakys – visi ant sienų eis, kausis ir mirs, bet be garbės, be vilties atsilaikyti. Artėjo pavasario pabaiga, o rikis, galvojęs, kad, jei reiks – atvirame lauke Mindaugą sutiks, nepasirūpino paruošti pilį ilgai apgulčiai. Tiesą sakant, nesitikėjo, kad didysis rikis taip greitai pasijudins.

Eidivydo skruostai kaito iš gėdos – eis jo vyrai mirti, bet dėl ko? Tik dėl jo tuščios galvos. Jaunasis rikis apsisprendė – liepė atverti vartus, o pats užsidarė savo kambaryje. Sėdėjo, žvelgdamas į apnuogintą kalaviją, bet nerado stiprybės kristi ant jo. Vis šmėkščiojo viltis – gal dovanos Mindaugas, nors, žinodamas sunkų to būdą, pats netikėjo, bet pakluso atėjusiems jo išsivesti didžiojo rikio kariams. Nuėjo, jų apsuptas, ir vėl atsidūrė didžiojoje pilies menėje, tik šiuokart jo ir tėvo krėsle sėdėjo Mindaugas.

Maištininkas buvo susitaikęs, kad iš čia išeis tik viena kryptimi – į kiemą, kur jo lauks budelis.

Bet Mindaugas jį apstulbino:

– Rinkis, sūnau, – be jokios įžangos ištarė, sunkiu žvilgsniu vis matuodamas jaunąjį rikį. – Arba mirsi, arba keliausi valdyti Smolensko.

– Smolensko? Kaip tai Smolensko? – apstulbo Eidivydas, iš paskutiniųjų mėgindamas suprasti, kuo čia dėtas tolimas rusų miestas. – Tai kad Smolenską valdo jų rikis.

– O dabar tu valdysi mano vardu, – Mindaugo žodžiai kirto tarsi kalavijas, ir Eidivydas po jais kumpo. – Duosiu tau jotį ir užkariausi Smolenską. Rinkis: arba paklūsti, arba... – Mindaugas išraiškingai patapšnojo per kalavijo rankeną.

Ir jaunasis rikis pasirinko. Tai buvo vienintelis sprendimas, kurį Mindaugas jam leido priimti.

Vienintelis, nes Mindaugas, liepęs pilies vyrams išsirikiuoti kieme, pats iš jų atrinko trisdešimt jaunesnių. Kitus karius pridėjo Vilniuje. Irgi iš neklusnių rikių atimtus. Iš viso Eidivydas iš didžiojo rikio gavo keturias šimtines.

Vilnių jaunasis rikis ir jo jotis paliko tylomis, nuleidę galvas, neatsisukdami atgal ir nesitikėdami grįžti bei laimėti. Tiek vyrų buvo per akis, kad galėtumei vėju Smolensko žemę perlėkti, prisiplėšti grobio, bet paimti didelį, gerai įtvirtintą miestą – toli gražu ne.

Na, gal ir pavyktų per jo sienas persiropšti, jodamas Eidivydas kramtė lūpas, o kas toliau? Pats nebuvo Smolensko matęs, bet pakankamai iš kitų girdėjo apie miesto dydį. Tiek jo vyrų be pėdsako jame prapultų. Tačiau miesto vaizdas vis vien pribloškė jaunąjį rikį: sienos aukščio sulig dviem vyrais, lyg iltis iššiepusios galybę šaudymo angų, apsistačiusios bokštais, o už jų ant kalvų ir šalia jų blizgėjo į svogūnus panašūs daugybės cerkvių bokštai (Eidivydas buvo girdėjęs, kad jų sienos storos ir kad rusai jas kaip pilis gina), gi tolumoje, ant aukščiausio kalno, stūksojo akmeninė pilis.

Jotis, išnirusi iš miško, stovėjo, apžiūrinėjo miestą ir dairėsi į savo vadą, o tas nepaliovė kramtyti lūpų, nesumodamas, ko griebtis. Bet turėjo kažką daryti ir, kad laimėtų laiko pamąstyti, nusiuntė pas miestiečius žygūną, kad pareikalautų pasiduoti ir pripažinti didžiojo rikio Mindaugo valdžią. Smolenskiečiams davė parą, o savo kariams liepė prieš kiekvienus miesto vartus įrenginėti stovyklas, tarsi lauktų atžygiuojant didelės kariaunos, pats pasišaukė šimtininkus ir pernakt sėdėjo, laužydami galvas, ką daryti, bet rytas išaušo, o jie taip nieko protingo ir nerado.

Saulė jau kilo virš miško, kai pas tebesėdinčius prie užgesusio laužo rikį ir šimtininkus it strėlė atšuoliavo raitelis, šaukdamas, kad atsidarė pietiniai miesto vartai ir pro juos su vėliavomis į pievą plūsta miestiečiai.

– Kariai? – nusprendęs, kad blogai nugirdo, pasitikslino Eidivydas, trindamas nuo nemigos paraudusias akis, bet raitelis papurtė galvą:

– Ne, miestiečiai. Moterys, vaikai, vyrai. Minios. O prieky tie jų popai ir bojarinai. Vienas kažką neša ant ištiestų rankų.

Tai buvo neįtikėtina, tačiau didelis miestas pasidavė keturioms raitelių šimtinėms, ir žilas Smolensko bojarinas, kažką lemendamas,

įteikė jų vadui paauksuotą miesto raktą. Eidivydas ir jo vyrai ilgai negalėjo patikėti ir, kai miestiečių apsupti jojo Smolensko gatvėmis, stipriai spaudė ginklus, pasiruošę atremti netikėtą puolimą, o pasiekę pilį suskato rengti ją gynybai.

Juk negalėjo toks miestas lyg niekur nieko pasiduoti be mūšio! Visi lietuviai buvo įsitikinę, jog čia kažkokia apgaulė, tačiau diena keitė dieną, o jiems nenutiko nieko bloga, ir pamažu aiškėjo, kodėl miestiečiai juos įsileido.

Mat Smolenskui, kažkada labai turtingam ir įtakingam miestui, nesisekė su kniaziais. Prieš keletą metų, 1235-aisiais mirė ilgai miestą valdęs kniazius Sviatoslavas Mstislavičius, ir sostas atiteko jo broliui Iziaslavui, bet šiam miestas nepatiko. Jis negaišo – sudarė sąjungą su senu Smolensko priešu Černigovo kniaziumi Michailu prieš savo dėdę, didįjį Kijevo kniazių Vladimirą Riurikovičių, ir užgrobė Kijevą, o nelaisvėn paimtą dėdę atidavė poloviečiams. Tačiau nespėjo Iziaslavas apšilti kojų Kijeve, kai įsikišo tuomet Novgorodą valdęs kniazius Jaroslavas, kuriam nepatiko, kaip sūnėnas pasielgė su dėde. Jis liepė Iziaslavui išpirkti Vladimirą iš nelaisvės ir atiduoti jam valdyti Smolenską.

Miestiečiai maloniai sutiko kniazių Vladimirą, bet tas jau buvo senas ir išvargintas gyvenimo negandų, dar prisidėjo ir poloviečių nelaisvėje patirti vargai, tad jis greitai mirė. Tada dėl miesto susikibo du kniaziai – pusbroliai Kirilas ir Rostislavas. Šiam pavyko išstumti Kirilą, bet greitai Rostislavas paslaptingai žuvo, o Kirilą aplenkė Eidivydo jotis.

Smolenskiečiai jau prieš tai kelis kartus vėčėje ginčijosi, ką kniaziumi kviestis. Kas už Kirilą šaukė, kas kitus kniazius siūlė, tačiau nei vienas netiko daugumai. Niekas niekam nenorėjo nusileisti, o čia staiga lyg iš dangaus nukrito rikis Eidivydas su savo reikalavimu tuojau pat pasiduoti.

Miestiečiai vėl susirinko vėčės aikštėje, bet šiuokart neilgai ginčijosi. Lietuviai, kad ir nekrikštai, ir ne kartą siaubę Smolensko žemes, jiems pasirodė ne tokie baisūs, kaip kniazius Kirilas ar kiti, kurie tik ir žiūri, kaip Smolensku pasinaudoti nusitaikius į didžiojo kniaziaus

ar kitą riebesnį sostą. Be to, rikis Eidivydas Mindaugo vardu reikalavo paklusti, o žinia apie jo jėgą jau plačiai sklido. Tai buvo tokia jėga, su kokia vargu ar begalėjo lygintis aplinkinės kunigaikštystės, o dar neramūs gandai sklido iš poloviečių stepių. Girdi, juos kaip kokius mažvaikius įveikė tie paslaptingieji mongolai, kurie prieš keletą metų irgi taip, lyg žaisdami, sumušė jungtinę rusų kniazių kariauną ir puotavo, ant žuvusių kniazių kūnų sudėję lentas. Į rusų žemes atbėgę poloviečiai šnekėjo, kad mongolai dabar imsis rusų ir, nors kaip nesinorėjo tikėti, vis tik atrodė, jog geriau po stipraus Lietuvos didžiojo kniaziaus sparnu galima sumaištį pralaukti, o paskui bus matyti. Atrodė, kad mongolai, kaip anksčiau poloviečiai, jeigu kaip juoda banga atsiris iš stepių platybių, gal vėl be pėdsako ten prapuls.

Miestiečiai garsiu riksmu pritarė siūlymui įsileisti Eidivydą, o jis greitai pajuto, kokia sunki našta – valdyti. Jam sekėsi medžioklėje, buvo praėjęs kelis karo žygius, bet valdydamas jautėsi visai silpnas. Kažkada rikis Surpilas bandė sūnų to mokyti, bet šis paprastai išsisukdavo, kad dar spės. Atrodė, laiko per akis. Ir tėvas, matyt, taip galvojo, nes labai nespaudė, o Eidivydui rūpėjo medžioklė ar po kaimynų pilis palakstyti, į jų dukras akimis paspiginti. Buvo viena, labiau už kitas patikusi, bet taip ir nespėjo jai pasakyti...

Eidivydas papurtė galvą, vydamas širdį spaudusius prisiminimus, bet prieš akis gaudžianti minia nedavė užmiršti, kokia rupi valdovo duona. Juoba, kad ne protėvių žemę valdė, kuri prieš Smolenską buvo lyg žvirblis prieš briedį, o galinčių padėti – nei vieno. Kone visiems joties vyrams pienas buvo neseniai nuo lūpų nudžiūvęs. Gerai, kad Daubaras pasipainiojo. Tikra dievų dovana. Su juo pirmiausia Eidivydas tardavosi ir jo klausydamas spręsdavo, bet dabar Žybartaitis stovėjo į dešinę nuo rikio krėslo ir klausėsi iš minios atskriejančių pasiūlymų, sunėręs ant krūtinės savo dideles rankas, o Eidivydas iš rūškano jo veido spėjo, kad neišgirdo nieko verto dėmesio.

Ir tikrai – lietuviai vis siūlė pulti ir išgaudyti mongolus, tarsi tai būtų kiškių medžioklė, o smolenskiečiai – užsidaryti mieste, pasiųsti pas Mindaugą žygūnus ir laikytis, kol ateis pagalba.

– Netinka man iškart ieškoti pagalbos pas didįjį rikį, – pagaliau tarė Eidivydas, prieš tai pakėlęs ranką ir sulaukęs, kol menė nurims. – Taip pat mums netinka kaip akis išdegusiems pulti mongolus.

Rikis akies kraštu pagavo pritariantį šypsnį Daubaro veide ir pamojo jam prieiti:

– Ką galvoji, Daubarai?

Žybartaitis, kaip buvo pratęs, netuščiažodžiavo:

– Palauk, paimsiu kelis vyrus ir pažiūrėsiu, kiek ten mongolų. Tada pagalvosim, ką daryti.

– Gerai, tik pasiskubink, – sutiko rikis, ir žemaitis nusilenkęs nukrypavo prie durų.

Junda nusekė brolį žvilgsniu, nervingai grąžydama rankas, bet, tik jam prapuolus už durų, pasigailėjo nepasiprašiusi kartu. Ji ūmai sausakimšoje menėje pasijuto be galo vieniša, tarsi girioje pasimetęs vaikas. Niekieno nepastebėta nuslinko į tamsesnį kampą ir, apsišarvavusi kantrybe, įsitaisė ant suolo, nenuleisdama akių nuo durų, pro kurias turėjo įžengti Daubaras. Bet laikas bėgo, menė nepaliovė dūzgusi tarsi sukiršintas avilys, pro duris pirmyn atgal siuvo žmonės, o Daubaro vis nebuvo.

Jundai be galo prailgo brolio laukti. Suolą tarsi kas žarijom apipylė, ir mergina sunkiai ant jo iškentė, stebėdama duris ir į atskirus būrelius susimetusius, besišnibždančius lietuvius ir smolenskiečius. Rikis Eidivydas per tą laiką irgi nebuvo iš savo vietos pakilęs. Sėdėjo krėsle ir graužė nagus, iš padilbų apžiūrinėdamas menę. Karts nuo karto jis pasišaukdavo kurį karį, kažką jam pašnibždėdavo, ir tas kažkur išskubėdavo.

Pagaliau, kai Junda jau galvojo bėgti į kiemą apsidairyti (iš bokšto nebebuvo naudos, nes temo), į menę su dviem kariais įsiveržė nuo skubėjimo raudonas Daubaras. Jo pasirodymas tarsi kirviu nukirto šnekas, daugybė neramių akių iškart susmigo į žemaičių rikį.

– Kalbėk, – paragino Eidivydas, kai Daubaras nusilenkė, prisiartinęs prie pakylos, bet Žybartaitis liko ištikimas savo įpročiui taupyti žodžius.

Regis, kas čia ypatinga – nepastebėtiems išsmukti iš miesto, atsargiai apsukti aplink jį ratą ir išsiaiškinti, kad prie miesto be tų kelių ant kalvos mongolų, daugiau klajoklių nėra, aišku, jei neminėti stovyklos, įkurtos per penkis strėlės šūvius leidžiantis Dniepru žemyn, kur suskaičiavo dar bene tris klajoklių šimtines.

– Na, tai ką tu apie tai galvoji? – paklausė Eidivydas Daubarui pabaigus savo neilgą pasakojimą.

– Matyt, žvalgai. Reikėtų pasidairyti, kur jų didžioji jotis. Tik kurioje pusėje ieškoti?

Jaunasis rikis nespėjo atsiliepti – iš rusų būrio į priekį žengė vidutinio ūgio karys su randu ant dešinio skruosto, kurio net ir vešli barzda neįstengė paslėpti:

– Gal leisi, maloningasis kniaziau?

Eidivydas maloniai šyptelėjo. Tai buvo šimtininkas Pantelėjus, mieste gerbiamas žmogus, ne tik geras karys, bet ir apsukrus derybininkas – kažkada su smolenskiečių pasiuntiniais vyko į Rygą derėtis dėl prekybos Dniepro upe ir ten išgarsėjo gudrumu, o kai Eidivydo jotis pasirodė prie Smolensko, pirmas pasiūlė ją įsileisti, ir rikis to neužmiršo.

– Kalbėk, – paragino.

Pantelėjus, vėl nusilenkęs, prabilo nuolankiu balsu:

– Jau prieš kelias dienas Smolenske pasirodė žmonės iš Dogorobužo, Jelnios, Roslavlio ir kitų žemių už Dolgomostevsko balos. Jie sakė nuo mongolų pabėgę.

Rikio veidas kaip mat apsiblausė:

– Kodėl anksčiau nesakei?

– Atleisk man, riki, – šimtininkas Pantelėjus dar žemiau nusilenkė. – Nenorėjau tavęs jaudinti, galvojau, nepereis per balą. Ji tokia didelė, kad nujoti nuo vieno jos galo iki kito neužtektų dienos, o per ją pereiti, net ir žiemą, tik vietiniai gali, kurie žino vietas. Tikrai negalvojau, kad jiems pasiseks. Kaltas, kniaziau. Bausk, – šimtininko galva taip nusviro, kad ilgi pradėję žilti plaukai apnuogino kaklą.

– Dabar ne laikas tokius dalykus aiškintis. Vėliau, kai su mongolais pabaigsim, – rikis Eidivydas prisivertė nuryti nuoskaudą. Kitu metu net ir Pantelėjui nebūtų to dovanojęs, kaip ir kažkieno iš smolenskiečių spūsties mestos replikos:

– Jeigu tik sugebėsi!

Eidivydo skruostai užsiplieskė tai išgirdus, ir jis pasigailėjo, nespėjęs pastebėti, kas tas įžūlusis. Tegalėjo guostis, kad tikrai, jei viskas gerai baigsis, pasirūpins jį surasti.

– Reikia pasižiūrėti, kas už tos balos dedasi, – galop susivaldęs jaunasis rikis tarė menės platybei, lyg į nieką konkrečiai nesikreipdamas.

– Aš padarysiu, – tuojau atsiliepė Daubaras ir prie jo aidu prisidėjo šimtininkas Pantelėjus:

– Aš irgi eisiu!

– Ne, – nukirto rikis Eidivydas. – Tu man čia reikalingas. Padėsi paruošti miestą gynybai. Eis Daubaras, o tu jam duosi kelis savo vyrus. Tokius, kurie žino apylinkes ir kelią per tą balą.

Pantelėjus vėl klusniai nusilenkė, o Eidivydas visiems nekantriai pamojo:

– Viskas. Eikit. Man reikia pasikalbėti su Daubaru.

Lietuviai ir smolenskiečiai, nepaliaudami gausti, vora išvinguriavo pro duris. Gale ėjo Junda ir, kai sargybinis uždarė duris, liko netoli jų laukti brolio.

–Aš eisiu kartu! – išpyškino pripuolusi, kai tik tas pasirodė.

Daubaras žioptelėjo, bet tuoj užsikirto, pamatęs sesers akis. Pažino jų ryžtingą blizgesį, žinojo – neperkalbės.

Bet pabandė:

– O kaip žaizdos? Nebeskauda? Atsimink, bus sunku!

– Ne! – atkirto Junda ir Daubarui nieko kita nebeliko:

– Gerai, eik, susidėk daiktus ir pailsėk. Išjosim anksti ryte.

Junda linktelėjo ir, daugiau netarusi nei žodžio, nuskubėjo į savo kambarį.

Artėjo vidurnaktis. Tamsa seniai buvo paslėpusi miestą, bet neatnešė išsiilgtos ramybės. Visi – ir pilyje, ir mieste – su nerimu laukė aušros.

II.

Už Dolgomostevsko balos

– Atsargiai! – Daubaras pagavo už rankos seserį ir pridėjo prie lūpų pirštą, o kai ši sustingo, pamojo merginai sekti iš paskos ir su neįtikėtinu jo milžiniškam sudėjimui grakštumu kone be garso nubrido per sniegą, atsargiai prieš save skirdamas krūmokšnius ir prilaikydamas juos, kol priartės Junda, kuri stengėsi statyti kojas į jo paliktas pėdas.

Ji žiūrėjo sau po kojomis, kol atsirėmė į plačią sustojusio brolio nugarą. Šis žaibiškai atsisuko ir timptelėjo seserį už kailinukų rankovės, kad tūptų, o pats išsitiesė ant pilvo ir kaip žaltys nuvinguriavo per sniegą iki krūmokšnių, už kurių lyg kas mišką buvo nukirtęs, ir Junda tupėdama matė prieš save plačią dangaus mėlynę.

– Eikš, – ją iš susimąstymo pažadino brolio šnabždesys.

Žvilgtelėjo – tas, atsisukęs į ją, mojo, kviesdamas pas save, ir Junda, irgi atsigulusi, nušliaužė iš paskos, o kai pasivijo Daubarą, žvilgtelėjo ten, kur rodė brolis.

Jie buvo pasiekę patį aukšto skardžio kraštą. Apačioje iš abiejų pusių miško suspausta ir sniego užversta upės vaga lėtai šliaužė rogių vilkstinė, o aplink ją, pliaukšėdami rimbais, ant savo žvitrių žirgų zujo mongolai, bet jų kirčiai retai tekdavo nuilsusiems, vos su kaupu šieno prikrautas roges patempiantiems arkliams – vis vyniojosi aplink važnyčiotojų kupras.

– Matyt rusai, – spėjo Daubaras, pamatęs klausiamą Jundos žvilgsnį, ir Žybartaičiai vėl atsisuko į upę, kur nepaliaujamai šliaužė vora.

Atrodė, jai nebus galo. Junda pradėjo šalti, bet, paskendusi sniege, nedrįso krustelti, nors pirštai iš pykčio gniaužėsi, veržįdamiesi ieškoti už nugaros kabančio arbaleto, ir ji, kad užsimirštų, pažvairavo į brolį. Daubaras žiūrėjo žemyn ir krutindamas lūpas skaičiavo roges, o kai pagaliau pro šal prašliaužė paskutinės ir jų girgždesys, mongolų šūksniai bei rimbų pliaukšėjimas ėmė tolti nuo tos vietos, kur gulėjo Žybartaičiai, jis atsisuko į seserį:

– Labai daug, – atsiduso. – Ir vis traukia į tą pačią pusę.

Junda, skubėdama lankstyti neklusnius pirštus, linktelėjo – tikrai, į tą.

Baigėsi trečia diena, kai Žybartaičiai ir tuzinas lietuvių bei smolenskiečių paliko miestą. Per Dolgomostevsko balą, kad ir šalčio sukaustytą, sunkiai persigavo. Jeigu ne du šimtininko Pantelėjaus paskirti saugų taką per balą žinoję vyrai, ne kartą būtų išsimaudę ar galvas palydėję.

Tačiau ir už balos buvo ne ką lengviau. Pusantros dienos veltui blaškėsi. Jiems vis pasitaikydavo tušti, mongolų nusiaubti ar sudeginti kaimai, kai kur degėsiai dar nebuvo atvėsę, niekur nesimatė nei vieno gyvo žmogaus, tik sudarkyti lavonai ir daugybė pėdsakų. Žvalgus glumino, kad visi traukė į vieną – Dolgomostevsko balos – pusę ir kad tie pėdsakai neretai buvo apibarstyti šienu.

Iš to spėjo, kad mongolai gabenasi šieną, tik nedavė ramybės klausimas, kur ir kodėl. Mėgindami išsiaiškinti, žvalgai sekdavo vienais pėdsakais, bet užtikdavo kitus, šviežesnius, ir lyg šunys medžioklėje mesdavosi jais.

Trečios dienos rytą belakstydami palei nedidelę upę užtiko dar rusenančius kaimo degėsius ir leidosi sekti ledą dengusiame sniege likusiais pėdsakais. Žvalgai ir skubėjo, ir saugojosi, kad neužlėktų ant mongolų, kol ties vienu upės vingiu smolenskiečiai pasakė, kad einant per mišką galima nukirsti didelę kelio dalį. Daubaras paklausė ir nuvedė žvalgus mišku, o kai iki upės nebedaug liko, Žybartaičiai, paliepę kitiems pasaugoti jų arklius, dviese nusėlino apsidairyti.

– Eime, – tarė Daubaras, stodamas ir purtydamas nuo kojų sniegą. – Jie tikrai šieną gabena. Dabar reikia išsiaiškinti, kur.

Junda irgi pakilo ir, paskutinį kartą žvilgtelėjusi į ištuštėjusią upės vagą, nusekė paskui brolį. Tas jau nebesisaugojo, žengė nesirinkdamas kelio, kad tik greičiau žvalgus pasiektų. Junda vos spėjo paskui brolį. Ji taip užsižiūrėjo, kad pataikytų į jo paliktas pėdas, jog žagtelt nespėjo, kai pasijuto gulinti sniege, bet vis tik akies kraštu pagavo, kaip kažkas didelis ir tamsus pro ją pralėkė ir užvirto ant nespėjusio atsisukti Daubaro.

Kitą, net ir stiprų vyrą, toks nelauktas smūgis į nugarą, koks Jundą į sniegą partrenkė, būtų ilgam apsvaiginęs, tačiau mergina pašoko it katė jau su arbaletu rankose. Už kelių žingsnių nuo jos, grumdamasis su užpuoliku, sniege raitėsi Daubaras. Jam pavyko šiek tiek atstumti nuo savęs nepažįstamąjį. Tiek užteko Jundai šauti, tačiau ji, pati nesupratusi kodėl, persigalvojo ir smogė į bandančio ant Daubaro užvirsti užpuoliko galvą arbaleto buože.

– Ne! – riktelėjo, pamačiusi, kad Daubaras, nustūmęs į šalį suglebusį vyriškio kūną, griebė iš šio rankos išslydusį durklą ir užsimojo.

– Kodėl? – nustebęs atsisuko brolis.

– Ne, – Junda pati nežinojo kodėl, bet vėl atkakliai pakartojo.

– Jis gi mus užpuolė, nužudyti norėjo!

– Ne! – mergina atsistojo tarp brolio ir sniege be sąmonės tebetysančio užpuoliko.

– Gerai, lai bus kaip nori, – Daubaras atidavė seseriai durklą. – Tada jis tavo. Gali su juo ką nori daryti. Net ir ištekėti, atrodo, jis – neprastas karys, – pajuokavo, patyrusia akimi nužvelgęs užpuoliko ginklus ir rūbus.

Junda plykstelėjo, bet nutylėjo. Stovėjo, vienoje rankoje laikydama arbaletą, o kitoje – durklą, ir žiūrėjo, kaip brolis, nuplėšęs nepažįstamojo diržą, riša jam rankas, o vėliau, apvertęs ant nugaros, plekšnoja per skruostus:

– Pabusk, mažyli.

Mergina nevalingai šyptelėjo: „mažylis" buvo tokio pat sudėjimo, kaip Daubaras, tik atrodė kiek vyresnis, jo pailgą veidą juosė žilstelėjusios barzdos lankas.

Pagaliau po nebežinia kelinto smagaus žemaičio pliaukštelėjimo vyriškis atmerkė akis, sukrutėjo, bet trukdė surištos rankos, ir Daubaras, suėmęs už atlapų, pastatė jį ant kojų.

– Idi[1], – paliepė ir stumtelėjo nepažįstamąjį reikiama kryptimi.

Tas vos nesuklupo, bet išsilaikė ir svirduliuodamas nubrido per sniegą. Daubaras žengė iš paskos, karts nuo karto pasukdamas jį, kad neišklystų iš kelio, o Junda krutėjo, iš paskutiniųjų gniauždama aimaną, nes pagaliau pajuto smūgio į nugarą paliktą skausmą. Kol pasiekė vietą, kur jų nekantriai laukė žvalgai, kone iki kraujo lūpas nusikramtė.

– Poimal[2], – tarė Daubaras, vėl stumtelėjęs belaisvį į nugarą, ir tas krito po karių kojomis.

Tuo rikio rusiškų žodžių atsargos baigėsi. Toliau su lietuviais kalbėjosi.

– Agi kai puolė, kaip iš dangaus nukrito. Matyt, koks mongolų šuo. U-u, ko akis sprogini, šunie?! – rikis užsimojo koja prieš aukštyn veidą atlošusį belaisvį. – Ko čia akis kaip varlė išpūtei? – nusijuokė, pralinksmintas lietuvių kvatojimo.

– Aš ne šuo ir ne varlė, – belaisvis išspjovė iš burnos kraujo nurausvintą sniegą, bet ne dėl to jo žodžiai keistai nuskambėjo lietuvių ausims.

Keistai, bet suprantamai, tarsi lietuviškai būtų buvę pasakyti, ir dėl to kėlė nuostabą.

– Kas tu toks? – Daubaro akys išsiplėtė ne ką mažiau nei belaisvio.

– Aš Merkus, golindas, – atsiliepė tas, dar labiau supainiodamas rikį.

– Galindas? Bet ką tu čia veiki? Galindai juk Prūsuose gyvena.

– Ne galindas, – golindas, – Merkus pataisė Daubarą, pabrėždamas pirmąjį paskutinio žodžio skiemenį.

Smolenskiečiai, susimetę būrelin, irgi suklego:

– Goliad, goliad, – bet jų balsuose nesigirdėjo nuostabos, užtat lietuviai negalėjo atsitokėti, ir belaisvis skubėjo aiškinti:

1 Eik (rusiškai).
2 Pagavau (rusiškai).

– Mes, golindai, čia, netoli gyvename, – kryptelėjo galva rytų pusėn. – Prie Protvos upės, Maskvos pusėje. Kai mano senelis, irgi Merkus, buvo dar mažas, mūsų žemę nukariavo kniazius Iziaslavas Jaroslavičius ir nuo tada mes mokame duoklę Smolenskui.

– O ką tu čia veiki? – tardė Daubaras.

– Prieš kelias dienas per mūsų žemę praėjo mongolai. Ir mano kaimą užkabino. Buvau medžioklėje, grįžau – kaimas jau baigė degti, o aplink – vien lavonai. Ir... – belaisvio balsas akimirkai užlūžo, bet jis susitvardė, it sprangų kąsnį nurijo ir tęsė. – Ir mano šeima. Sudegusioje troboje radau motinos, žmonos, sūnaus ir dukters kūnus. Visas mano kaimas buvo išžudytas, o aš, seniūnas, tuo metu buvau miške! – Merkus jau išrėkė, beviltiškai išsitiesęs ant sniego.

Kariai tylėdami stovėjo aplink jį ir laukė. Golindas, kryptelėjęs galvą, trumpam paslėpė veidą sniege, o kai pažvelgė į karius, nebegalėjai suprasti, kas ritosi jo veidu – ašaros, ar tirpstantis sniegas.

– Kas nutiko po to? – nesiliovė kvotęs Daubaras.

– Po to? – perklausė golindas, laižydamas sniegą nuo savo putnių lūpų. – Po to nusekiau mongolų pėdsakais. Jau kelias dienas nuo vienų prie kitų blaškausi, laukdamas progos nors vieną iš tų šunų užmušti, tik kad jie visą laiką laikosi kartu.

– Ką per tas dienas matei?

– Mačiau, kur jie veža šieną.

– Tikrai? – Daubaras, susidomėjęs, pritūpė prie Merkaus. – Ir kur?

– Aplink Dolgomostevevsko balą. Į kitą jos pusę, arčiau Smolensko. Už dienos kelio raitam nuo miesto jie turi didelę stovyklą.

– Kiek jų ten?

– Tikrai bus tūkstantis, – kiek pamąstęs atsiliepė golindas ir pritariamai užmerkė akis, paklaustas, ar gali parodyti, kur stovykla. – Taip, bet kam ji jums, kas jūs?

– Mes iš rikio Eidivydo joties, iš Smolensko, – tarė Daubaras, ir golindo akys išsipūtė iš nuostabos:

– Tai tikrai lietuviai valdo Smolenską? Girdėjom šnekant, bet netikėjom – tokiu neramiu metu mano žmonės vengė tolimų kelionių.

– Taip. Valdo, – linktelėjo Žybartaitis. Po to pastatė belaisvį ant kojų ir atrišo rankas. – Bet ginklų tau neatiduosiu. Tai Jundos reikalas, tu – jos belaisvis.

– Grąžink, – tarė Junda.

Brolis, kilstelėjęs antakius, pažvelgė į ją, bet pakluso, o paskui liepė kariams šokti ant žirgų. Veikiai raitelių vorelė pajudėjo į tą pusę, kur nutolo mongolų nuvesta vilkstinė su šienu.

Žvalgams prireikė dienos, kol jie, Merkaus vedami, apsuko ratą aplink Dolgomostevsko balą ir užtiko mongolų stovyklą.

Vieno žvilgsnio užteko įsitikinti, jog golindas sakė teisybę: klajokliai, užtikę apytuštę plynę prie balos, aptvėrė ją medžių užtvara ir už šios ratu išrikiavo smailiastoges jurtas, o vieną, didžiausią ir puošniausią, pastatė viduryje. Virš jos iškeltą vėliavą su keliomis siauromis juostelėmis draikė tingus vėjelis, bet didžiąją stovyklos dalį užėmė šieno stirtos. Jos buvo tokios didelės, jog siekė medžių viršūnes ir šalia jų jurtos atrodė lyg žaislinės.

Daubaras, Junda, Merkus ir dar keli žvalgai, sulipę į skarotas egles, kone visą dieną prasėdėjo, dairydamiesi po stovyklą ir skaičiuodami mongolus. Merkus neklydo – jų buvo tikrai ne mažiau, o gal ir daugiau nei tūkstantis.

– Užteks, – Merkus sėdėjo ant šakos tarsi ant įkaitusios keptuvės ir ženklais rodė Daubarui pasišalinti. – Jų akys kaip vanagų – pamatys. O kaip jie šaudo – musę užmuštų. Užteks!

Tačiau tik saulei krypstant vakarop, Daubaras nusprendė, jog pakankamai prisižiūrėjo, ir nusileido Merkui. Žvalgai atsargiai išsiropštė iš medžių ir nuskubėjo pas žirgus saugojusius draugus, bet Daubaras šiuokart žengė paskutinis. Jam vis nedavė ramybės matytas šienas. Tiek tūkstančiui, kad ir su trupučiu, raitelių tikrai buvo per akis.

– Per daug, – bambėjo sau panosėje visą kelią iki Smolensko.

Ir Eidivydas sutiko, kai jam vienam, užsidarę menėje, išklojo žvalgybos nuotykius ir savo nuomonę:

– Gerai sakai, matyt, laukia daugiau ateinant.

– Keliems tūkstančiams užteks, – nusprendė Daubaras. – Ir Smolenską puls, kai tie ateis.

– Tai ką mums daryti?

– O ką? – milžinas gūžtelėjo pečiais. – Tai arba mieste užsidarom, arba patys puolam, kol jų daugiau neatėjo. Svarbiausia – šieną sudeginti. Jie daugiau tiek nebesurinks. Žiema baigias, o jie plačią apylinkę nusiaubė, neturės kuo žirgų šerti. Nors tie pas juos ir patys sugeba prasimaitinti, bet ne kai dar laikosi tokios pusnys. Negalės miesto apsiautę ilgai laikyti.

– Gerai, gal tu ir teisus, – Eidivydas nervingai sučiaupė plonas lūpas. – Bet reikia ir su smolenskiečiais pašnekėti.

Rikis negaišo – liepė pašaukti lietuvių ir miestiečių vyresniuosius.

Neilgai laukė – žinia apie žvalgų sugrįžimą buvo daugelį jų į pilį atviliojusi.

– Tai ką pasakysit? – paklausė susirinkusių Eidivydas, išklojęs žvalgų atneštas žinias.

Daugiau smolenskiečiams taikė. Jei būtų turėjęs daugiau karių, rikis ir be miestiečių būtų išsivertęs, bet šiuokart negalėjo. Teko užgniaužti išdidumą ir laukti, kol jie pritars siūlymui pulti.

Tačiau smolenskiečiai tylėjo ir suko akis į šoną, rikiui į juos žvelgiant. Eidivydas vylėsi, kad pirmas atsilieps šimtininkas Pantelėjus. Tas lyg ir viltingai sukrutėjo, pirštais kedendamas barzdą, bet jį aplenkė bojarinas Sava Gritičius. Atstatęs didelį pilvą, prasibrovė į priekį ir užbosijo:

– Reikia ruošti miestą gynybai. Maisto turim, o dar iš kaimų suvešim. Užsidarom, ir nieko mums tie mongolai nepadarys. Ne tiek jų daug, atsilaikysim.

– Prašau atleisti bojarinui Savai, maloningasis riki, – šimtininkas Pantelėjus slėpdamas šypseną pagarbiai nusilenkė bojarinui, o po to rikiui. – Prieš keliolika metų bojarinas buvo sužeistas į galvą ir nuo tada blogai girdi. Jis, matyt, nenugirdo, kai jūs sakėte, jog mongolų bus daugiau.

– Aš viską girdžiu! – bojarinas pakėlė balsą, ir jo platūs žandai sutvisko pykčio raudoniu. – Nesvarbu, kiek ten mongolų. Mes jų lauke neįveiksim. Tik miesto sienos, blogiausiu atveju – pilis, gali mus išgelbėti.

– Man labai nemalonu, bet turiu gerbiamam bojarinui priminti, jog prieš keletą metų miestą aplankė juodoji mirtis ir iš penkių smolenskiečių keturi nukeliavo pas mūsų Viešpatį. Mes dar neatsipeikėjom nuo šios Dievo rykštės. Mieste liko gal kokie aštuoni tūkstančiai žmonių, o karių galime surinkti kiek daugiau nei tūkstantį. Su tiek ir su rikio vyrų pagalba mieste neatsilaikysim. Net jei prie sienų pasitelksim moteris ir didesnius vaikus. Jos tokios ilgos, o jei mongolai iškart keliose vietose šturmuos, mums tikrai galas.

– Nesąmonė! – bojarinas Sava dar garsiau šūktelėjo, ir už jo nugaros pasigirdo pritariantis murmesys. – Mes galime surinkti karius iš visų Smolensko žemės miestų ir pilių. Svarbiausia – išlaikyti miestą. Bus Smolenskas, bus ir kunigaikštystė.

Rikis Eidivydas tegalėjo guostis, kad ne visi smolenskiečiai pritarė storajam bojarinui. Teliko pasistengti juos įtikinti, ir rikis, žvilgsniu klaidžiodamas nuo vieno smolenskiečio veido prie kito, prabilo ir šnekėjo beveik tą patį, ką ir šimtininkas Pantelėjus: miesto siena nuo mongolų neapsaugos, ir nėra jėgų ją apginti, kaip ir laiko rankioti karius po visą kunigaikštystę, nes, kol žygūnai lakstys, ateis daugiau mongolų ir surinktų karių vėl neužteks. Tėra vienas kelias – smogti pirmiems. Visų pirma sutriuškinti stovyklą prie Dniepro, o paskui – prie Dolgomostevsko balos. Gal visų mongolų ir neišmuš. Ne tai svarbu. Žūt būt reikia šieną sudeginti, kad, kai ateis daugiau mongolų, jų žirgams nebūtų pašaro.

Iš pradžių Eidivydui sunkiai sekėsi. Smolenskiečiai vis niurnėjo, bet paskui rikis liovėsi žvilgsniu klaidžioti. Susirado vieną veidą ir kalbėjo, lyg be to žmogaus menėje daugiau nieko nebūtų buvę.

Ir pasisekė. Priešgyniaujantis murmesys ėmė tilti, kol galop miestiečiai pradėjo įdėmiai jo klausytis. Tik bojarinas Sava stovėjo niūrus, susidėjęs ant pilvo rankas, ir iš padilbų smaigstė rikį žvilgsniu.

Bet lietuviui nebuvo daug džiaugsmo dėl jo sėkmės, nes vėliau šnekėjusių ir rikiui pritarusių smolenskiečių balsuose nesigirdėjo ryžto. Atrodė, tie iš anksto buvo susitaikę su pralaimėjimu, ir Eidivydas puikiai suvokė, jog, jei daugelis smolenskiečių taip nusiteikę paliks miestą, gali drąsiai sakyti, kad mongolai juos be vargo parblokš.

– Šlamštas! – Eidivydas apmaudžiai trinktelėjo delnais į ranktūrius, kai, jam pasakius, kad žygio smulkmenas aptars rytoj, smolenskiečiai paliko menę. – Jie kaip zuikiai mongolų bijo. Iš jų nebus jokios naudos!

– Mes eisime pirmi ir parodysime visiems silpnakinkiams, kad tuos neūžaugas mongolus viena ranka galima triuškinti! – išpyškino Sudimantas, rikio vaikystės dienų draugas.

– Tie neūžaugos jėgos turi kaip stumbrai, – Daubaras smerkiančiai palingavo galvą. – Verčiau surimtėkim ir pasukim galvas, ką daryti.

– Gerai sakai, Daubarai, – pritarė rikis, rodydamas lietuviams sėstis. – Sakykit, kas ką galvojat.

Kariai sėdo ant ilgų suolų pasieniuose, dairėsi vieni į kitus ir iš eilės kalbėjo, bet rikiui kai kurių iš jų balsai nepatiko. Tačiau dabar dėl kitos priežasties: dėl didelio pasitikėjimo ir siūlymų nieko nebojant audra ant mongolų užvirsti. Bet nieko negalėjo padaryti. Žinojo – tik keli labiau patyrę, ypač Daubaras, suvokė, kas jų laukia, jei kariai taip nusiteikę išjos.

Ir dar – rikis neišgirdo siūlymų, kaip smolenskiečiams įpūsti drąsos. Jis sėdėjo, pasirėmęs ranka galvą, vis sunkėjančia nuo neramių minčių, tarp kurių jokia gudresnė nerado vietos. Vis neįsivaizdavo, ką pasakys kitą rytą susirinkusiems smolenskiečiams.

– Jau geriau tas rytas niekad neišauštų, – liūdnai pagalvojo ir vėl ištempė ausis – bene išgirs kokį dėmesio vertą pasiūlymą.

III.

ŠVENTOSIOS MERGELĖS APSILANKYMAS

Ant Smolensko leidosi sutemos. Šimtininko Pantelėjaus namuose, kambaryje, kur vakarieniavo šeima, ant stalo degė kelios žvakės, bet jų aidų spragsėjimą stelbė trijų vienas už kitą mažesnių vaikų – dviejų berniukų ir mergaitės – klegesys. Pats vyriausias buvo vos septynerių metų ir pavalgydinti juos buvo sunkus darbas tiek jų motinai, trijų dešimčių sulaukusiai, bet rūpesčių dėl vaikų ir ypač dėl vyro pasendintai šimtininko Pantelėjaus žmonai Anastazijai, tiek dviems palei stalą besisukiojančioms tarnaitėms.

Anastazija tarsi višta puldinėjo nuo vieno vaiko prie kito, tai skirdama nežinia kelintą kartą spėjusius susikibti pametinukus berniukus, tai bandydama pamaitinti šeimos pagranduką trimetę dukrą, kuri vis užsispirdavo ir sukdavo į šoną galvą nuo tarnaitės brukamo šaukšto. Tik motinai pasisekdavo dukrą įkalbėti nuryti kąsnį.

Šimtininko žmona sukaitusi plūkėsi, bet vis spėdavo pašnairuoti į stalo gale susikūprinusį vyrą. Žvilgteldavo ir vis labiau susirūpindavo: Pantelėjus, regis, buvo toli toli nuo stalo, paskendęs savo mintyse ir lyg sapnuodamas maišė šaukštu po dubenį, kur per visą vakarienę maisto nei trupinėliu nesumažėjo.

Šimtininkas Pantelėjus toks sapnuojantis iš pilies grįžo ir nei žodžio žmonai nepasakė, tuo jai užkraudamas didelį rūpestį. Per kartu nugyventus metus moteriškė išmoko pažinti, kad vyras toks būna, kai nutinka kas nors labai svarbaus ir nemalonaus. Blogiausia, kad tada paprastai kelias dienas sėdi užsidaręs, nieko iš namiškių neprisileidžia, ir taip liesas, nieko nevalgo, kol suvis iki juodumo išdžiūna.

Pantelėjus daug ką būtų atidavęs, kad tik jo šeima nežinotų apie mongolus, bet po pirmųjų klajoklių pasirodymų apie juos mieste kiekvienas patyrė ir buvo tik laiko klausimas, kada visi miestiečiai sužinos žvalgų pargabentas naujienas. Šimtininkas jau lyg matė, kokia tada mieste kils panika. Juk ne tik jis – kiekvienas kiek apie karybą nutuokiantis, – suprato, jog miesto neįmanoma apginti. Nebent visus vyrus į pilį surinkus, su jos įgula ir lietuviais gali pamėginti ją išlaikyti, tačiau moterims ir vaikams ten vietos neužteks ir jų lauks mirtis ar, geriausiu atveju, vergija.

Šimtininkas atsiduso, įsivaizduodamas, kokia spūstis bus prie pilies vartų, jei lietuvių kniazius nutars joje užsidaryti. Kiekvienas ginklą nulaikantis vyras norės, kad jo šeima patektų į pilį, ir galvos tik apie jos saugumą.

Blogai, tačiau Pantelėjus, ir vienaip, ir kitaip mintydamas, nieko geresnio už Eidivydo siūlymą pulti mongolus nerado. Tik viena bėda – smolenskiečiai labai bijojo klajoklių. Ko gero, pamatę vieną mongolą, ir dešimt tvirčiausių vyrų dės į kojas, ginklus pametę. Bet šimtininkas negalėjo jų smerkti. Ir jam darėsi baugu prisiminus, kaip lengvai ir greitai mongolai per galingiausias rusų žemes kaip peilis per sviestą perėjo, imdami gerai įtvirtintus miestus, tokius kaip Vladimiras, ir triuškindami stipriausius kniazius.

Nelinksmos buvo šimtininko Pantelėjaus mintys. Kad ir kur jos klaidžiojo, vis atsiremdavo į visų Smolensko bėdų pradžią – juodąją mirtį, kuri galutinai palaužė kunigaikštystės stiprybę. Šimtininkas nesigailėjo pirmas pasiūlęs įsileisti lietuvius – regis, neapsiriko. Lietuviai labai nesikišo į miesto reikalus, o miestiečiai gan greitai su jais apsiprato, tačiau Pantelėjui vienas dalykas nedavė ramybės – labai jau menka buvo lietuvių kariauna ir per tą laiką, kai jie į Smolenską įėjo, daugiau nei vienas karys iš Lietuvos nepasirodė. Ir dar – lietuvių kniazius nei su šimtininku, nei su kitu smolenskiečiu nesileido į šnekas apie Lietuvą ir Mindaugą, kalbėjo tik apie kasdienius, vienokio ar kitokio sprendimo reikalaujančius miesto reikalus.

Pantelėjui patiko, kad Eidivydas tokiais atvejais pirmiausia išklausydavo jį ir kitus garbingus miesto vyrus ir tik tada spręsdavo. Ir

dažniausiai taip, kaip tiko šimtininkui, o ne kaip norėdavo bojarinas Sava Gritičius, popas Varfalomėjus ir kiti didžiūnai, kuriuos, kaip spėjo (bet to negalėjo įrodyti) šimtininkas Pantelėjus, primokydavo senasis bojarinas Konstantinas Plytnikas. Šimtininkui labai rūpėjo prispausti senajam driežui uodegą, bet kol kas tegalėjo džiaugtis surūgusiais bojarino draugų veidais, kai tie, prikandę liežuvius, klausydavosi jiems nepatinkančių kniaziaus Eidivydo sprendimų.

– Pantelėjau, a, Pantelėjau! – šimtininkas tarsi iš tolo išgirdo žmonos balsą ir krūptelėjo, petimi pajutęs jos atsargų prisilietimą:

– Kas nutiko? – sunerimęs pakėlė galvą.

– Tėvas Jeremijus atėjo, – atsiliepė Anastazija, akimis rodydama į prie stalo mindžikuojantį cholopą, ir šimtininkas subruzdęs pamojo tam:

– Eik, kviesk greičiau, negaišink garbingo svečio.

Tik popas Jeremijus pasirodė tarpduryje – šimtininkas pakilo pasitikti svečio, bet jį aplenkė kaip žirniai iš už stalo pabirę vaikai:

– Tėvas, tėvas Jeremijus atėjo! – jie klykdami, ištiesę rankas puolė prie šventiko ir įsibėgėję rėžėsi į jo sutanos skvernus, vos nenuversdami nuo kojų.

Pusamžis popas buvo storas ir neaukštas – vyriausio berniuko galva siekė jo petį. Raudonų nudribusių skruostų kone paslėptos akys spinduliavo gerumu, o rankos jau dalino vaikams lauktuvių atneštus riestainius.

– Užteks, vaikai, nevarginkite tėvo Jeremijaus, – šimtininkas, nors ir šypsodamasis, bet atkakliai stūmė vaikus nuo šventiko, nes seno pažįstamo geraširdiška šypsena jo neapgavo. Matė, jog tam kažkas neduoda ramybės ir nereikėjo laužyti galvos, kad atspėtum, kas. Pantelėjui rūpėjo kuo greičiau su popu pakalbėti vienu du, nes, spėjo, tas norėjo jam pasakyti kažką naują.

– Anastazija, vesk vaikus, tegul leidžia tėvui Jeremijui atsigauti po dienos vargų. Jiems jau metas į lovas, – šimtininkas atsisuko į žmoną ir ta, drauge su tarnaitėmis, šiaip ne taip išstūmė pro duris vis į šventiką besidairančius ir iš moterų rankų besitaikančius išsprukti vaikus.

– Gražūs vaikučiai, tesaugo juos Dievas, – tėvas Jeremijus šypsodamasis palydėjo juos žvilgsniu, bet, vos durys užsivėrė, jo linksmumas akimoju išgaravo ir veidą uždengė rūpesčio bei nuovargio pilkumas.

– Sėskit, dvasiškas tėve, – šimtininkas plačiu rankos mostu pakvietė svečią prie stalo ir, pats įpylęs alaus, pastūmė bokalą popui. Tas, nubraukęs stambius veidą išpylusius prakaito lašus, pakėlė bokalą ir neskubėdamas, pasimėgaudamas ištuštino jį, paskui padėjo ant stalo, nubraukė nuo žilos dvišakės barzdos putą ir įsmeigė į šeimininką nuo metų naštos pablukusias mėlynas akis.

– Tai ką galvoji, šimtininke? – negudraudamas pasmalsavo, nes vienas kitą žinojo kaip nuluptą – tiek visokių darbų kartu nuveikė. Jau vien ko buvo verta pasiuntinybė į Rygą prieš keliolika metų, kur jų balsai reiškė daugiausia ir iš kur grįžo su labai naudinga Smolenskui sutartimi. Vokiečiai išlydėdami kraipė galvas iš nuostabos: iš kur tokie galvočiai atsirado, juos tarsi mažvaikius aplink pirštą apvyniojo.

– Vis tą patį, – ir Pantelėjus neišsisukinėjo. – Ir tu dėl to atėjai, argi ne taip?

– Dėl to, – patvirtino šventikas. – Ir ką sugalvojai?

– Kad nieko protinga. Lietuvis teisus – reikia patiems pulti mongolus. Mieste neatsilaikysim. Jei ne ta juodoji mirtis... – apsiblausė šimtininkas.

Popas neskubėjo sutrikdyti tylos. Abu galvojo apie tą patį – jei būtų daugiau žmonių, tuomet, net mongolams perkandus miesto sieną, dar toli gražu nereikštų, kad jie laimėjo. Visos miesto cerkvės, apsuptos apsauginių pylimų, galėjo būti maža tvirtove, be to, jos užstojo kelius į centrą. O kur dar Boriso-Glebo ir Spaso vienuolynai su savo storomis sienomis. Pirmasis saugojo kelią į vakarus, antrasis – į pietus ir net visiškai apsupti būtų galėję ilgai gintis. O piliai galios dar suteikdavo jos papėdėje, ant kalvos, stovėjęs Sofijos soboras su akmenine siena. Jei būtų pakankamai vyrų visiems šiems pastatams ginti, būtų galima mongolų nebijoti, bet...

– Bet vyrų nėra, – atsiduso tėvas Jeremijus, ir šimtininkas Pantelėjus susimąstęs linktelėjo, o paskui išpūtė akis, nes susigriebė prieš tai nei žodžio nepasakęs.

– Nesistebėk, – nusijuokė šventikas. – Juk apie tą patį galvojam. O kaip, tavo galva, bus su tuo puolimu?

– Bijau, jog blogai. Kad ir kokią surinktume kariauną, ji tikriausiai vis vien išlakstys pamačiusi mongolus, jei Mindaugas neatsiųs paspirties. Viena bėda – Eidivydas nešneka apie jokią pagalbą.

– Gerai sakai, šimtininke. Tik, jei Mindaugas ir siųs pagalbą, ji, ko gero, nespės laiku ateiti. Mongolai greičiau apsisuks, – popas susimąstęs smiliumi pakapstė nosies galą ir pažvairavo į ąsotį. – Puikus tavo alus, šimtininke. Įpilk dar – sukaitau nuo tavo židinio. Mintys bus aiškesnės, – Jeremijus vėl nubraukė nuo veido prakaitą.

Šeimininkas pasiskubino išpildyti svečio norą ir tramdė save, žiūrėdamas, kaip tas vėl neskubriai gurkšnoja. Žinojo – jo nepaskubinsi, kai panorės, pats pasakys, ko atėjo.

Šventikas, regis, šiuokart neketino ilgai kankinti šimtininką. Juolab, kad pačiam rūpėjo. Vėl patenkintas atstūmė tuščią bokalą ir sunėrė ant kelius siekiančio pilvo rankas.

– Tai va, – ištarė atsirūgęs, ratu sukdamas vienas apie kitą striukus riebius nykščius. – Mane šiandien aplankė netikėtas svečias... Neatspėsi, kas toks, – popas paslaptingai šyptelėjo ir toliau suko pirštus, leisdamas šeimininkui spėti, bet tas negalėjo nustygti vietoje:

– Sakyk, nekankink, tėve. Laikas brangus.

– Gerai, pasigailėsiu – tėvas Varfalomėjus.

Šimtininkui Pantelėjui akys iš nuostabos veik ant kaktos užlipo. Tėvas Varfalomėjus buvo Sofijos soboro popas bei didžiausias šimtininko ir tėvo Jeremijaus priešas. Nei vienas iš jų nebūtų suskaičiavęs, kiek kartų jų keliai buvo susikirtę, ir vis piktuoju. Paskutinį kartą – pasirodžius lietuviams.

Tėvas Varfalomėjus vėčėje garsiausiai šaukė prieš jų įsileidimą, ragindamas gintis ir laukti kniaziaus Kirilo, o jei ir tam jėgos neužteks – pasitelkti pagalbon didįjį Vladimiro-Suzdalės kniazių Jaroslavą Vsevolodovičių. Didesnės nesąmonės, šimtininko, tėvo Jeremijaus ir jų bendraminčių nuomone, nebuvo galima sugalvoti. Kniazius Jaroslavas garsėjo savo kerštingumu ir karštumu. Tik pusprotis galėjo tikėtis, kad Jaroslavas pamiršo savo nevykusį karą prieš Smolenską. Kas, kad

tai buvo prieš dvidešimt metų. Juk smolenskiečiai, vedami kniaziaus Vladimiro Smolenskiečio, visiškai sumušė Jaroslavo kariauną – net devynis tūkstančius jo vyrų paklojo, o pats Jaroslavas nuvarė keturis arklius, kol nujojo iki savo tėvonijos – Perejaslavlio, – kur, įmetęs į rūsį, uždusino dvidešimt penkis smolenskiečius ir šimtą penkiasdešimt novgorodiečių (šiuos už tai, kad Novgorodas palaikė Smolenską).

Jaroslavlio broliui Jurijui, tuometiniam didžiajam Vladimiro-Suzdalės kniaziui, sprunkant mažiau arklių prireikė pasiekti Vladimirą, bet tai jo neišgelbėjo. Jam iš paskos atsekė Vladimiro Smolenskiečio kariauna ir Jurijus turėjo pasiduoti. Ne, įsileisti Jaroslavą – tas pats, kas leisti lapei saugoti vištas. Laimei, vėčė klausė šimtininko, todėl popas Varfalomėjus, kad ir kaip stengėsi, nieko savo spigiu riksmu nelaimėjo.

– Tai kas privertė tėvą Varfalomėjų peržengti tavo namų slenkstį? – šimtininko veidas išdavė, jog niekaip negali patikėti.

– Mongolai, – vienu žodžiu paaiškino svečias, ir jo užteko, kad šeimininkas patikėtų.

– Mongolai, – pakartojo jis. – Ir ką tėvas Varfalomėjus apie juos sakė?

– Tą patį, ką tu – miesto neapginsim ir patiems reikia pulti, tik visiems kinkos dreba.

– Stebuklų stebuklas, kaip mes čia vienodai pradėjom galvoti, negaliu patikėti, – šimtininko akys vėl ėmė plėstis.

– Bet tai dar ne viskas, – tėvas Jeremijus, atrodė, smaginosi, matydamas Pantelėjaus nuostabą. – Oi ne...

– Gerai, tėve, nekankink! – šeimininkas kone sudejavo ir šventikas jo pagailėjo:

– Jis sako, jog žino, kaip įkvėpti drąsos mūsų vyrams.

Šimtininkas tuo metu gesino savo nekantrumą alumi ir paspringo, nes skystis pateko ne į tą gerklę. Jis skausmingai užsikosėjo, beviltiškai modamas rankomis ir bandydamas atgauti kvapą. Tėvas Jeremijus negaišo – su neįtikėtinu jo storam, išdribusiam kūnui vikrumu it strėlė prišoko prie šeimininko ir, plačiai užsimojęs, skambiai taukštelėjo jam per nugarą.

Pagelbėjo – šimtininkas dar kelis kartus žioptelėjo, įkvėpdamas ir atgaudamas normalią veido spalvą, bet nuostaba niekaip nenorėjo jo apleisti:

– Žino? Tėvas Varfalomėjus? Kaip padrąsinti? Mūsų vyrus? – sunkė žodžius, tarsi mokydamasis kalbėti, o tėvas Jeremijus, grįžęs į savo vietą, vėl suko nykščius ir šypsojosi, papūtęs pabrinkusias lūpas.

– Negali būti! – šimtininkas Pantelėjus tebepurtė galvą ir svečias pagaliau surimtėjo.

Jis padėjo ant stalo rankas ir palinko šeimininko pusėn:

– Gali. Ir, atrodo, šįkart mums reiks jo paklausyti. Nors tai bus šventvagiška, bet, kai turi reikalą su tais šėtono išperomis mongolais, viskas gerai.

– Tai ką jis sakė, tėve?! Sakyk, nekankink!

– Gerai, klausyk, bet būk kantrus, nespirgėk, jei tau pasirodys, kad tai nesąmonė. Tėvas Varfalomėjus siūlo pasakyti žmonėms, kad lietuvių kniaziui pasirodė Šventoji Mergelė ir liepė jam apginti miestą nuo mongolų. O tada mūsų vyrai paskui jį net į pragarą eis su pačiu šėtonu grumtis.

– Ir tai sugalvojo pats tėvas Varfalomėjus?!

Atrodė, šimtininkui Pantelėjui per visą gyvenimą neteko tiek stebėtis, kiek per tėvo Jeremijaus viešnagę. Mat tėvas Varfalomėjus garsėjo nesitaikstymu su menkiausiu Dievo tiesų nepaisymu ir ypač savo kova su Smolenske labai garsiu šventiku Abraomu, kuris buvo apšauktas eretiku, nes drįso sunkiu metu paraginti cerkves ir vienuolynus pasidalinti savo turtais su mažaisiais žmonėmis.

– Negali būti! – Pantelėjus atkakliai tebepurtė galvą.

– Gali, – svečias jau nebebuvo nusiteikęs juokauti. – Gerai, pakalbėkime rimtai. Mano galva, tai gali padėti.

– Gali, – kiek pamąstęs sutiko šimtininkas. – Bet pasakyk man, Jeremijau, kodėl tėvas Varfalomėjus atėjo pas tave?

– O kur jam daugiau eiti? – gūžtelėjo pečiais svečias ir ėmė atsilošęs sukti ant lyg kalnas pūpsančio pilvo nykščius. – Lietuvių kniazius jo neklausys, o mes su tavim geriausiai su juo sutariam, tai nori, kad įkalbėtumėm lietuvį taip padaryti, antraip mums visiems galas.

– Tikrai galas, jei jau Varfalomėjus atėjo pas tave ir nesiūlo bėgti pas Jaroslavą prašyti pagalbos, – pakinkavo galva šimtininkas, nepaliaudamas mąstyti apie šventiko žodžius. – Neblogai sugalvota. Reikia pamėginti pakalbėti su lietuvių kniaziumi, – ištarė, kildamas iš už stalo.

– Tai dabar ir eisime? – paklausė tėvas Jeremijus, irgi stodamas, prieš tai pašnairavęs į sutemų uždengtą langą.

Nesipriešino. Žinojo – abu labu tokiu: jei kuris užsidegs, kitas nesustabdys.

– O ko laukti? Laikas brangus. Jei įkalbėsim kniazių, jau rytoj bus galima sušaukti vėčę.

Šimtininkas tebekalbėdamas pirmas pro duris žengė, šaukdamas cholopą:

– Dementėjau, kur tu, žioply nelemtas? Krutinkis! – pagavęs tukseno per kuprą. – Bėk pas mano žmoną ir pasakyk, kad išėjau į pilį, pas kniazių, grįšiu vėlai. O dar pasakyk arklininkui, kad man žaibu pakinkytų du arklius. Tėvui Jeremijui – romiąją kumelę, – pridūrė, pagavęs nerimą popo veide, nes šimtininko žirgai garsėjo savo nartumu, o šventikas jau seniai nebesijautė geru jojiku. Jam teliko tikėtis, kad kumelė bus tikrai rami, ir atsiduoti Dievo malonei.

Popas Jeremijus spėjo pusbalsiu sukalbėti maldelę, kai šalia priebučio atsirado du pabalnoti arkliai. Veikiai tamsa pasiglemžė du raitelius. Pirmas, negailėdamas žirgo, lėkė šimtininkas Pantelėjus, o šventikas – iš paskos, atsilikęs ir spazmiškai įsikirtęs į pavadžius. Nors šimtininkas žadėjo romią kumelę, ji šventikui vaidenosi pasiučiausiu iš visų nuo jo jaunų dienų pasitaikiusių arklių.

Šalo, ir raudonis dažė į vėčės aikštę, prieš Sofijos soborą, susirinkusių smolenskiečių veidus. Pagaliau liovėsi gaudęs ilgus metus retai savo skardumą rodęs vėčės varpas. Tik per paskutinius metus, kai Smolenske padažnėjo kniazių kaita, jis kiek atsigavo, ir vėčės balsas

šimtininko Pantelėjaus ir jo draugų pastangomis vėl įgavo reikšmę sprendžiant miesto reikalus, bet miestiečiai dar nebuvo prie to įpratę ir kiekvieną kartą su nuostaba sutikdavo varpo gausmą. Bet paklusdavo ir, viską metę, bėgdavo į aikštę.

Ir šiuokart lėkė, kiti net skrandą pamiršę nugriebti, bet dėl skubėjimo to nejausdami, net sukaitę, o aikštėje dairėsi ir vieni kitų klausinėjo, kas nutiko. Nors niekas nežinojo, visi spėjo, kad bus šnekama apie mongolus. Spėjo ir baimingai dairėsi į pakylą prie Sofijos soboro. Nuo jos anksčiau skelbdavo vėčės ar kniaziaus nutarimus, bet nuo to laiko, kai į miestą įžengė lietuviai, jos nei karto neprireikė, o dabar nekantravo, ką išgirs.

Vyrai stovėjo, o šaltukas, nors jau artėjo kovo vidurys, nesnaudė: kabinosi į skruostus ir taikėsi nusigauti iki kūnų. Pirmieji jo nagučius pajuto lengviau apsirengę. Jie trypė, daužė ir trynė rankom sau pečius, paskui ir kailiniuoti ėmė mindžikuoti, daužydami koja į koją.

– Ko jie ten gaišta? – ritosi nekantrus murmesys.

Šaltukas ir nerimas darėsi jau nebepakeliamas, kai pakylą pagaliau apsupo lietuvių kariai, o ant jos pasirodė keliolika vyrų. Aikštėje susirinkę miestiečiai – seni, jauni ir net vaikai – tiesė kaklus, kad geriau juos matytų. Pažino – tarp jų buvo lietuvių kniazius, keli jo karių vadai bei Smolensko didžiūnai.

Labiausiai miestiečiai apstulbo tame būrelyje pažinę kone vienas prie kito stovinčius du šventikus – tėvus Jeremijų ir Varfalomėjų, nes, jei jiems pasitaikydavo patekti į vieną būrį, stovėdavo kiek įmanoma toliau vienas nuo kito ir spinduliuodavo net nebandoma paslėpti neapykanta.

Tačiau smolenskiečiams nebuvo kada spėlioti, kas per stebuklas, – tėvas Varfalomėjus žengė į priekį. Ant pačio pakylos krašto sustingo ir iškėlė aukštyn ranką su dideliu variniu kryžiumi, reikalaudamas dėmesio bei tylos.

Stovėjo aukštas, liesas ir prakaulus, išdžiūvusiais, įdubusiais skruostais, ant pečių krintančiais pražilusiais riebaluotais plaukais. Vos perkopęs per keturiasdešimt, tačiau dėl asketiško gyvenimo atrodė į septintą dešimtį įžengęs. Sutana ant jo kūno kabojo tarsi ant baslio.

Stovėjo ir tylėjo, o minioje triukšmas traukėsi lyg banga nuo kranto ir nurimo, tik sniegas girgždėjo po daugybe kojų.

– Smolenskiečiai! – virš minios nusirito spigus, ausį rėžiantis tėvo Varfalomėjaus balsas, o akys žibėjo ryžtu ir tikėjimu.

– Smolenskiečiai! – pakartojo šventikas. – Aš noriu pasidalinti su jumis dideliu džiaugsmu. Žinau, kad didelis nerimas gyvena visų jūsų širdyse – mongolai pasirodė mūsų žemėje. Tačiau nepasiduokite jam – mūsų Viešpats nepamiršo savo ištikimų avelių ir pasirūpino jomis. Klausykit, smolenskiečiai. Šiąnakt lietuvių kniaziui Eidivydui pasirodė Šventoji Mergelė ir liepė vesti jus prieš tuos šėtono išperas mongolus, o pati žadėjo pasirūpinti, kad jus lydėtų sėkmė. Džiaukitės, smolenskiečiai, Viešpats mums parodė didelę malonę!

Daubaras, atvedęs pakylą apsupusius lietuvių karius, stovėjo prie jos ir su nerimu laukė, kaip į tėvo Varfalomėjaus žodžius atsilieps minia. Žybartaitis ne viską suprato iš to, ką sakė šventikas, tačiau žinojo, apie ką tas kalba.

Daubaras jau galvojo gultis, kai į kambario duris pasibeldė jo atvesti rikio Eidivydo siųstas karys. Žybartaitis neklausinėdamas leidosi tam iš paskos ir žvakių bei deglų apšviestoje menėje be rikio ir kelių lietuvių vyresniųjų užtiko du smolenskiečius – šimtininką Pantelėjų bei popą Jeremijų. Pasirodo, Eidivydas, sužinojęs, kad smolenskiečiai pasirodė su svarbiu pasiūlymu, nusprendė juos išklausyti ne vienas.

Ir ne be reikalo, nes vėlyvų svečių žodžiai visus lietuvius suglumino. Kai išklausė, nei vienas nesumojo, ką atsakyti. Dar labiau apstulbo šimtininkui Pantelėjui prisipažinus, jog tai ne jų, o tėvo Varfalomėjaus mintis. Eidivydas, nieko gudresnio nesugalvojęs, paliepė tą atvesti.

Tėvas Varfalomėjus pasirodė toks, kaip visada – niūrus ir neslepiantis savo nemeilės lietuviams. Rikio paklaustas pakartojo tą patį, ką sakė popas Jeremijus ir šimtininkas Pantelėjus, dar pridėdamas, kad kniaziui reiks viešai pažadėti po pergalės priimti šventą krikštą.

– Ką pasakysit? – rikis tyliai paklausė savo vadų, pamojęs jiems prieiti arčiau ir šnairuodamas į smolenskiečius. Tie stovėjo atokiau

nuo pakylos ir vieni nuo kitų: šimtininkas su tėvu Jeremijumi vienoje pusėje, o tėvas Varfalomėjus – kitoje, ir lyg nematė vieni kitų, žvelgė tik į lietuvių būrelį aplink rikio krėslą.

– Na, – paragino Eidivydą, o jo vyrai suko galvas į Daubarą kaip į vyriausią ir labiausiai patyrusį tarp jų. Šis neskubėdamas ir vienaip, ir kitaip svarstė. Rikis iš nekantrumo ėmė irzti, tuo gąsdindamas savo vyrus, ir kažkuris jų neiškentė:

– Ar nenubaus mūsų Perkūnas, jei padarysim taip, kaip sako rusų dievo kriviai?

Lietuviai atsisuko į Eidivydą ir tas jau rengėsi atsakyti, tačiau Daubaras jį aplenkė:

– Nenubaus, – tyliai sudundeno. – Mes jam pasitarnausim, jei apginsime Smolenską. Tada Mindaugas bus stipresnis ir galės lengviau laikytis prieš vokiečius.

Jis pasakė ir vėl nei vienas iš lietuvių vadų nedrįso nieko pridėti, tik pritardami kinkavo galvom, palikę rikiui spręsti. Tiesa, Daubaras neužsimiršo:

– O kaip su krikštu bus?

– O ką? – lyg gaidžiukas kilstelėjo galvą Eidivydas. – Aš gi jau ne kartą smolenskiečiams sakiau, kad priimsiu. Reikės vieną kartą. Jei tik jų popams bus ką krikštyti...

Jis trumpam sučiaupė lūpas, o tada stipriai trinktelėjo per sosto ranktūrius

– Gerai, – ištarė, nuo kitų pečių nuritintą sunkų akmenį užsiversdamas ant savųjų.

Lietuviai pasišaukė artyn smolenskiečius ir jie prašnekėjo iki išnaktų, iki smulkmenų aptardami tėvo Varfalomėjaus sumanymą.

Regis, viską suderino, tačiau šnekėk nešnekėjęs – viską turėjo lemti vienut vienintelė akimirka aikštėje: ar patikės smolenskiečiai? Dėl tos akimirkos naktį ilgai ginčijosi, daugiausia dėl to, kas miestiečiams praneš naujieną – tėvas Jeremijus ar Varfalomėjus?

Šis iš pradžių nenorėjo nei klausyti, bet kiti bendromis jėgomis perkalbėjo, girdi, jei tėvas Jeremijus tai padarys, žmonės suabejos, – visi gi žino jo palankumą rikiui Eidivydui.

Visai kitaip tai turėjo nuskambėti iš tėvo Varfalomėjaus – aršaus lietuvių priešo ir akylo pravoslavijos saugotojo – lūpų, o šimtininkas Pantelėjus pažadėjo pasirūpinti, kad reikiamu momentu minioje išsibarstę jo vyrai savo šauksmais paremtų šventiką.

Tiesa, buvo dar vienas pavojus – kaip sureaguos išgirdę lietuviai. Vadai išsireikalavo, kad jų kariai būtų iš anksto perspėti. Smolenskiečiai nenorėjo sutikti, bet lietuviai paėmė viršų – ryte jie prikėlė savo karius ir, viską jiems paaiškinę, prisaikdino liežuvį už dantų laikyti, tad dėl lietuvių Daubaras buvo ramus. Tik dėl smolenskiečių tereikėjo jaudintis.

Žybartaitis stovėjo ir iš savo ūgio aukštybės dairėsi po minią, o smolenskiečiai stovėjo nuščiuvę ir, pamiršę šaltį, visi kaip vienas pakėlę galvas, nemirksėdami sekė, kas dedasi ant pakylos. Daubaras, nors stovėjo į ją atsisukęs nugara, žinojo, kas ten vyksta ir smalsiai stebėjo, kaip nuostaba keičia miestiečių veidus.

Ir buvo dėl ko: tėvas Varfalomėjus po kelių akimirkų išdidaus tylėjimo pagaliau sukrutėjo ir šonu pasisuko į minią, o rikis Eidivydas žengė į priekį ir priklaupė ant vieno kelio prieš šventiką, kuris jam ištiesė rankoje laikytą kryžių.

Lietuviai ir smolenskiečiai šią sceną naktį buvo aptarę, tačiau vienas dalykas – šnekos, ir visai kitas – darbas. Eidivydui besiklausant viskas atrodė gan paprasta: prisilies lūpomis prie to prie medžio prikalto krikščionių dievo, ir viskas bus baigta, bet išvydo prieš akis bejėgiškai ant šono nusvirusią lieso, nukankinto vyro galvą ir sustingo, pajutęs, kad jėgos apleidžia jį.

Regis, tiek nedaug tereikėjo – palenkti galvą. Tačiau sykiu ir be galo daug. Rikis Eidivydas tarsi jautė į jo tarpumentę nutaikytą Perkūno strėlę, bet privalėjo pasijudinti, antraip visas sumanymas būtų nuėjęs šuniui po uodega.

Šaltukas tebespaudė, o rikį ūmai išpylė karštas prakaitas. Gerklė perdžiūvo ir lūpos suskerdėjo, tačiau Eidivydas jautė, kokia slegianti tyla nusileido ant aikštės jam už nugaros. Net sniego gurgždesys po vyrų kojom prapuolė. Tesigirdėjo neramus daugybės krūtinių alsavimas.

Daugybės kaip vienos, ir rikiui Eidivydui vaidenosi, kad baigia nuo jo apkursti. Jis žiūrėjo į kryžių ir matė, kaip tas virptelėjo tėvo Varfalomėjaus rankoje, kuria iš lėto, kliūdami už juodų gyvaplaukių ritosi sidabriniai prakaito lašai. Rikis atsargiai pašnairavo į viršų – prakaitas buvo nusėjęs ir vaško geltonumo šventiko skruostus, tvirtai suspaustos lūpos virtusios plonu, bekrauju brūkšniu, akyse žaižaravo pyktis ir neapykanta, o gal ir panieka.

Eidivydas nebespėliojo. Juoba, kad ir laiko neturėjo, bet jam užteko spėjimo: nususęs šventikas drįso jį niekinti! Jau kuo kuo, o bailiu rikio dar niekas nebuvo palaikęs! Jis sunkiai palinko į priekį ir akimirkai lūpomis palietė šaltą metalinę skulptūrėlę, o tada atsitiesė ir sykiu su tėvu Varfalomėjumi atsisuko į suakmenėjusią minią.

– Kniaziau Eidivydai, vesk mus prieš tas pragaro išperas mongolus! – riktelėjo šventikas, iškėlęs aukštyn kryžių. – Mes eisim paskui tave! Vesk!

Tėvo Varfalomėjaus balso aidas daužėsi į aikštės kampus ir Daubaras kvapą užgniaužęs laukė lemtingos akimirkos, kuri turėjo ateiti jam nutilus: arba minia pagaus šventiko šūksnį, arba jis be pėdsako prapuls, sykiu pražudydamas ir miestą. Vyrai ant pakylos akimis naršė po minią, bet ta tebestovėjo sustingusi ir, atrodė, nesuprato, kas jai buvo sakyta.

Daubaras manė, kad visos nakties vargas nueis vėjais ir kad šimtininko Pantelėjaus žmonėms neužteks drąsos, bet per prastai juos vertino:

– Vesk mus! – pasigirdo tolimas balsas viename aikštės krašte, bet buvo išgirstas.

– Vesk! Vesk! Vesk! – ir aplinkiniai jį pagavo. Šaukusiųjų balsai tarsi akmenys krito į vandenį ir raibuliais sklido į visas puses:

– Vesk! Vesk! – ir kitame kampe atsiliepė, paskui – trečiame ir ketvirtame, ir pagaliau visa aikštė virto skanduojančia mase. – Vesk! Vesk mus prieš tuos šunis! Vesk!

Daubaras stovėjo lyg sustingęs, iš paskutiniųjų tvardydamasis, kad nenusišypsotų ir vis, kad ir kaip norėjo, neleisdamas sau dirstelti į pakylą.

Rikiui Eidivydui taip pat buvo nelengva likti ramiam, žvelgiant į apačioje įsisiūbavusią, iečių bei kardų mišku pasišiaušusią minią. Ginklai, blykčiodami saulėje, tarsi bangos kilo ir leidosi: vesk, vesk, vesk! Jis žinojo – šie žmonės jau jo, bet sunkumas neatlėgo. Atvirkščiai – Perkūno strėlė, regis, vis dar kuteno jo tarpumentę, net jautė ją skaudžiai suvirpant nugaroje nesėkmingai pasibaigus žygiui prieš mongolus.

– Sumuškime juos! – riktelėjo rikis, išlupęs iš makščių kalaviją ir švystelėjęs jį aukštyn.

– Vesk! Vesk! Vesk! – tebestūgavo minia, pavirtusi ritmingai kvėpuojančiu milžinišku ežiu. – Vesk!

IV.

Mūšiai su mongolais

Vakarėjo. Perdien nusigiedrijo ir sustiprėjo šaltukas, sykiu tarsi pirmas miego pirštas lenkdamas prie žemės visa, kas judėjo, ypač tuos, kurie dieną praleisdavo žirgo balne.

Tokia buvo kone visų iš trijų šimtų netoli Smolensko stovyklavusių mongolų kasdienybė. Vos prašvitus jie šokdavo ant savo nedidelių ištvermingų žirgų ir būriais pasklisdavo po miesto apylinkes, žvalgydamiesi po jas ir rinkdami patogesnius kelius savo kariaunai prieiti prie Smolensko.

Kad ir kiek jėgos turėjo mongolai, tačiau į vakarą vis vien jausdavo nemalonų maudimą kūne ir, kam neužteko vietos jurtose, lyg laukiniai žvėrys įsikasę į sniegą, su malonumu jame susirangydavo.

Mongolai labai nesirūpino stovyklos saugumu. Jie tik aptvėrė ją nuverstais medžiais ir labiau kliovėsi baime, kurią rusų žemėse kėlė jų vardas. Tiesa, sargybinių neužmiršdavo pastatyti, tačiau tiems nelengvai sekdavosi atsispirti snauduliui.

Karys, budėjęs prie Dniepro pusėn besileidžiančios užtvaros, rėmėsi į ietį ir iš paskutiniųjų stengėsi nenuleisti galvos, atmindamas, kad nuo žygio į urusų[3] žemes pradžios už visus prasižengimus tebuvo viena bausmė – mirtis. Jis vis patrindavo sniegu akis ir spitrijosi į sutemų semiamą mišką už užtvaros, bet ten, regis, nebuvo jokio gyvo sutvėrimo. Mongolas, sumanęs nuvyti mieguistumą, ištiesė į šonus rankas, ištempė kaklą, bet tuo pat metu jį, kiaurai išlįsdama, perskrodė strėlė, ir karys it maišas be garso susmuko.

3 Taip mongolai vadino Rusiją.

– Puiku, Junda, – miško gilumoje Daubaras atsargiai, atmindamas savo jėgą, patapšnojo arbaletą nuleidusiai seseriai per petį.

Tuo pat metu jis atidžiai žvelgė į mongolų stovyklą, bet ten niekas nieko nepastebėjo, ir žemaičių rikis mostelėjo savo kariams. Keli iš jų tarsi šešėliai nuslydo prie užtvaros, užmetė ant stipresnių šakų virves ir, grįžę į mišką, švystelėjo kitus jų galus ant žirgų laukusiems savo draugams. Tie negaišdami paragino žirgus, virvės akimirką įsitempusios sustingo, atrodė, tuoj tuoj truks, neatlaikiusios medžių svorio arba svies atgal žirgus, tačiau, lietuvių laimei, tie nugalėjo – medžiai pajudėjo paskui žirgus, atverdami plyšį į stovyklą.

Daumantas nelaukė, kol jis padidės – sulig jo ženklu miškas atgijo ir lietuviai bei smolenskiečiai plūstelėjo į stovyklą. Plyšys išvartoje jiems pasirodė siauras ir vieni, į jį netilpę, ropštėsi per užtvarą, rizikuodami susižeisti į aštrias šakų nuolaužas, o kiti, vadų prižiūrimi, darė naujus praėjimus, nes palei užtvarą nekantraudami trypė gausūs būriai.

Jie dar laukė, o priekiniai būriai jau kovėsi su mongolais. Tie, kad ir apstulbinti nelaukto antpuolio, vis tik narsiai šoko priešintis, ir į stovyklą plūdusi puolančiųjų banga ėmė strigti dar nepasiekusi jos vidurio, nors ją nuolat stiprino per pirmąjį ir naujus plyšius besiveržiantys atakuojančiųjų būriai.

Daubaras, švaistęsis kalaviju pačiame puolančiųjų smaigalyje, pajuto, jog atakos sėkmė jau pakibo ant siūlo. Mongolai aršiai gynėsi. Kai kurie iš jų spėjo užšokti ant savo judrių žirgų ir, lyg suaugę su jais, pavirto laukiniu balsu spiegiančiu žvėrimi, kuris galėjo ir kardo geležimi užkabinti, ir dantimis įkąsti, ir kanopa skaudžiai pavaišinti.

– Kchju, kchju, kchju! – ausys kurto nuo mongolų riksmo.

Net ir Daubarui nelengvai sekės prieš mongolus atsilaikyti, tačiau jis, nuo mažens Žybarto ruoštas būti ne tik kariu, bet ir rikiu, vis tik spėjo ne tik priešo kirčius atmušinėti, pats kirsti ir prireikus užstoti silpnesnį šalia besigrumiantį draugą, bet ir tuo pat metu jausti, į kurią pusę krypsta mūšio svarstyklės. Visa bėda, kad tos tuo metu buvo trumpam sustingusios per vidurį, ir kelios ateinančios akimirkos turėjo lemti, į kurią pusę jos pasvirs.

Daubaras nerimaudamas laukė, kol rikis Eidivydas žengs iš anksto sutartą žingsnį, ir pagaliau sulaukė. Mongolai, nors ir sugebėjo atsikvošėti, tačiau taip karštai metėsi kautis ir paniro į mūšio sūkurį, jog pamiršo kitą užtvaros pusę, ir rikis Eidivydas tuo pasinaudojo – kol mongolai kovojo atsukę į ją nugaras, lietuviai bei smolenskiečiai padarė užtvaroje kelis praėjimus ir, plūstelėję pro juos, smogė mongolams.

Smogė, ir svarstyklės galutinai bei negrįžtamai nusileido atakuojančiųjų pusėje. Tą suprato ir mongolai. Jie sumetė, kad neprasimuš į mišką, ir bandė tvarkingai trauktis užšalusio Dniepro pusėn. Kol vieni iš jų laikėsi prieš atakuojančius, kiti skubėjo išvalyti užtvarą palei upę. Mongolai tikėjosi ant savo lengvų žirgų kaip strėlės perlėkti per ledą ir be pėdsako prapulti gūdžiame miške kitame krante.

Tačiau apsigavo – puolusieji neužmiršo upės. Kai pirmieji mongolai, plūstelėję pro pagaliau padarytą praėjimą, pasiekė krantą, ten jų laukė daug gausesni lietuvių bei smolenskiečių būriai.

Viena bėda – ne bėda: mongolai buvo įsirengę stovyklą ant neaukšto, bet stataus skardžio, kurio šlaitą dengė sniegas ir ledas. Mongolų žirgai žemyn kone šliaužė ant sulenktų užpakalinių kojų, kai kurie neišlaikydavo ir virsdavo arba ant šono, arba aukštielninki, pasiglemždami po savimi raitelius. Tie, nespėję iš po žirgo išsikapstyti, krisdavo, perverti kelių iečių ar kalavijų. Atakuojantys, ypač smolenskiečiai, tarsi medžioklėje, pajutę lengvą laimikį, be atvangos puolė. Staugdami, krauju užlietom akim, jie gainiojo kiekvieną mongolą ir pavijį džiugiai klykaudami badydavo, kol klajoklis išleisdavo paskutinį kvapą.

Veikiai mūšio siautulys užgeso. Lietuviai ir smolenskiečiai tirštai užliejo stovyklą. Jie tvarstė sužeistuosius ir rinko žuvusius, o smolenskiečiai kartu pasirūpindavo pribaigti sužeistus mongolus. Tik užtikdavo kur tarp lavonų dar krutantį, tuojau būriu supuldavo. Kiekvienas miestietis stengėsi sutepti klajoklio krauju savo ginklą.

– Gal reikia tai baigti? – paklausė rikis Eidivydas, atbridęs per kruviną sniegą prie Daubaro, kuris stovėjo pasirėmęs į raudoną kalaviją.

– Tegul, – Žybartaitis papurtė galvą. – Lai pajunta, kad ir mongolus galima mušti.

– Aha, galima, – Eidivydas patenkintas apsidairė. – Gerai pasidarbavom, – tačiau žemaičio veidas liko rūškanas.

– Kad nelabai.

– Baik, Daubarai, juk visus išguldėm.

– Visus tai visus, bet jų buvo ne tiek jau daug, o patys beveik tiek pat netekom, – atsiliepė Žybartaitis.

Jis nužvelgė į krūvą surinktus žuvusių kūnus ir pridėjo:

– Pažiūrėk, kiek dar sužeistų. Jei taip iki paskutinio ir su tais prie Dolgomostevsko balos tampysimės, mažai kas į Smolenską besugrįš.

– O ką daryti? Pats sakei – jų ten daugiau nei tūkstantis, o mums po šios dienos liko ne ką daugiau karių, – susirūpino rikis.

– Manau, kad vis tik bus gerai, – pagaliau mąsli šypsena šmėstelėjo Daubaro veide jam stebint po sniegą tebenaršančius ir mongolų lavonus plėšiančius smolenskiečius. – Mūsų silpnakinkiai kraujyje pasimaudė, ir tai be pėdsako neprapuls, kitaip kam tada juos visus vedėmės? Lai kaip maži vilkiukai pasiautėja, o kai pasieksime Dolgomostevsko balą, jie nuo to kraujo kvapo bus virtę bent jau ūgtelėjusiais vilkiukais, – Daubaras numojo ir apsidairė, ieškodamas sesers.

Neilgai vargo – Junda stovėjo šalia lietuviams nematyto smailiaviršūnio mongolų statinio, o prie jos stypsojo golindas Merkus.

– Gerai kapojai! – žemaitis atbridęs taukštelėjo golindui per nugarą, atsiminęs, kokį jį matė mūšio įkarštyje: kertantį į kairę ir į dešinę ir vis žiūrintį, kad Junda liktų jam už nugaros.

– Žiūrėk, – Junda pašaukė brolį, tarp pirštų maigydama odą, iš kurios ir ilgų karčių buvo suręstas mongolų statinys.

– Įdomu, – sududeno Daubaras, iš vidaus bei iš išorės apžiūrėjęs šėtrą, ir apkabino Jundą per pečius. – Užteks smalsauti, viduj nėra nieko verta dėmesio. Jojam į Smolenską.

Žybarto vaikai nubrido per sniegą prie žirgų. Jiems iš paskos tarsi pririštas nusekė Merkus.

Tuo metu lietuvių bei smolenskiečių vadai rikiavo iš džiaugsmo neatsigavusius raitus ir pėsčius karius. Daugelis smolenskiečių buvo apsikarstę nuo mongolų nuplėštais šarvais bei ginklais ir stovykloje rastu menku grobiu.

– Kas liko – padekit! – paliepė rikis Eidivydas ir nuvedė vora išsirikiavusią kariauną į miestą. Gale ant žirgų ar ant skubiai suręstų neštuvų gabeno sunkiai sužeistus, pajėgesni kėblino patys, padedami sveikųjų. Už jų nugaros ugnis puolė godžiai ryti stovyklos likučius.

Regis, kiek čia laiko praėjo po to, kai nutilo ginklų žvangesys, tačiau žinia apie sėkmingą mūšio pabaigą jau buvo nuskriejusi į miestą, ir prie jo artėjančią koloną nuo sienų džiaugsmingais šūksniais sveikino miestiečiai, o nuo bokšto aikštelės laimino keli šventikai, tarp kurių buvo tėvai Jeremijus ir Varfalomėjus.

Kai nugalėtojai ėmė žygiuoti į pilį vedančia gatve, miestiečiai, nuo mažiausio iki seniausio, puolė į ją, nepaliaudami šlovinti sugrįžusių. Maža to – pašėlo skambinti cerkvių varpais.

– Ar ne per daug? – susirūpino šalia Daubaro jojusi Junda, o brolis atsiliepė panašiai, kaip stovykloje, atsakydamas rikiui Eidivydui:

– Tegul šiandien pažaidžia kaip vaikai – rytoj bus drąsesni.

Tačiau rikis nerizikavo – neleido sveikiems smolenskiečių kariams grįžti į namus. Visus apnakvindino pilyje, kad kitą dieną iš pat ryto juos išvestų iš miesto. Smolenske galvojo palikti porą šimtinių vyresnio amžiaus karių, kurie jau nebelabai tiko kautynėms lauke, bet dar buvo ne pėsti gindami tvirtas pilies sienas, ypač su moterų ir paauglių pagalba.

Ant miesto leidosi sutemos. Pagaliau paliovė aidėjęs paskutinis cerkvės varpas, miestiečiai išsiskirstė po namus, tik pilyje, kad ir kiek juos vadai ramino, nepaliovė gausti ir džiaugtis smolenskiečių kariai. Jie jau nekantravo dar kartą susikibti su mongolais.

Atėjo naktis, atnešdama nors ir silpną, bet smolenskiečius raminusią vilties kibirkštėlę.

Oras kvepėjo pavasariu ir atodrėkiu. Kartais nuo drėgmės apsunkęs didelis sniego gabalas nulenkdavo net ir storą eglės šaką ir dusliai šlumšteldavo ant žemės. Eglynas iš balto darėsi tamsiai melsvas ir nežinant net mongolui plika akimi buvo nelengva iš tolo įžiūrėti kelis tarp kuplių eglių šakų pasislėpusius vyrus.

Tai buvo rikiai Eidivydas ir Daubaras bei po tris lietuvių ir smolenskiečių vadus, o apačioje juos saugojo trys dešimtys rinktinių lietuvių karių. Po dviejų dienų atsargaus žygio, į visas puses išsiuntusi žvalgus lietuvių ir smolenskiečių kariauna pasiekė Dolgomostevsko balą ir be pėdsako prapuolė gūdžiame, kirvio nemačiusiame miške. Iš atsargumo laužų nekūrė. Kariai tenkinosi šaltu ir sausu maistu, o vadai, palikę juos ilsėtis, iškeliavo iš arčiau žvilgtelti į mongolų stovyklą.

Eglynas vienoje vietoje kone per ieties metimą siekė aptvarą ir geriausiai tiko žvalgybai. Iš medžių stovykla gulėjo kaip ant delno. Vadų akimis, jos aptvaras buvo patvaresnis nei stovyklos prie Dnepro. Jai išardyti būtų reikėję daug daugiau laiko bei jėgų. Be to, ši stovykla buvo užtūpusi daug didesnį plotą, bet jame vos tilpo jurtos ir arklių tabūnas, nes didžiąją stovyklos dalį dengė nesuskaičiuojamos šieno kaugės. Jų buvo tiek, kad kai kur kone rėmėsi į užtvarą, už kurios kas keliasdešimt žingsnių kyšojo sargybinių galvos. Kiti mongolai sukosi aplink savo žirgus arba, įsitaisę prie laužų, valgė ar galando ginklus. Viename stovyklos kampe besižvalgantys pastebėjo sargų prižiūrimą užtvarą, kur kartkartėm šmėsteldavo žmonės, ir eglėse sėdėję spėjo, jog ten laikomi belaisviai.

Nuo nepatogaus tūnojimo ant šakų pradėjo tirpti kojos, ir rikis Eidivydas nutarė, kad prisižiūrėjo pakankamai. Jis suūkė pelėdos balsu, ir vadai atsargiai, be garso, nusliuogė žemyn, kur kelias akimirkas klausėsi, ar stovykloje nekils koks bruzdesys, bet nieko neišgirdo. Tada išsirikiavo vorele ir patraukė į tą pusę, kur buvo likusi kariauna, paskui save naikindami pėdsakus.

Rikiai Eidivydas ir Daubaras ėjo greta vienas kito ir karts nuo karto persimesdavo žodžiu, svarstydami, kaip būtų geriau pulti mongolus. Gilus sniegas sunkino jų žygį, bet žvalgai dar prieš sutemstant pasiekė stovyklavietę. Jų laukę lietuvių ir smolenskiečių vadai puolė prie Eidivydo, bet šis trumpam pasiuntė juos atgal:

– Liepkit savo vyrams gulti ir ilsėtis. Pajudėsim iš pat ryto, dar neprašvitus. Paskui patys – pas mane.

Vadams labai magėjo išgirsti naujienas, jie greitai apsisuko ir grįžo pas Eidivydą.

Tas su Daubaru sėdėjo ant išvirtusio medžio ir ietimi ant sniego piešė mongolų stovyklos planą. Kai pabaigė, aplinkui stovėjo jau visi vadai.

– Tai va, vyrai, tokie dalykėliai, – tarė rikis Eidivydas, paaiškinęs vadams, kas yra kas jo piešinyje. – Kietas riešutėlis. Ypač užtvara.

– Bet kiekvieną riešutą galima perkrimsti, – atsiliepė Daubaras, kol kiti nespėjo įsibaiminti.

– Kaip? – vadai susidomėję palinko arčiau, ir Daubaras, paėmęs iš Eidivydo ietį, bakstelėjo ja į tą rikio piešinio dalį, kur šieno kūgiai beveik siekė užvartą.

Kariai kone galvas surėmė aplink piešinį, klausydami neskubrios, taupios Žybartaičio šnekos. Jam pabaigus, rikis Eidivydas beveik nieko nebepridėjo, tik liepė skirstytis ir pasistengti gerai pailsėti.

Tačiau lengva pasakyti, daug sunkiau – padaryti. Tiek Eidivydas, susisukęs į kailius, tiek dauguma jo karių, jei ir buvo sudėję bluostą, tai trumpam, ir jų miegas buvo negilus bei neramus, tad lengvai ir noriai pakilo atėjus laikui. Kariai dėjosi daiktus, kramtė sausus pusryčius, tvarkė ginklus ir stojo į savo vietą žygio kolonoje. Veikiai ji pajudėjo, kariai stengėsi kelti kuo mažiau triukšmo, bet paliktais pėdsakais jau nebesirūpino.

Brėško, kai lietuvių bei smolenskiečių būriai atsargiai pasklido palei mongolų stovyklą, palikę neuždengtą tik jos pusę, žiūrinčią į Dolgomostevsko balą. Daubaras dar savo žvalgybos metu įsitikino, kad mongolai rytais išardo vieną užtvaros vietą ir pro padarytą plyšį šimtinėm pasklinda po artimesnes ir tolimesnes apylinkes ieškoti šieno ir tik vakare vėl jį užtaiso. Eidivydas, Daubarui patarus, nusprendė pasinaudoti tuo plyšiu ir ties juo sutelkė stipriausius būrius bei geriausius lankininkus. Šie, kiek leido atsargumas, prisėlino prie miško krašto ir apmirė, laukdami, kol mongolai pabus.

Neilgai kankinosi – vos aušra kilstelėjo tamsos skraistę, tylą perplėšė gaidžio balsas, ir stovykla atgijo. Suklego balsai, suskambo metalas, po mišką pasklido gausių laužų ir šildomo maisto kvapas. Pasaloje tūnantiems kariams teliko ryti seiles, tad, kai mongolai pradėjo ardyti užtvarą, jie lengviau atsikvėpė.

Mongolai mikliai sukosi. Veikiai užtvaroje subaltavo plyšys, pro kurį viena po kitos plūstelėjo trys šimtinės. Jos jojo lyg savo žeme, nepasirūpinusios pasiųsti į priekį žvalgų, ir už tai sumokėjo – vos pirmosios gretos prisiartino prie miško, į jas pasipylė strėlių spiečius. Raiteliai trumpam stabtelėjo, bandydami susivokti, o strėlės tuo metu bloškė iš balnų priekinių gretų mongolus, tačiau pro plyšį tebeplūstantys raiteliai vis stūmė priekinius tiesiai po strėlėmis.

Pagaliau mongolų šimtininkai džagunai atsitokėjo. Pasigirdo jų spigūs balsai, ir šimtinės ėmė skleistis, bandydamos smogti į tą pamiškės vietą, iš kurios lėkė daugiausiai strėlių. Kad ir kaip jos šienavo puolančius, mongolai greitai pasiekė pamiškę, kur tikėjosi susigrumti su užpuolikais, bet apsigavo – lietuviai ir smolenskiečiai nepaliaudami šaudyti traukėsi į miško gilumą. Įsibėgėję mongolai sekė jiems iš paskos, tačiau medžiai išdraskė jų gretas ir pėstininkai puolė medžioti pavienių raitelių.

Miške mūšis virto grumtynėmis vienas prieš vieną, kur geriau sekėsi pėstininkams. Juolab kad paprastai ant vieno raitelio užvirsdavo iškart keli pėsti kariai. Vieni taikėsi mongolą nutraukti nuo balno, kiti – pribaigti jo žirgą, nes tas ir be šeimininko buvo pavojingas – vis šokinėjo, bandydamas kanopomis pasiekti pėstininkus.

Mongolai tarsi peilis į sviestą smigo į mišką, bet sykiu pataikė it į klampų smėlį, kur be pėdsako skendo jų ryžtas bei drąsa. Džagunai greitai suprato, kad jų kariams gali baigtis liūdnai, ir vėl pro sužeistųjų dejones ir keiksmus, sužalotų žirgų žvengimą, strėlių švilpimą bei ginklų žvangesį prasimušė jų spigūs balsai, ir mongolai ėmė trauktis, apsimesdami išsigandusiais ir viliodami savo priešus į atvirą lauką, kur jie jautėsi kaip žuvys vandenyje. Tačiau lietuviai, patys neretai tokią gudrybę naudoję, neleido nei sau, nei smolenskiečiams užsimiršti. Nei vieni, nei kiti toliau pamiškės nėjo, tik nepaliovė laidę strėles, o stipriausi lietuvių kariai dar svaidė savo trumpas ietis.

Mongolai taip pat atsiminė savo tamprius lankus ir, sukdami ratu palei mišką, neįtikėtinu greičiu laidė strėles. Atrodė, mūšis tarsi įstrigo: mongolai nėjo į mišką, o lietuviai ir smolenskiečiai – į lauką.

– Kchju! Kchju! Kchju! – ausys linko nuo mongolų klyksmo, strėlės debesimis lėkė vienos į kitas ir krito tuščiai arba pasiglemždamos kažkieno gyvybę, bet nekeisdamos mūšio eigos, tačiau ilgai taip tęstis negalėjo. Mongolų vadai dar tik suko galvas, ko griebtis, ir skubėjo rinkti prie plyšio užtvaroje naujas šimtines, o puolantieji žinojo, ką daryti.

Į mūšio sūkurį panirę mongolai neatkreipė dėmesio į trumpą pelėdos klyskmą, bet tie, kam jis buvo skirtas ir kas jo laukė, išgirdo.

– Pelėda, – tarė golindas Merkus šalia sniege gulėjusiai Jundai.

– Girdžiu, – atsiliepė ši, stodamasi ir imdama nuo sniego arbaletą. Šalia ginklo gulėjo glėbys strėlių, kurių antgalius abu belaukdami buvo apraišioję šieno gniužulais. – Pradėkim.

Aplink juos nuo sniego pakilo ir už eglių užsiglaudė dar keliasdešimt rinktinių lietuvių ir smolenskiečių šaulių. Junda, užtaisiusi arbaletą, kyštelėjo strėlės galą į Merkaus paduotą rusenančią pintį. Ugnis iš pradžių nepatikliai lyžtelėjo šieną, bet tuoj godžiai traškėdama kibo į jį, ir Junda, skubiai kilstelėjusi arbaletą, paleido į šieno kūgius degančią strėlę. Paskui ją, palikdamos ore dūmų pėdsakus, ir kitos nušvilpė, taikydamos į virš užtvaros išlindusias kaugių kepures. Šauliai be atvangos darbavosi: padegę strėlę įtempdavo temple, akimirką prisitaikydavo ir paleisdavo jas į stovyklą.

Mongolams nepasisekė: arčiau užtvaros buvo sukrautas neseniai atvežtas sausas šienas, kurio nespėjo uždengti sniegas, ir veikiai jis jau ūždamas degė. Be to, sutelkę dėmesį į mūšį prie plyšio, klajokliai per vėlai pastebėjo naują pavojų ir, nors būriais metėsi gelbėti šieno, tačiau įsisiautėjusi liepsna jau buvo uždengusi siaurą tarpą tarp kaugių ir užtvaros, o bandžiusius prisiartinti prie ugnies negailestingai kirto strėlės.

Mongolai trumpam atsitraukė ir taip pat bandė atsakyti strėlėmis, tačiau užpuolikus slėpė ir miškas, ir tumulais jo pusėn virstantys iš pradžių balti, o vėliau juodi kartūs dūmai – ugnis pasiekė ir senesnį, nuo sniego paviršiuje sudrėkusį šieną.

Tačiau mongolai neketino lengvai išsiskirti su taip sunkiai ir ilgai rinktu šienu. Veikiai tarp dūmų palei kauges vėl ėmė šmėkščioti su

ugnim bandančių kovoti žmonių figūros. Junda, nukirtusi vieną ir besitaikydama į dūmuose nardančią kitą, susigriebė, jog tas lyg ir nepanašus į mongolą – barzdotas, ilgais palaidais marškiniais.

– Belaisvis, – grikštelėjo dantimis šalia stovėjęs Merkus, tačiau Junda nepaleido figūros nuo strėlės galo. Iššovė ir žmogus prapuolė dūmuose.

Kiti šauliai irgi nesiliovė kirtę strėlėmis mongolų atvarytus belaisvius, ir tie iš jų, kurie liko gyvi, neatlaikė – pasklido į šalis nebodami sargybinių rimbų ir kardų. Be to, jų buvo pernelyg mažai, kad susidorotų su liepsna, pergalingai šuoliuojančia nuo vienos kaugės ant kitos.

Mongolai mėgino gelbėtis kitaip. Iš prie plyšio ratus sukusių šimtinių pasiliko dvi, o kitos su naujomis, išpuolusiomis iš stovyklos (iš viso penkios), pasileido šuoliais palei užtvarą gaisro pusėn. Mongolai galvojo atsikratyti lankininkų, o po to ramiai, kiek tai įmanoma mūšio metu, susidoroti su gaisru. Tačiau dalis stovykloje likusių mongolų net nelaukė, kol jų bendrininkai pasieks gaisro vietą – jie, rizikuodami gyvybėmis, skubėjo versti tolyn nuo ugnies dar jos nepaliestą šieną.

Raiteliams prailgo nelabai tolimas kelias nuo plyšio iki gaisro, nes su kiekvienu žirgo šuoliu atgydavo iki tol nebylus miškas ir skubėdavo kandžiotis vis naujais strėlių spiečiais, bet klajokliai jų nepaisė. Pašauti krisdavo ant žemės ir likdavo gulėti, aptėkšti sniegu iš po pro juos šuoliuojančių žirgų kanopų – jų draugai nesustodami lėkė tolyn.

Pagaliau šimtinės pasiekė gaisro vietą, kur nepaliovė į stovyklą skriejusios degančios strėlės ir, nieko nelaukdamos, rėžėsi į mišką. Mongolai taip lėkė, kad lankininkai vos spėjo paleisti bent po porą strėlių į jų laviną, bet tai buvo tarsi uodo įgėlimas meškai.

– Sprunkam! – Merkus timptelėjo Jundą už rankovės, rodydamas, kad reikia mauti į miško gilumą, kur laukė gausūs pėstininkų būriai.

Mergina nesipriešino, nes pirmieji raiteliai jau šmėkščiojo tarp eglių, bet už kelių žingsnių atsisuko. Ji buvo iš naujo užtaisiusi arbaletą ir kilstelėjo jį, nužiūrėjusi artimiausią mongolą, tačiau tuo

metu šalia jos tarsi iš po žemių išdygo kitas raitelis, jau užsimojęs kardu. Junda dar bandė prisidengti arbaletu, bet pati suprato, kad tai negelbės.

Ji jau spėjo atsisveikinti su gyvenimu, bet tuo metu tarsi žebenkštis pro ją šmėkštelėjo ietim ginkluotas Merkus. Golindo veidą iškreipė laukinis klyksmas, kai jis po mongolo kardu pakišo savo ietį, bet ta nuo kirčio lūžo kaip šapas.

– Atgal! – subaubė Merkus, nugara stumdamas Jundą šalin ir sykiu sekdamas naujam kirčiui užsimojantį jauną bebarzdį klajoklį.

Golindas nelaukė, kol to ranka pakils, pagavo ją ir riaumodamas mongolą it ropę išrovė iš balno. Tada bloškė į sniegą ir, išsukęs jam ranką, persmeigė klajoklį jo paties kardu. Tik tas susmuko, Merkus mikliai atšoko, tuo pat metu dešine ranka traukdamas iš makščių kalaviją, o kaire plėšdamas iš sniego Jundą, kurią pats ten nubloškė.

– Sprunkam, – kartojo, tempdamas ją paskui save į tą pusę, kur šmėkščiojo mongolų pasitikti skubantys pėstininkai.

Dar keli žingsniai, ir abu pasijuto gan saugūs už jų nugarų, tačiau Junda nerimavo:

– Kilstelk mane, – paliepė Merkui, nusižiūrėjusi kuplią eglę ir pasitaisiusi už nugaros dėtuvę su strėlėmis.

Golindas pritūpė, sunėręs abiejų rankų pirštus, o Junda, pasilypėjusi ant jų, užsikabino už pirmos šakos ir kaip katė prapuolė tarp kitų. Golindas liko apačioje saugoti. Dar kelios akimirkos, ir iš eglės į mongolus miške ir į stovyklą pasipylė strėlės.

Junda iš viršaus viską puikiai matė. Čia kartojosi tas pats, kas nutiko prie plyšio užtvaroje: mongolams, nežiūrint jų gausos, miške sekėsi prastokai. Nei viena pusė neįstengė paimti viršaus, tačiau šiuokart lietuviai bei smolenskiečiai pasinaudojo mongolų gudrybe: kai klajokliams besiveržiant į mišką lauke liko tik jų uodega, į ją tarsi gyvatė kirto iš medžių išnirę lietuvių bei smolenskiečių raiteliai.

Mongolai iškart sureagavo į įkandimą – jie pradėjo trauktis iš miško, tačiau pėstininkai jų nepaleido. Iš paskutiniųjų kabinosi, ir mongolai traukėsi tarsi šunų apsupta meška į savo irštvą, o jų raiteliai buvo prispausti prie pamiškės.

Stovykloje jų bėda neliko nepastebėta. Veikiai dar viena šimtinė išgarmėjo pro plyšį ir pasileido į kautynių vietą. Ji jau buvo arti savo tikslo, ir klajokliai mėgavosi malonumu, kurį turėjo patirti smogdami lietuviams bei smolenskiečiams į nugarą, bet apsigavo – paskutinę akimirką jiems kelią pastojo iš miško išpuolę dar keli raitelių būriai, o šiems iš paskos pagalbon nubrido ir pėstininkai.

Vėl tarsi dvi bangos viena į kitą atsitrenkė, pakilo į viršų ir buvo neaišku, į kurią pusę jos nusiris, tačiau rikis Eidivydas metė į vandenį dar vieną didelį akmenį. Gaisru susirūpinę mongolai pamiršo susišaudymą prie plyšio ir atakuojantys nepražiopsojo geros progos – ratus sukančioms mongolų šimtinėms ūmai kirto iš miško išnirę lietuvių ir smolenskiečių raiteliai.

Skaičiumi jie neviršijo mongolų, bet netikėtumas padėjo jiems prispausti klajoklius prie užtvaros. Šie susimetė palei plyšį ir iš paskutiniųjų spyrėsi, stengdamiesi atsilaikyti. Jų bendrai stovykloje, pamatę, kas dedasi, metėsi pagalbon, bet nebedaug turėjo laisvų karių – palei plyšį pasirodė tik gera šimtinė. Ir tiek užteko, kad pradėtų atakuojančius stumti atgal, bet pusiaukelėje iki pamiškės savo raiteliams padėti atskubėjo pėstininkai. Besigrumiantys pavirto chaotiška spūstimi, kuri vis greitėdama ėmė ristis miško pusėn.

Kad ir kaip mongolai stengės, jie nesugebėjo palaužti užpuolikų, kol iki pamiškės juos stūmė, vėl į mišką kaudamiesi įsiveržė ir įstrigo. Pliekėsi tarp medžių ir nebegalėjo ištrūkti atgal. Net ir dvi šimtinės, atskubėjusios pagalbon iš kirstynių palei gaisro vietą, neišgelbėjo, o daugiau karių mongolai nebeįstengė sukrapštyti, nes dar vylėsi išsaugoti nors dalį šieno, bet lietuvių ir smolenskiečių lankininkai jo nepamiršo. Vos kirstynės persimetė į lauką, jie vėl puolė degančiomis strėlėmis taikyti į dar ugnies nepaliestą šieną ir į gaisrą gesinusius mongolus. Labiau stengėsi pasiekti tas kauges, kurias klajokliai bandė atkirsti nuo ugnies.

Šaulių pastangos neprapuolė – veikiai visą šieną pasigavo liepsna ir mongolai traukėsi nuo jos, bandydami gelbėti jurtas, bet tuščiai. Ugnis šėlo, kone iki dangaus šokdama ir griebdama viską, ką tik galėjo pasiekti. Ji ėmė sliuogti stovykloje augančiais medžiais, pagavo

eilėm išrikiuotas roges ir traškėdama mėgavosi jų sausa mediena, paskui godžiai šoktelėjo ant artimiausios jurtos, o nuo jos džiūgaudama stryktelėjo ant kitų, už savęs palikdama apanglėjusias kartis. Po to, įgavusi nesutramdomos jėgos, iš lėto, bet užtikrintai ėmė kramsnoti užtvarą. Mongolai jau nebebandė grumtis su ugnimi, jie tik sklido į šalis, gelbėdami savo gyvybes.

Pamatę, jog su šienu baigta, lankininkai metėsi padėti lauke su mongolais besikertantiems draugams. Klajokliai buvo tarsi prilipę prie lietuvių ir smolenskiečių, tačiau jų spaudimas silpo. Mongolai jau buvo netekę pusės savo karių, ir kiekvieną akimirką jų nuostoliai didėjo. Nepridėjo ryžto ir stovyklos netekimas. Atvirkščiai – jiems teliko tik dėl savo gyvybių grumtis, nes įveikti priešo nebesitikėjo.

Mongolų vadai nutarė gelbėti tai, ką begalėjo – savo karius, bent jau išlikusius. Jie negaišo – mūšio triukšmą akimirkai įveikė stiprūs varinio gongo smūgiai, ir palei gaisrą besikirtusios mongolų šimtinės ėmė trauktis prie plyšio, prie kurio jau slinko ugnis. Lietuviai su smolenskiečiais iš paskutiniųjų juos sekė, sunkindami jiems kelią, bet mongolams pavyko ties plyšiu surinkti visas savo šimtines – tiek pasitraukusias iš miško, tiek iš stovyklos. Klajokliai išsirikiavo siaura kolona ir ėmė veržtis jų pačių per ilgą laiką išmintu keliuku palei Dolgomostevsko balą.

Prie keliuko kovėsi smolenskiečių šimtinė. Ji bandė atsispirti besiveržiantiems mongolams, tačiau noras išsigelbėti visada suteikia papildomų jėgų, ir klajokliai lengvai nubloškė nelabai įgudusius kautis miestiečius. Šie pasklido tarp medžių ir galėjo tapti lengvu mongolų laimikiu, bet tiems ne bėgantys rūpėjo – klajoklių gretos viena po kitos skubiai nėrė į mišką. Lietuvių ir smolenskiečių raiteliai puolė įkandin jų, tačiau paskutinės mongolų šimtinės apsisukusios sutiko juos ir, pasiutusiai kirsdamos, iš lėto traukėsi, pridengdamos savo draugus.

– Gal užteks? – rikis Eidivydas po šimto sunkiai įveiktų žingsnių sulaikė žirgą ir apsidairė, braukdamas nuo kaktos prakaitą.

Keliukas prieš jį ir Daubarą ir už jų buvo sausai užkimštas. Kad ir kaip aršiai, sėkmės sparnų pakylėti, veržėsi lietuvių ir smolenskie-

čių raiteliai, keliuko siaurumas leido mongolams atlaikyti jų spaudimą bei atmušinėti mišku palei jį brendančių pėstininkų smūgius.

– Aha, – linktelėjo nuleisdamas kalaviją Daubaras. Abu rikiai stabtelėjo ir juos kaip mat nuo mongolų atskyrė kelios priekin prasiveržusių lietuvių bei smolenskiečių raitelių gretos.

Žybartaitis apsidairė, pasistiebęs kilpose. Raudoniu plieskę pro šalį bridusių pėstininkų veidai buvo gausiai išpilti prakaito, o keliukas už raitelių užverstas žmonių ir arklių lavonais. Sužeistieji, jei neįstengdavo atsistoti, tarsi skęsdami kėlė rankas, šaukdamiesi pagalbos.

– Palikt! – giliai įkvėpęs tarsi jautis užbaubė rikis Eidivydas, ir jo raiteliai kaip mat klusniai įtempė savo žirgų pavadžius.

Mongolai irgi stabtelėjo ir kelias akimirkas priešai, godžiai gaudydami orą, žvelgė vieni į kitus. Vėliau klajokliai, kai jų pagrindinės jėgos prapuolė miške, apsuko savo žirgus ir, vis atsigręždami į nejudančius persekiotojus, iš pradžių lėtai, o vėliau vis sparčiau ėmė tolti. Lietuviai ir smolenskiečiai, paklusę rikio ženklui, dar kurį laiką iš tolo sekė paskui juos, nesistengdami priartėti prie klajoklių, o paskui, Eidivydui nutarus, jog užteks, apsisuko ir grįžo prie tebeliepsnojančios mongolų stovyklos. Tiesa, rikis, Daubarui patarus, dėl viso pikto pasiuntė paskui mongolus žvalgų būrį.

Lietuviams ir smolenskiečiams grįžus, stovykla dar trenkė karščiu tarsi gerai iškūrenta krosnis. Nugalėtojai iš pradžių net nebandė prie jos artintis – rūpinosi sužeistaisiais ir žuvusiaisiais. Suskaičiavus juos paaiškėjo, jog nugalėtojai neteko kas trečio savo kario, o mongolai – dviejų trečdalių, tačiau grobis buvo menkas – tik nukautų priešų ginklai ir šarvai. Visa kita pasiglemžė ugnis, kuri išsikvėpė dienai įpusėjus. Vėjas pažeme nešiojo pelenus ir karčius, akis graužiančius dūmus, o lietuviai ir smolenskiečiai, palaidoję žuvusius, išsirikiavo į koloną ir pajudėjo į Smolenską.

Ėjo ir jojo, kolonos gale gabendami daugybę sužeistų – pavargę, apsitaškę krauju, kai kurie aptvarstyti, nuo dūmų aprūkusiais veidais, bet iš džiaugsmo žibančiomis akimis. Ypač smolenskiečiai, kurie patikėjo, jog jų miestas išgelbėtas.

Ėjo namo, tikėdami, kad užsitarnavo ramų gyvenimą.

V.

Jaroslavas apsiaučia Smolenską

Atrodė, lietuviai ir smolenskiečiai, įveikę mongolus, kartu palaužė ir žiemos stiprybę. Nuo pat tos dienos, kai jų kariaunos grįžo į miestą, kur kariai vos neapkurto nuo pašėlusio cerkvių varpų skambesio, šaltukas jau nei karto nebeturėjo progos įkąsti. Porą naktų drengęs lietus tarsi rėtį suvarpė sniegą, nuo stogų nutįso be perstojo ašarojančios varveklių virvės ir spėriai prapuolė. Dieną gatvėj nebuvo sausos vietos kojai pastatyti, bet veikiai nusistovėjusi giedra padarė savo darbą. Sniegas ištirpo ir paskutinis jo maitintas upelis prapuolė gatvės dulkėse. Medžiai apsivėlė baikščia žaluma, bet, regis, miestiečiai nespėjo apsidairyti, o jie jau mojavo žaliomis šakomis, pranešdami apie artėjančią vasarą.

Juo žaliau dažėsi miestas, tuo prasčiau jame jautėsi Junda. Ji dienų dienas stypsodavo bokšto aikštelėje, užsigulusi ant šaudymo angos, ir žvelgdavo į bekraščių miškų melsvai nudažytą tolį, nepastebėdama po kojomis gulinčio miesto. Žvelgdavo į tą pusę, kur, už miškų ir laukų, buvo Žemaitija.

Ilgesys kasdien krovė ant jos pečių vis sunkesnę naštą, ir bokštas liko vienintelė vieta, kur mergina pasijusdavo kiek geriau. Tačiau ir tokioje aukštybėje jai lyg kas spaudė krūtinę. Junda stovėdavo ir nejausdavo, kaip nuo įtampos blykšta suknią glamžantys jos pirštai.

Neretai lyg šešėlis kitoje bokšto pusėje jos kantriai laukdavo Merkus. Junda nugara jausdavo jį esant, tačiau per visą laiką jie nei žodeliu nepersimesdavo, nors mergina ir neįstengdavo atsikratyti minčių apie golindą. Vis atsimindavo su užsimotu kardu virš jos pakibusį mongolą ir tai, kaip Merkus, it vėjas pripuolęs, išgelbėjo jai gyvybę – tas kelias akimirkas, kurias, parblokšta į sniegą, užkandusi žadą, stebėjo žūtbūtines vyrų grumtynes.

Dabar jie su Merkumi buvo atsiskaitę – po kartą išgelbėję vienas kitam gyvybes, – ir jai nebederėjo jo laikyti vergu. Juoba, kad abu buvo lygūs: ji – rikio dukra, jis – kaimo seniūnas, tik nei su broliu, nei su juo neprisiruošdavo apie tai pakalbėti. Junda sau teisindavos, jog tik dėl ilgesio ar dėl to, kad, kaip jai atrodė, pačiam Merkui tai mažai rūpėjo, nes užkalbintas stengdavosi išsiversti ženklais ar trumpais atsakymais.

Mergina nujautė, kodėl jis toks nekalbus, ypač kai pamėgindavo įsivaizduoti, kaip pati jaustųsi, jei Ventę priešai paleistų pelenais ir išžudytų visus artimuosius bei pažįstamus (mongolų stovykloje gyvi likę belaisviai pasakojo, kad tarp jų buvo ir trys vyrai iš Merkaus kaimo, bet žuvo per mūšį). Pagalvodavo ir pajusdavo stingdantį šaltį bei neviltį, kokia ją pačią užplūdo Smolenske, atgavus sąmonę ir suvokus, jog jai reiks gyventi be Grauslio. Tačiau sykiu ir nusistebėdavo, susigriebusi, kad tą skausmą atsimena kaip praėjusį dalyką. Tiesa, su viena išimtimi – vis užpuldavo neviltis, pagalvojus, kad gyvenime jos, du jaunikius praradusios nuotakos, nieko gera jau nebelaukia.

Nieko. Ir pati sau vengė prisipažinti, jog neskuba su Merkumi pakalbėti apie jo vergiją ir iš baimės, kad tas, atgavęs laisvę, tą pačia akimirką grįš į savo miškus. Tačiau ir šią mintį mergina gynė šalin. Ji tiktai leido sau kasdien vis labiau dusti, tarsi mūrinės pilies sienos spaustų ją, ir pasiduoti ilgesiui. Liūdesys užplūsdavo pagalvojus, kas laukia Ventėje, tačiau nepaliovė mintimis veržtis į namus. Kas rytą atsikeldavo, pasiryžusi pakalbėti su Daubaru apie kelionę namo, bet jį būdavo sunku pagauti – vis kur nors prapuldavo, rikio Eidivydo siųstas.

Ir tądien Daubaras su karių būriu iš pat ryto kažkur išjojo. Junda nespėjo paklausti nei kur, nei kada grįš. Teliko viltis, jog iki vakaro, nes pati sau pasižadėjo pagaliau pakalbėti su broliu. Tačiau tiek ilgai neprireikė laukti. Artėjo vidurdienis, kai Junda bokšto aukštybėje išgirdo kanopų dundesį ir persisvėrė per šaudymo angos kraštą – prie pilies vartų skubėjo raitelių pulkelis. Nors jie buvo dar toli, mergina nesunkiai pažino priekyje šuoliuojantį brolį.

Ne ji viena pastebėjo raitelius – atsiverdami sugirgždėjo sunkūs, aprūdijusio metalo plokštėmis apkalti pilies vartai, ir Junda apsisukusi puolė prie laiptų. Iš paskos it pririštas nusekė Merkus.

Kad ir kaip mergina skubėjo, tačiau sutrukdė siauri ir statūs laiptai. Kiek laiko jais vaikščiojo, bet taip ir neįprato prie jų. Turėjo pasisaugoti ir, kai nusigavo į kiemą, Daubaras jau ėjo iš arklidžių, palikęs jose žirgą.

– Ar kas nutiko? – Junda sunerimusi pagavo brolį.

– A? Nieko, – tas, apie kažką užsigalvojęs, krūptelėjęs papurtė galvą ir taikėsi prasmukti pro šalį, bet ši, nutarusi, kad arba dabar, arba niekad, pagavo brolį už rankovės:

– Aš noriu namo!

– Ką? – Daubaras nesuprato, apie ką ji.

– Namo! Į Ventę! – atkakliai pakartojo Junda.

Brolis norėjo kažką pasakyti, tačiau jį sulaikė užsispyręs sesers veidas.

– Gerai. Pakalbėsiu su rikiu. Jis žadėjo siųsti žygūną pas Mindaugą pranešti apie mongolus. Paprašysiu, kad duotų dar kelis karius jam palydėti, ir galėsi su jų apsauga keliauti. Dabar lyg ir nebe taip pavojinga. Apie mongolus nieko negirdėti.

– O tu?

– O aš dar turiu pasilikti, – atsiliepė Daubaras, bet neaiškino, kodėl. Jis tik mostelėjo į atokiau stovėjusį, bet jų šneką girdėjusį Merkų. – Ir tą pasiimk. Jis stiprus. Galės tave saugoti.

– Jei tik jis panorės, – Jundai prireikė stiprybės šiems žodžiams ištarti.

– Panorės? – Daubaras kilstelėjo antakius. – Jis gi vergas.

– Ne, nebe. Jis – laisvas žmogus, – atrėžė mergina, ir brolis vėl tylėdamas nužvelgė ją, tačiau jos veidas tebespinduliavo atkaklumu.

– Kaip žinai, – jis galop gūžtelėjo pečiais, jau norėjo eiti, bet persigalvojo. – O tu, šita, tu pasiūlyk jam keliauti kartu. Vis vien jis čia nebeturi ką veikti.

Dabar jau Junda nustebusi pažvelgė į brolį, o paskui atsisuko į Merkų:

– Ar nori? – paklausė ir vėl nusistebėjo, kaip sunkiai jai pakluso žodžiai ir koks nerimas apėmė laukiant, ką atsakys Merkus.

Tas nebandė jos kantrybės:

– Gerai.

Daubaras vėl kilstelėjo antakius aukštyn, bet šiuokart nutylėjo, tik, regis, patenkintas. Junda nepajėgė iki galo suprasti, bet jai tas ir nerūpėjo, o brolis linktelėjo ir žengė į pilies vidų.

Mergina liko kieme, tačiau nenustygo vietoje – vaikščiojo pirmyn atgal, nervingai gniaužydama ties pilvu sunertų rankų pirštus, o Merkus tebestovėjo kur stovėjęs.

– Na?! – vos Daubaras išniro pro duris į saulės šviesos užlietą kiemą, Junda iškart puolė prie jo.

– Viskas gerai, – brolis apkabino ją. – Net labai. Žygūnas rytoj iškeliauja, ruoškis. Ir tu, – abu Žybartaičiai atsisuko į Merkų.

– O kam? – liūdnai šyptelėjo golindas. – Viskas, ką turiu – ant manęs.

– Kaip žinai, – gūžtelėjo Daubaras ir pasidavė Jundai, kuri nusitempė jį į pilį padėti dėtis daiktų ir sutarti, ką perduoti motinai ir kitiems artimiesiems.

Merkus, likęs vienas, kurį laiką dar stypsojo kieme, tuščiu žvilgsniu nužiūrinėdamas sienas, paskui aidžiai atsiduso, žengė pro bokšto duris ir ėmė kopti aukštyn. Pasiekęs aikštelę, nukėblino prie jos krašto, atsisuko į tą pusę, kur liko jo kaimo gaisravietė, ir sustingo, nejausdamas saulės kepinimo bei nesirūpindamas, ar tai prakaitas, ar ašaros žliaugė jo skruostais.

Rikis Eidivydas tesėjo žodį – kitą rytą saulė tik tik kėlė savo galvą virš miško, kai pro Smolensko vartus išjojo nepilnas raitelių tuzinas.

Jie neskubėjo – žingine leidosi siauru dulkinu keliuku, prisiglaudusiu prie lėtai, bet plačiai savo vandenis nešusio Dniepro. Tačiau, kad ir palengva, miestas tolo. Jo sienos, regis, jau buvo iki pusės įaugusios į žemę, kai keliukas, ūmai užlūžęs, pasuko į miško tankynę.

Pasiekęs pamiškę Daubaras sulaikė žirgą. Šalia jo stabtelėjo Junda ir Merkus. Kiti raiteliai – žygūnas, jį lydintys trys lietuvių ir keturi smolenskiečių kariai, kurie dar turėjo rodyti tiesiausią kelią, – pamojavę rikiui, pamažu nukiceno keliuku, tirpdami medžių šešėliuose.

Žybartaičiai negaišo.

– Tai laimingai, – sududeno Daubaras, lengvai plekšnodamas seseriai per petį.

– Ką nuo tavęs pasakyti mamai? – nežinia kelintą kartą susirūpinusi paklausė Junda.

– Kad greitai grįšiu ir atvešiu daug daug dovanų, – plačiai ir vaikiškai nusišypsojo Daubaras.

– Žiūrėk, nekišk galvos kur nereikia, – rūpestis aptemdė vis dar nuo sužeidimo neatsigavusį, blyškų Jundos veidą.

– Tai jau dėl to tikrai nesijaudink, – brolis vėl plačiai nusišypsojo, blyksteldamas baltais dantimis.

– Žiūrėk tu man! – pakartojo sesuo, po to ūmai palinko balne, apsivijo rankomis brolį ir įbedė nosį į jo platų petį.

– Na jau, na jau, – Daubaras sumišęs atsargiai, tarsi bijodamas sudaužyti, atstūmė Jundą, ir ta, vėl numojusi, viena ranka prisidengė akis, o kita paragino žirgą.

Merkus norėjo sekti paskui ją, tačiau Daubaras pagavo jo žirgą už karčių ir taip timptelėjo, kad tas net pritūpė ant užpakalinių kojų.

– Tu man žiūrėk! – Daubaras palinkęs iškvėpė kone į veidą golindui. – Žiūrėk, kad jai nieko nenutiktų, arba aš tau!.. – žemaitis iškėlė sugniaužtą kumštį sulig geru akmeniu, bet Merkus, nei nemirktelėjęs, uždengė jį savo delnu ir, pasiruošęs priimti Daubaro rūstybę, regis, be ypatingų pastangų nulenkė jo ranką. Vyrai kelias akimirkas sustingę žvelgė vienas į kitą, bet mėlynose golindo akyse nesimatė nei kruopelės išgąsčio.

– Nesijaudink, – pagaliau prašvogždė jis. – Viską padarysiu. Aš be jos... be jūsų nieko daugiau nebeturiu.

– Gerai, – Daubaras patenkintas paleido Merkų ir patapšnojo jo žirgo kaklą. – Jok, paskubėk.

Golindas, vis dar rimtas ir liūdnas, paragino žirgą ir veikiai pavijo vis į juos besisukiojusią Jundą.

– Laimingai! – šūktelėjo Daubaras ir, luktelėjęs, kol sesuo su Merkumi prapuolė iš akių, apsuko žirgą ir pavarė jį priekin.

Žybartaitis vėlgi negalvojo skubėti. Jis leido žirgui eiti kaip tas panorės, o pats ketino mintyse surikiuoti tądien jo laukusius darbus. Diena vėl pasitaikė giedra, oras aidėjo nuo paukščių balsų ir raibuliavo nuo kylančios saulės šviesos bei šilumos, tačiau ūmai didelį Daubaro kūną nupurtė šaltis, o paskui užplūdo nemalonus jausmas, tarsi jį būtų kas stebėjęs. Pats to nelaukęs kojom suragino žirgą ir šis, išmokęs akimoju atsiliepti į kiekvieną šeimininko norą, pasileido šuoliais tarsi vilkų vejamas, o Daubaras ragino jį šūksniais.

Šuoliavo, prigulęs prie žirgo kaklo, kol vėl, pats to nesitikėjęs, įtempė vadžias, pakeldamas žirgą piestu. Tik kai tas nusileido ant keturių kojų, Daubaras suprato, kodėl taip padarė – miesto vartus galėjai ranka pasiekti, ir bokštuose kyšojo sunerimusių karių galvos. Nereikėjo be reikalo jų gąsdinti.

Žybartaitis atsikvėpęs pavarė žirgą žingine ir atsisuko atgal, kur virš keliuko tebekabojo jo paliktas dulkių debesis. Jis stengėsi atrodyti ramus, bet iš tikrųjų jo nepaleido nepaaiškinamas nerimas. Knietėjo apsukti žirgą, šuoliais pasileisti į mišką ir pasivijus susigrąžinti Jundą į tokį, regis, saugų Smolenską, nes, vaidenosi, kažkas baisaus jos laukia, bet Daubaras iš paskutiniųjų stengėsi nepasiduoti nerimui.

Jis akmeniniu veidu prajojo sargybinių atlapotus vartus ir prisivertė neatsisukti į keliauninkus paslėpusį mišką. Riktelėjęs pavarė žirgą ristčia ir reti praeiviai skubiai traukėsi iš kelio rūsčiai nusiteikusiam žemaičių rikiui.

Neilga buvo smolenskiečių ramybė po pergalės prieš mongolus – praėjus porai mėnesių, prie jų miesto sienų pasirodė Vladimiro-Suzdalės Didžiojo Kniaziaus Jaroslavo atvestos keturios karių tūkstantinės.

Jaroslavas, karingas ir žygiuose įgudęs vadas, stengėsi nelauktai užklupti smolenskiečius ir kasdien į priekį siųsdavo raitelių būrius, kad tie užgrobtų pakeliui pasitaikančius kaimus, kol jų gyventojai

nepatyrė apie jo žygį. Tačiau, likus dienai kelio iki miesto, keliems vieno kaimo vyrams pavyko pasprukti ir jie, šokę ant arklių, atšuoliavo perspėti miestiečių apie artėjantį pavojų.

Rikis Eidivydas tuojau įsakė uždaryti vartus, sušaukė ant sienų vyrus ir pastatė moteris bei vaikus virti smalos ir vandens, o paauglius – nešioti akmenų. Ir laukė, kol kitą dieną, artėjant vidurdieniui, iš miško pabiro raiteliai ir lyg ant stalo palietas vanduo skleisdamiesi pasileido prie miesto, tačiau, pamatę užvertus vartus ir virš sienų blizgančius ginklus, stabtelėjo ir ėmė šuoliuoti palei sieną, vengdami prisiartinti prie jos per strėlės šūvį.

Po kurio laiko pasirodė ir pėstininkai. Pavargę kariai žengė per pienėm nusėtus laukus, palikdami už savęs ištryptus geltonus takus, ir rikiavosi už tebezujančių raitelių, kurie dairėsi sienos silpnų vietų ir sykiu stengėsi sudaryti įspūdį, jog jų buvo daug daugiau nei iš tikrųjų.

Tačiau kariai ant sienų tebestovėjo kaip stovėję, vartai liko užverti ir raiteliai ėmė rimti. Daugelis jų susibūrė prie išsirikiavusių pėstininkų, ir po kurio laiko nuo jų atsiskyrė du raiteliai. Jiems šuoliuojant prie vartų, ant vieno iš jų nešamos ieties plaikstėsi baltas skuduras. Šiek tiek nuo jų atsilikę, kažką nešdami ant paklodės, sekė keli pėstininkai. Jiems artėjant, nuo sienų galėjai įžiūrėti, jog ten žmogus. Jis nejudėjo, tačiau iš krauju persunktų tvarsčių galėjai spėti, jog gyvas.

Raiteliai luktelėjo, kol pėstininkai su savo nešuliu pasivijo juos, o tada vienas iš jų – dar gana jaunas, ruda vešlia barzda, pasipuošęs brangiais šarvais – pavarė į priekį savo žirgą.

– Čia kas, Jaroslavas? – pasmalsavo iš viršaus atvykėlius stebėjęs rikis Eidivydas, neatsisukdamas į šalia stovėjusį šimtininką Pantelėjų.

– Ne, tikrai ne, – užtikrintu balsu atsakė tas. – Jaroslavą aš pažįstu, o šito – ne. Matyt, koks kniazius.

Jiems nereikėjo ilgai kankintis nežinant. Raitelis sulaikė žirgą prieš pat vartus ir šūktelėjo, užvertęs galvą aukštyn:

– Aš – kniazius Vladimiras iš Vladimiro. Turiu perduoti savo valdovo, Didžiojo Kniaziaus Jaroslavo, žodžius. Klausykit, smolenskiečiai: su Didžiuoju Kniaziumi Jaroslavu atėjo jūsų teisėtas valdovas kniazius Mstislavas. Atidarykite jam vartus ir geruoju pripažinkite

jo valdžią. O dabar tegul klauso pagonys lietuviai. Didysis Kniazius Jaroslavas nenori karo su Didžiuoju Kniaziumi Mindaugu. Jis siūlo lietuviams geruoju palikti miestą ir keliauti namo. Didysis Kniazius Jaroslavas duoda žodį jų neliesti, o kad lietuviai patikėtų jo gera valia, grąžina jiems jų sužeistą draugą.

– Pakartok, koks ten mūsų teisėtas kniazius? – riktelėjo nuo sienos šimtininkas Pantelėjus Eidivydui leidus ir, kai vėl išgirdo, jog Mstislavas, nusiviepęs paaiškino rikiui. – Dar vienas teisėtas atsirado. Jo senelis kažkada buvo klasta trumpam atsisėdęs Smolensko soste, bet jį miestiečiai gan greitai išvijo. Tiesa, jis kelis kartus mėgino grįžti, o paskui – jo sūnūs ir anūkai. Šitas Mstislavas ir yra vienas iš jo anūkų, bet iki šiol nebuvo pasirodęs. Matyt, visi kiti jau žuvę.

Kol šimtininkas kalbėjosi su rikiu, kniazius Vladimiras davė ženklą pėstininkams ir tie, prisiartinę, vis šnairuodami į miesto gynėjus, nuleido ant žemės savo naštą, o tada apsisukę greitu žingsniu pasileido ten, iš kur buvo atėję.

– Mano Didysis Kniazius lauks jūsų atsakymo iki rytojaus ryto, kol saulė pakils virš medžių. Būkite protingi, nerūstinkite jo! – vėl šūktelėjo kniazius Vladimiras ir timptelėjo žirgą atgal. Daugiau nei žodžio nepridėjęs, jis nušuoliavo prie Jaroslavo kariaunos.

Kniazius ir jo palydovas dar jojo, o miesto vartai kiek prasivėrė, pro plyšį prasmuko keli kariai ir, pakėlę sužeistąjį, pasiskubino pasislėpti už saugios sienos. Tik vartai vėl užsivėrė už jų nugarų, vyrai atsargiai paguldė sužeistąjį ant sutryptos žemės.

– Sudimantas! – triukšmingai iškvėpė nuo bokšto nusiritęs Daubaras, iš tolo pažinęs rikio Eidivydo vaikystės draugą, kurį tas siuntė ne tik pas Mindaugą, bet ir pas savo motiną. Žybartaitis nustūmė į šalį prie sužeistojo skubančius smalsuolius ir pripuolęs suklupo prie Sudimanto, kuris sunkai, su skausmu ašarų užlietose akyse, pasuko į jį sutvarstytą galvą, ir silpnas pažinimo šypsnys šmėstelėjo jo bekraujėse lūpose.

– Kur Junda? – iškart užkimusiu balsu prašvokštė Daubaras. Sudimantas, sukaupęs jėgas, sukrutino lūpas, bet rikis neišgirdęs prikišo prie jų ausį. – Ką? Ką sakei?

– Nežinau, – vos ne vos pagavo silpną Sudimanto balsą.

– Kas? Kas nutiko?! – nerimo Daubaras, bet sužeistasis žioptelėjo tarsi jam trūktų oro, ir rikis, atsisukęs į aplink susibūrusius karius, pamojo jiems. – Traukitės! Traukitės, jam gi bloga! – tačiau pats neatstojo nuo Sudimanto.

– Tai kas, kas nutiko? – vėl pridėjo ausį prie jo lūpų.

– Mongolai, – pagaliau pagavo ir pakartojo, norėdamas pasitikrinti, ar gerai išgirdo:

– Mongolai?

Jis kiek kilstelėjo ir vėl norėjo lenktis, tačiau šalia atsistojo pro spūstį prasibrovęs popas Jeremijus su ąsočiu rankoje.

– Palauk, kniaziau. Duokim jam atsigerti, – tarė, klaupdamasis prie sužeistojo. Jis parodė Daubarui, kad kilsteltų Sudimanto galvą ir, kai žemaitis pakluso, pabandė pagirdyti sužeistąjį. Iš pradžių sunkiai sekėsi. Vanduo liejosi per vaikino smakrą ir tiško ant krūtinės, bet vėliau, kai pateko į gerklę, Sudimantas ėmė godžiai gerti.

– Na va, gerai, jau gerai, užteks, – šventikas pagaliau atitraukė ąsotį. – Negalima iškart daug duoti. Dabar jam bus geriau.

Ir tikrai – atsigėrus Sudimantui lengviau sekėsi dėti žodį prie žodžio, tačiau jo pasakojimas buvo neilgas: trečią kelionės dieną, jau artėjant prie Smolensko valdų krašto, staiga tarsi iš po žemių išdygo mongolai. Kaip vėjas užvirto. Lietuviai su smolenskiečiais nespėjo nei dorai pasipriešinti. Sudimantas gavo kirtį į galvą. Šviesa akyse užgeso, o kai atsipeikėjo, šalia buvo kelios rusų moterys. Pasirodo, žmonės kaimuose, patyrę apie mongolų pasirodymą, puolė slėptis miškuose, o paskui užtiko gulintį kraujo baloje, bet stebuklingai likusį gyvą Sudimantą.

– O Junda? Kaip Junda?! – Daubarui rūpėjo tik vienas dalykas, bet Sudimantas nieko paguodžiančio negalėjo pasakyti. Girdi, per tą sumaištį jis tik spėjo pastebėti, kaip iš pat pradžių vienas mongolas pagavo ją arkanu ir išvertė iš balno, o Merkus puolė jos gelbėti, bet, kas buvo toliau, jau nebematė, nes prie jo žvygaudami lėkė iškart keli mongolai.

Tolimesnė Sudimanto istorija – kad ilgai gulėjo kažkokioje žeminėje miške, kol žaizdos pradėjo užsitraukti, ir tik tada kaimiečiai nu-

sileido jo prašymams nugabenti į Smolenską, nes anksčiau toli gyvo nebūtų nuvežę, ir kaip visai netoli iki miesto juos užklupo Jaroslavo žvalgai ir taip „švelniai" su juo elgėsi, kad žaizdos vėl atsivėrė – jau nebedomino Žybartaičio.

Jis kaip klausėsi prie sužeistojo palinkęs, taip ir liko sukumpęs šiam nutilus, nejausdamas, jog aplink įsivyravo gūdi tyla. Lietuviai ir smolenskiečiai dairėsi vieni į kitus, bet labiausiai – į bebarzdį smakrą uoliai gremžusį rikį Eidivydą. Tas pagaliau pajuto jų žvilgsnius ir kiek susigūžė, supratęs, jog turi kažką pasakyti, tik vėl, kartaus patyrimo pamokytas, nebenorėjo vienas skubiai spręsti.

– Joju į pilį, – šūktelėjo, pakėlęs galvą ir akimis ieškodamas savo bei smolenskiečių karių vyresniųjų. – Visų lauksiu menėje. Paskubėkit! – rikis nekantriai pamojo, kad jam vestų žirgą.

– Ir Sudimantą neškit į pilį! – jau iš balno aukštybės paliepė, ir keli kariai, sustoję iš šonų, pakėlė paklodę su sužeistuoju ir nunešė gatve pro jiems kelią duodančius miestiečius.

Eidivydas, prieš paragindamas žirgą, dar paskutinį kartą apsidairė. Jo kariai ir miestiečiai šnibždėdamiesi kopė atgal į vartų bokštus ir ant sienų, vyresnieji sėdo ant žirgų, keli jau šuoliavo pilies pusėn, tik Daubaras tebeklupėjo ten, kur ką tik gulėjo Sudimantas.

– Daubarai, – pašaukė Eidivydas, pavaręs žirgą prie Žybartaičio, ir pakartojo, žvelgdamas į jį iš viršaus. – Daubarai, jojam. Tu nieko negali padaryti.

Žemaitis sunkiai atsistojo, bet vis neatplėšė nuo žemės akių, rikis ant žirgo vos išgirdo jo balsą:

– Ji vis rūpinos, kad man nieko neatsitiktų, o dabar... Ką aš pasakysiu motinai?..

– Neskubėk, – bandė raminti Eidivydas. – Sudimantas sakė, ją su arkanu pagavo. Gal paėmė nelaisvėn, gal dar gyva, – tik rikio pastangos menkai padėjo. Kai Daubaras pakėlė galvą, jo veidas buvo pajuodęs iš sielvarto:

– O tai jai blogiau negu mirtis. Jeigu viskas, ką pasakoja apie mongolus, – tiesa, tai geriau ji būtų mirusi. Junda ne tokia, kad gyventų be laisvės.

Rikis Eidivydas nesumojo, ką atsakyti, jis prikando lūpą ir pamojo kariui atvesti Daubaro žirgą.

– Jojam, riki, – pasakė, jausdamasis kaltas dėl to, kas nutiko Jundai.

Nors ką jis galėjo padaryti? Atrodė, kai sumušė mongolus, tie visai išsinešdino iš Smolensko žemių. Juoba kad žvalgai palydėjo klajoklius iki pat jo ribų. Matyt, tai buvo koks kitas mongolų būrys, jų gi daug po rusų žemes šlaistosi, kur tik jiems į galvą šauna, grobio ieškodami, o gal buvo koks nedidelis žvalgų būrelis, jei žinia apie juos nepasiekė Smolensko. Jei būtų apie juos žinoję, žygūnui apsaugoti būtų reikėję mažiausiai šimtinės raitelių, o tiek Eidivydas nei už ką nebūtų davęs. Išvis nebūtų žygūno siuntęs arba būtų išleidęs vieną, kad kaip žaltys pro visas užtvaras pravinguriuotų.

– Jojam, Daubarai, reikia pasišnekėti, – pakartojo rikis Eidivydas, ir Žybartaitis nerangiai, tarsi pirmą kartą tai darydamas, užsiropštė ant žirgo, o paskui, iš paskutiniųjų laikydamasis už pavadžių, kad nenukristų, nušuoliavo paskui gatve nudulkėjusį jaunąjį rikį.

Tik pilyje, jau žengdamas į menę, Daubaras prisivertė susiimti, nes į jį ir į Eidivydą atsisuko daugybė neramių akių. Visi tylėjo, ir skubrūs Eidivydo žingsniai kurtinamai aidėjo jam einant prie savo krėslo.

– Kalbėkit, visi girdėjot, ko Jaroslavas nori, – paragino atsisėdęs ir nužvelgęs prieš jį sustojusius vyrus.

– Ir supratom, kad nori mums ant sprandų užkarti tą šunsnukį kniazių Mstislavą. Užtenka, jau jo seneliui valdant daug kruvinų ašarų išliejom, – dygiai pastebėjo tėvas Jeremijus.

– Bet kniazius Mstislavas turi teisę į Smolensko sostą! – tuoj atrėmė popas Varfalomėjus, ir abu šventikai įsmeigė vienas į kitą neapykanta žaižaruojančias akis. Atrodė, jie pasiruošę kibti vienas kitam į gerkles, tačiau įsikišo rikis Eidivydas:

– Užteks! – riktelėjo. – Regis, jau spėjot pamiršti, kad aš valdau Smolenską Didžiojo Rikio Mindaugo vardu?! Net negalvokit, kad atiduosiu miestą Jaroslavui ir jo šuniukui kniaziui Mstislavui ir kaip jo vergas su savo vyrais išsinešdinsiu pabrukęs uodegą. Nei jis, nei jūs to nesulauksit! Geriau pakalbėkim, kaip ginsime miestą. Daubarai?!

Žybartaitis, iki tol skendėjęs savo liūdnose mintyse, krūptelėjo, išgirdęs savo vardą, bet tuoj susitvardė ir žengė į priekį.

– Reikia palaukti ir pažiūrėti, kiek karių atsivedė Jaroslavas. Jei jų bus net du kartus daugiau nei šiandien matėm ir jis neturės apsiausties įrenginių, tada nesunkiai atsilaikysim.

– Net ir su tiek karių, kiek turime? Juk mūsų du kartus mažiau, – jam už nugaros, smolenskiečių pusėje, pasigirdo pašaipus balsas, tačiau Daubaras neatsisuko:

– Apsiginti – per akis!

– Net ir ginti miesto sienai?! – nenurimo balsas.

– Ir jai! – atkakliai pakartojo Daubaras. – Jaroslavui neužteks karių iškart pulti visai sienai. Laikysim prie jos žirgus ir, kai matysim, kur jis puola, pasodinsim ant jų karius ir nusiųsim į tą vietą, kad padėtų ją ginti.

– O ką darysime, jei paaiškės, kad Jaroslavas turi tiek karių, kiek matėme? – šiuokart balsas pasigirdo lietuvių būryje ir Daubaras atsakė vis neatplėšdamas žvilgsnio nuo rikio Eidivydo:

– Tada reikia pulti ir nuvyti Jaroslavą!

– Smolenskiečiai prieš savo teisėtą valdovą neis! – dar niekam neatsiliepus nuaidėjo piktas bojarino Savos Gritičiaus balsas.

– O jeigu man vėl pasirodys jūsų Šventoji Mergelė ir lieps eiti prieš Jaroslavą? – šyptelėjo rikis Eidivydas.

– Niekada Šventoji Mergelė nepadės pagoniui kautis prieš tikratikius! – tuojau pat įniršęs riktelėjo popas Varfalomėjus, ir rikis Eidivydas pridengė delnu piktai sučiauptas lūpas, supratęs, jog suklydo atsiminęs Šventąją Mergelę. Labai suklydo, ko gero, nebepadėtų, jei jis nors ir šią akimirką priimtų krikštą.

Eidivydas norėjo riktelti, kad jam per akis savo kareivių Jaroslavui nuvyti, bet susilaikė, pamatęs pykčio kupinus bojarino Savos, šventiko Varfalomėjaus ir kai kurių kitų Smolensko didžiūnų veidus. Sumetė, kad paskui tuos gali nueiti geras trečdalis, o gal ir daugiau miestiečių. Nesunku įsivaizduoti, ką jie galėtų iškrėsti, jam išvedus savo vyrus iš miesto – arba smogtų į nugarą, arba, geriausiu atveju, grįžę kariai rastų miesto vartus uždarytus.

– Mums reikia pagalbos, – tarė šimtininkas Pantelėjus. – Iš kitų mūsų miestų negausim. Ten tiek karių, kad vos užtenka jiems saugoti. Kodėl gi Didžiajam Kniaziui Mindaugui neatsiuntus savo karių, jei nori išsaugoti Smolenską?

Rikis Eidivydas susiraukė, nes jam pasivaideno, kad šimtininko balsas skamba pašaipiai, bet susitvardęs užgniaužė norą atsikirsti. Su kuo jau kuo, bet su Pantelėjumi nederėjo pyktis, be to, žvelgdamas į jį, rikis sumetė, jog tas mažiausiai nori pamatyti mieste Mstislavą.

– Gerai, – tarė Eidivydas. – Aš pasiųsiu žygūną pas Mindaugą, o dabar galime pailsėti iki rytojaus. Pasižiūrėsim, kur Jaroslavas įsirengs stovyklą.

Taip ir padarė. Žygūnas, lydimas tik vieno lietuvio ir smolenskiečio, dar tą pačią naktį iškeliavo: nusileido virve nuo sienos, pėsti prasmuko pro Jaroslavo pastatytus sargybinius ir dingo miške. Artimiausiame kaime smolenskietis turėjo padėti jiems gauti arklius, o vėliau – pakeisti juos pakelės kaimuose ir miestuose.

Kitą rytą Jaroslavo kariauna lūkuriavo prieš pietinius miesto vartus, tačiau, saulei dar kylant virš medžių, Didysis Kniazius žinojo, jog Smolenskas geruoju nepasiduos. Miesto gynėjai žvelgė nuo sienų į jo kariauną, pasiruošę atremti puolimą, tačiau Jaroslavas buvo per daug patyręs karys, kad neapgalvotai pultų.

– Jie nepasiduos! – ištarė kniazius Mstislavas, kai saulė pakibo virš miesto ir uždegė paauksuotus cerkvių kupolus.

– Matau! – apmaudžiai atkirto Jaroslavas, vis nenuleisdamas akių nuo vartų, tarsi tebelaukdamas, kol jie atsilapos ir pasirodys miesto raktais nešini bojarinai.

Vladimiro-Suzdalės Didysis Kniazius su būriu savo kniazių ir bojarinų buvo įsikūręs ant kalvelės, nuo kurios į miestą kažkada žvelgė taip jo gyventojus išgąsdinę mongolai. Iš abiejų pusių tebestovėjo nuo įtempto laukimo pavargusi kariauna, kariai nekantriai dairėsi į kalvelę, tačiau Jaroslavas apsimetė jų nepastebįs.

Siųsdamas prie vartų kniazių Vladimirą jis nesitikėjo, kad smolenskiečiai, o ypač lietuviai, nusileis. Net ir nenorėjo, nes ir su vienais, ir su kitais turėjo nesuvestų sąskaitų ir mieliau jas būtų išsprendęs kalaviju.

– Išrūkom tuos kalės vaikus! – vėl išgirdo nekantrų kniaziaus Mstislavo balsą ir susiraukė, tarsi būtų sugėlę dantį, bet tuoj susitvardė, paversdamas savo veidą bejausme kauke.

Didžiajam Vladimiro-Suzdalės Kniaziui, pačiam galingiausiam rusų žemėse, netiko elgtis lyg vaikėzui. Jaroslavas nuo mažens žavėjosi savo dėde kniaziumi Andriejumi Bogoliubskiu – patyrusiu ir grėsmingu karvedžiu, kurio įsakymams paklusdavo net stepių vaikai poloviečiai (arba kipčiakai, kaip juos dar vadindavo). Ir protingu valdovu, kuris, būdamas didžiojo Kijevo kniaziumi ir galėjęs užimti jo sostą, pats to atsisakė ir iškeliavo į tada kitų kniazių niekintą Suzdalę, atspėjęs, kad Kijevo didžiosios dienos jau praeityje ir jį pakeisti gali tik Suzdalė. Jei ne niekingi, pasalūniškai jį nužudę tarnai, Bogoliubskis tikrai būtų visas rusų žemes pavertęs viena Didžiąja Vladimiro-Suzdalės Kunigaikštyste.

Jaroslavas tikėjo – jam lemta baigti tai, ko dėdė nespėjo, nors kitiems taip neatrodė. Juk galų gale ne jis buvo vyriausias gausioje tėvo – Didžiojo Vladimiro-Suzdalės Kniaziaus Vsevolodo Didžiojo Lizdo – šeimoje. Atrodė, teks tenkintis tuo, kas nukris pirmiausia nuo tėvo, o vėliau – jį pakeitusio vyresniojo brolio Jurijaus stalo, bet ir tie trupiniai vis taikydavosi išsprūsti. Nepadėdavo nei iš motinos osetinės paveldėtas temperamentas, nei tėvo ryžtingumas. Būdamas penkiolikos metų Jaroslavas nuvarė kelis žirgus, lėkdamas kone per visas rusų žemes, kad užimtų Galičo sostą, kurį jam buvo pasiūlęs tėvo sąjungininkas vengrų karalius, bet pavėlavo. Galičą jau buvo užėmęs Černigovo kniazius Michailas. Be to, šis išvijo Jaroslavą net iš tėvo jam duoto Perejaslavlio.

Paskui, per Suzdalės karą su Černigovu, Jaroslavas šturmavo maištingą Pronsko miestą ir buvo kniazius neklusnioje Riazanės kunigaikštystėje. Tačiau riazaniečiai jį išdavė ir išvijo. Jaroslavui teliko guostis, kad tėvas už skriaudą sudegino Riazanę. Vėliau, kai

brolis nusiuntė jį į Novgorodą kunigaikščiu, ilgus metus teko vargti riejantis su neklusniais miestiečiais, kurie vis taikydavosi nusikratyti sunkios kniaziaus, o tuo pačiu ir Vladimiro-Suzdalės, rankos. Jaroslavas buvo ir Didžiuoju Kijevo Kniaziumi, bet Černigovo Michailas ir iš čia jį išvijo.

Nesisekė Jaroslavui ir su žmonomis. Iš pradžių tėvas, po karų su poloviečiais, arba kipčiakais, buvo jį apvesdinęs su blogos atminties kipčiakų chano Končiako anūke. Savo būdu ji niekuo nenusileido seneliui, ir jaunikis ramiau atsikvėpė tik po jos mirties. Antrą kartą jis vedė Smolensko kniaziaus Mstislavo Sėkmingojo dukrą Rostislavą. Kniazius labai mylėjo savo jauną žmoną, tačiau veikiai susivaidijo su uošviu dėl Novgorodo, net kalavijus sukryžiavo, bet pralaimėjo prie Lepicos. Net devynis tūkstančius savo vyrų paguldė ir išsigelbėjo tik gėdingai bėgdamas. Nors kas iš tos gyvybės – uošvis atsiėmė Rostislavą ir negrąžino, kad ir kiek Jaroslavas meldė.

Jaroslavui teko ieškoti trečios žmonos. Ja tapo Feodosija Igorevna. Bet vėl iš blogai pagarsėjusios šeimos: jos senelis kniazius Glebas Vladimirovičius kovodamas dėl Riazanės, apgaule atsiviliojęs, nužudė iškart septynis kniazius ir jų bojarinus. Tačiau su Feodosija Jaroslavas rado ramybę ir susilaukė keturių sūnų. Tie jam buvo paguoda sunkiais laikais.

Kniazius Jaroslavas tiek išgyveno, kad būtų užtekę palaužti keliems stipriems vyrams, tačiau jis tikėjo ir laukė savo dienos. Ir sulaukė!

Tačiau iš pradžių atėjo nelaimė. Baisi bėda iš kipčiakų stepių, pirmiausia sutrypusi pačius kipčiakus, o paskui kardu ir ugnimi perėjusi per rusų žemes. Mongolai! Regis, per dieną vardas visiems, nuo mažo iki seno, įvarė baimę. Niekas negalėjo jiems atsispirti, net didelę brolio Jurijaus surinktą kariauną prie Sitės upės lengvai įtrypė į sniegą. Iš Vladimiro-Suzdalės kunigaikštystės teliko gaisravietės ir pelenai. Atrodė, nebeprisikels, tačiau Jaroslavas iškart suprato: dabar – jo laikas!

Jis pasirūpino surinkti gyvus likusius kniazius ir pasistengė, kad jį paskirtų Didžiuoju Kniaziumi. Tikėjo – kaip mongolai atėjo tarsi

iš niekur, taip ir vėl prapuls savo stepėse. Jiems su jų nesuskaičiuojamomis gyvulių bandomis nėra ko veikti rusų žemėse. O jei ir nepasitrauks, kniazius Jaroslavas tikėjosi gudrumu su jais susitarti. Pasistengti, kad tas baisūnas Batijus iš rusų kniazių šnekėtų tik su juo, jį laikytų vyriausiu, bet, kad taip nutiktų, reikėjo dar daug ką padaryti. Svarbiausia, kad ir kiti kniaziai jį tokiu pripažintų, ne tik artimi – Polocko, Kijevo, Smolensko, – bet ir tolimesni – Černigovo ir Galičo. Tikėjo, kad po mongolų antplūdžio kniaziai pasimokė – vieni prieš klajoklius neatsilaikys, reikia vieno klausyti ir paskui jį eiti. Ir tik jis, Jaroslavas, tegali būti!

Bet pirmiausia jam reikėjo atstatyti Vladimiro-Suzdalės miestus bei pilis, ir dar stipresnius, nei buvo, kad kitos žemės, matydamos jo galią, pačios glaustųsi prie Jaroslavo. Kniazius pradėjo nuo Vladimiro statybų, bet per patį darbų įkarštį pasirodė Mstislavas, prašydamas padėti atgauti Smolenską ir už tai žadėdamas būti ištikimu Jaroslavo bendrininku, jį laikyti tėvu ir jo klausyti.

Buvo malonu girdėti tokius žodžius iš taip savo senelį, nelemtą Jaroslavo uošvį, primenančio kniaziaus lūpų ir matyti jį nuolankiai sulinkusį. Senelis dėl to būtų apsivertęs karste. Tačiau nebuvo kada labai džiūgauti. Jaroslavui seniai nedavė ramybės žinia, jog greta jo valdų buvusią kunigaikštystę užvaldė lietuviai. Tuo labiau tą, kuriai jis buvo numatęs svarbią vietą tarp savo valdų. Juk per Smolenską ėjo visa prekyba Dniepro upe, iš jos tuščias Jaroslavo iždas galėjo gauti gražaus pinigo.

Ir dar gąsdino, kad tai padarė Mindaugo siųsta kariauna. Jaroslavas nesijautė toks stiprus, kad susikibtų su lietuvių Didžiuoju Kniaziumi. Ir dar rūpėjo baigti statybas, bet kniazius Mstislavas vis nerimo, kasdien lindo į akis, verkšleno, kaip smolenskiečiai dejuoja, pagonių spaudžiami, ir Didžiojo Kniaziaus Jaroslavo laukia kaip saulės užtekant. Be to, vis kartojo, jog tikrai žino – dar mažai Smolenske lietuvių, reikia paskubėti, kol Mindaugas neatsiuntė daugiau – tada tikrai jau nebepavyks iš jų atsiimti miesto.

Jis įkalbėjo Jaroslavą, bet Mstislavui vis buvo maža:

– Tai ką darysim, Didysis Kniaziau? Ar pulsim?

– Ne! – atrėžė Jaroslavas, žybteldamas juodomis kaip motinos akimis. – Badu paimsim!

Jau palikdamas Vladimirą Didysis Kniazius žinojo, jog taip pasielgs. Keturių tūkstančių karių buvo mažoka miestui šturmuoti, be to, šių negalėjai lyginti su tais, kurie žuvo kaudamiesi su mongolais. Patys geriausi padėjo galvas, ir Jaroslavui liko arba pienburniai, arba nusenę, daugiau tinkantys mokyti jauniems, nei kautis. Ir taip prie Smolensko jis atsivedė geresnius, bet negalėjo sau leisti didelių nuostolių. Tiesiog galvojo surizikuoti: gal mieste po žiemos nedaug atsargų likę, ir jo gynėjai greitai pasiduos, o jei matys, kad atskuba Mindaugo siųsta pagalba, be mūšio pasitrauks į Vladimirą.

Jaroslavas išskirstė savo kariauną tūkstantinėmis ir po vieną įkurdino prieš kiekvienus miesto vartus, įsakęs įsirengti stiprias stovyklas, kuriose galėtų atremti lietuvių išpuolius. Kniazius, kuriam ne kartą teko kautis su lietuviais, gerai žinojo jų jėgą ir mielai būtų juos savo valdžioje matęs, kaip jo garbingas giminaitis Andriejus, kuris sykį, žygiuodamas prieš Kijevą, sugebėjo įkalbėti lietuvius prisidėti ir labai džiaugėsi jų pagalba. Bet dabar lietuviai vėl buvo Jaroslavo varžovai ir jis norėjo kiek įmanoma nuo jų apsidrausti. Tarpuose tarp stovyklų Didysis Kniazius įsakė pastatyti sargybas, kad nei vienas gyvas sutvėrimas neprasmuktų į Smolenską, o Lietuvos pusėn išsiuntė žvalgus, kad laiku perspėtų apie artėjančią Mindaugo kariauną.

Miestui prasidėjo sunkios dienos. Jo gynėjai kiauras paras leido ant sienų ir vargo, taupydami maistą bei stebėdami Jaroslavo kariaunos pasiruošimą. Kariai nesislėpdami taisė šturmo kopėčias, rentė du apgulties bokštus bei ilgai mankštindavosi su ginklais. Ir dar suzdaliečiai stengėsi pavaizduoti, kad kasdien jų prie Smolensko ateina vis daugiau: naktimis keli raitelių ir pėstininkų būriai tyliai išnykdavo miške, kad, dienai atėjus, triukšmingai iš jo išnertų, vaidindami, jog ką tik sukorė ilgą kelią. Tačiau lietuviai ir smolenskiečiai, perkandę jų gudrybę, dėl to visai nesijaudino ir neketino atverti vartų.

Laikas ėjo. Pirmas vasaros mėnuo, kaip ir maistas mieste, artėjo prie pabaigos, tačiau užsispyrimo Smolensko gynėjams būtų užtekę, jei ne pagaliau sugrįžęs laimingai pro visas Jaroslavo pastatytas užtvaras prasmukęs žygūnas. Deja, su bloga žinia – Mindaugas negalėjo atsiųsti pagalbos.

– Kodėl?! – rikis Eidivydas sustingo krėsle, išgirdęs žygūno žodžius.

– Didysis rikis sakė, jog negali. Mongolai pasirodė netoli Lietuvos sienų. Valdovas renka karius jiems atremti, – atsiliepė žygūnas, apsilaižydamas nuo troškulio suskerdėjusias lūpas ir šnairuodamas į ąsotį su midumi.

– Gerk, – mostelėjęs leido Eidivydas ir, kol žygūnas godžiai tuštino taurę, nužvelgė žinios sukrėstus lietuvių ir smolenskiečių vyresniuosius. – Na?

Tačiau menėje tvyrojo spengianti tyla, tik girdėjosi, kaip godžiai geria žygūnas. Rikis paklaidžiojo akimis po nuo prasto maitinimosi sukritusius veidus, kurių pilkumos neįstengė įveikti net dosni tos vasaros saulė.

– Nieko, – rikiui teko atsakyti sau pačiam. – Toliau laikysimės. Jaroslavo kariauna irgi valgyti nori.

Pasakė ir pajuto, kaip nevykusiai nuskambėjo jo žodžiai. Suzdaliečiai galėjo pasimaitinti aplinkiniuose kaimuose arba nulėkti iki kitų Smolensko žemės miestų. Be to, jie galėjo medžioti neaprėpiamuose miškuose, kur knibždėte knibždėjo žvėrių. Jaroslavas ne kartą siuntė karius medžioklėn ir po to triukšmingai, kad tik kuo daugiau alkstančių Smolensko gynėjų juos išgirstų, kepdavo laimikį, stengdamiesi taip sukrauti laužus, kad vėjas kvapus neštų į miesto pusę.

Rikis pyktelėjo ant savęs, kad nesugebėjo sugalvoti nieko geresnio. Jis suko galvą, kol pamanė, kad rado ką pridėti:

– Reikia pakentėti. Jaroslavas negalės amžinai trypti prie Smolensko sienų, savo žemę palikęs be priežiūros. Juk mongolai į stepes neišėjo. Kažkur šalia siaučia. Kas žino, gal jie vėl sumanys per Vladimiro žemę pereiti?

Rodos, skambėjo paguodžiančiai, tačiau Eidivydas jautė, jog vyrai menėje norėjo išgirsti visai ką kita, tik jis neturėjo ko bepridėti.

– Pulti reikia, – ūmai, niekam jau to nebesitikint, atsiliepė Daubaras. – Ir tuojau pat, kol Jaroslavas dar nenutuokia apie Mindaugo žinią. Pulti ir jį nuvyti, kaip ne kartą darėm. Jaroslavas prieš mus lauke neatsilaikys. Juk daugiau karių pas jį neatėjo.

Lietuvių akys linksmiau žybtelėjo, o smolenskiečiai susirūpinę susižvalgė ir į priekį pasiskubino išlįsti bojarinas Sava Gritičius. Per apsiausties laiką jis gerokai sulyso ir jo sunkūs brokatiniai rūbai laisvai plaikstėsi.

– Maloningas kniaziau, – jis meilikaudamas nulenkė galvą. – Pasigailėk, nevaryk tuojau pat. Nuo bado vyrams sunku kardą nulaikyti.

– Tokie stipruoliai kaip tu ir šiaudo nenulaikys, – jam už nugaros ištarė šimtininkas Pantelėjus, ir lietuviai bei dalis smolenskiečių nusikvatojo.

Rikis Eidivydas spėjo lūpas pridengti delnu, bet bojarino žodžiai jam pasirodė teisingi. Jis ir pats mito pusbadžiu ir neretai jausdavo silpnumą.

– Gerai, – tarė. – Duodu dvi dienas. Per tą laiką maitinkite karius, kiek tik pilvai laikys, kad atsigautų. O trečią – pulsim! Galit eiti.

Pasakė ir, pamatęs priekaištingą Daubaro žvilgsnį, susigriebė kai ką pamiršęs.

– Palaukit, – pašaukė jau apsisukusius vyrus. – Tai, ką pasakė žygūnas, turi likti tarp šių sienų visų mūsų labui. Aišku? – ir visi nulenkė galvas, o paskui žengė prie durų.

Tik Daubaras stovėjo kaip stovėjęs.

– Reikia tuojau pat pulti, – niūriai ištarė, kai menėje liko vienu du su rikiu Eidivydu.

– Aš jau pasakiau – pirmiau tegul vyrai atgauna jėgas! – pyktelėjo Eidivydas.

– Tavo vyrai atgaus jėgas, bet smolenskiečiai bevalgydami gali kai ką prarasti. Netikiu, kad žygūno atnešta žinia liks paslaptis!

–Aš taip nusprendžiau – taip ir bus! – atkakliai pakartojo rikis Eidivydas.

Neviltis, užplūdusi išgirdus žygūno atneštą žinią, neleido jam susikaupti. Jam vaidenosi, kad pagaliau rado vienintelį teisingą sprendimą, ir nieko nenutiks, jei puls po dviejų dienų. Atvirkščiai – bus tik geriau, vyrai spės atsigauti, tai ko Daubaras dar nerimsta, juk jis, Eidivydas, čia vyriausias. Žybartaitis, pajutęs, jog jaunąjį rikį perkalbėti beviltiška, atsiduses ištarė:

– Eisiu, pažiūrėsiu, kas darosi už sienos.

Apsisuko ir paliko menę, stengdamasis neparodyti jį slegiančio sunkumo. Dievai, vaidenosi, nusisuko nuo jo: iš pradžių Junda, dabar – Mindaugo žygūnas. Daubaras jau abejojo, ar jam bepasiseks pamatyti Ventę, bet nesinorėjo padėti galvos Dniepro pakrantėje.

VI.

Smolensko žlugimas

Lengvos vasaros sutemos pamažu leidosi ant pustuščio miesto. Kai kur už langų plaikstėsi žvakės skraistė. Gatvės buvo it iššluotos. Nesimatė nei gyvos dvasios. Net ir valkataujančių šunų, nes ir jie, kaip ir turėję šeimininkus, baigė savo dienas variniuose katiluose. Po šunų juose ėmė skęsti varnos, balandžiai, kiti gyviai, kuriuos tik įstengė pasiekti smolenskiečių strėlės.

Jei kam iš Jaroslavo karių būtų pasisekę persigauti per sieną, tai arčiau pilies vinguriuojančiose gatvelėse jis nieko nebūtų sutikęs, todėl popas Varfalomėjus ramiai, nesislapstydamas ir niekieno nepastebėtas, pasiekė bojarino Konstantino Plytiniko namus.

Bojarinas buvo sulaukęs kone septyniasdešimties, tačiau, daugybės ligų nukamuotas, atrodė it šimtametis ir retai beišeidavo iš namų. Galėjai pagalvoti, jog jis nieko daugiau neveikė, tik per dienas pasakojo anūkams apie šaunius laikus, kai buvo geriausias kniaziaus Mstislavo senelio Mstislavo Sėkmingojo draugas ir žadėjo, jei ne šiandien, tai rytoj persikelti į geresnį pasaulį.

Tačiau būtum labai suklydęs. Iš tikrųjų bojarinas Konstantinas lyg voras, sėdintis didelio voratinklio viduryje ir tampantis jo siūlus, rūpinosi tik vienu dalyku: pamatyti Smolensko soste kurį nors kniaziaus Mstislavo Sėkmingojo palikuonį.

Bojarinas priėmė šventiką savo miegamajame. Sėdėjo lovoje, apkamšytas pagalvėm, ir pasimėgaudamas čiulpė vištos kulšį (Plytinikas visada garsėjo savo apdairumu ir atsargų kaupimu). Pamatęs popą, jis padėjo kulšį atgal į dubenį, rūpestingai aplaižė liesus, kaulėtus, į vištos nagus panašius pirštus ir stumtelėjo indą taip, kad šventikas jo nematytų ir be reikalo nevarvintų seilės.

– Kokia bėda atvijo, tėve Varfalomėjau? – bojarinas Konstantinas sučepsėjo bedante burna.

– Manau, bojarine, pats apie ją žinai ir tai mums ne bėda, o džiaugsmas, – plačiai išsišiepė šventikas ir negaišdamas išklojo, ką jam papasakojo iš pilies grįžęs bojarinas Sava Gritičius.

Bojarinas Konstantinas naujienas jau žinojo. Iš to paties bojarino Savos girdėjo, nes šis iš pilies pirmiausia atskubėjo pas jį, tačiau vis vien klausėsi, nepertraukdamas šventiko. Sėdėjo, susiraukęs ir kažką įtemptai mąstė, net ir popui Varfalomėjui pabaigus savo šneką. Šis jau buvo bepradedąs nekantrauti, tačiau nedrįso pirmas sutrikdyti tylos.

– Tai, sakai, Mindaugas neatsiųs pagalbos, – pagaliau ištarė bojarinas Konstantinas ir, šventikui skubiai linktelėjus, tęsė, bet, atrodė, kiekvienas žodis jam kainavo nemažai jėgų. – Gerai, tada lietuviams lieka viena išeitis ir jie, kaip sakai, jos ir griebsis – puls Didįjį Kniazių Jaroslavą. O tai jau blogai. Net jei lietuviai ir vieni tai darytų, jiems gali pasisekti. Pats žinai, kokie jie, šėtono išperos, ir Dievas, bausdamas mus už nuodėmes, leidžia jiems šėlti. O jei dar jiems pavyks pasitelkti pagalbon tokius kvailius, kaip šimtininkas Pantelėjus ir panašūs, tai Jaroslavui gali būti riesta. Man jau ne kartą kniaziaus pasiuntiniai perdavė jo žodžius, kad jam vis sunkiau išlaikyti savo karius be darbo.

– Tai ką daryti?

– Visų pirma, reikia pasirūpinti, kad visi sužinotų apie Mindaugo žygūną ir jo atneštą žinią. Būtinai – visi! – atrodė, būtinybė spręsti pajaunino bojariną ir įkvėpė jam stiprybės. Senio balsas atsigavo ir skambėjo garsiai bei valdingai. – Antra, reikės padaryti tai, ko Didysis Kniazius Jaroslavas jau seniai manęs prašo.

– O ką? – vis nerimo šventikas, kurį visą laiką erzino bojarino įprotis visus savo sumanymus laikyti paslaptyje ir bendrams atskleisti tik tiek, kiek, jo galva, tiems reikėjo žinoti, o tėvas Varfalomėjus norėjo būti jam lygus.

– Reikės padėti Jaroslavui patekti į miestą.

– O kaip?

– Paprastai, – bojarinas Konstantinas išsišiepė, ir žvakės šviesoje jo bedantis šypsnys pasirodė tarsi krauju užlietas. Tėvas Varfalomėjus net nusipurtė iš pasišlykštėjimo, bet tuoj susiėmė, nes Plytinikas bakstelėjo į jį savo kreivu pirštu. – Kiek lietuvių yra prie kiekvienų vartų?

– Na, gal po tris dešimtis, – pagalvojęs atsiliepė šventikas.

– Reiškia, daugiau kaip šimtas, – sumetė bojarinas Konstantinas. – Ir dar gera šimtinė pilyje, ar ne? – ir popas skubiai linktelėjo patvirtindamas.

– Tai va, reikia surinkti kaip galima daugiau mūsų vyrų prie Vakarinių vartų ir atverti juos Jaroslavui. Jie tinkamiausi: stipriausi ir, nors arčiausiai prieina prie miško, prie jų sunkiausia prisėlinti nepastebėtiems, todėl ten lietuviai nebus tokie budrūs. Bet prieš tai reikia įspėti Didįjį Kniazių, o paskui bus galima pasirūpinti pilimi. Tik viena bėda – kad ir žinos smolenskiečiai, jog iš Mindaugo neateis pagalba, ne visi norės savo valdovu matyti kniazių Mstislavą. Jie verčiau paskui Eidivydą eis, nes jis – miesto gelbėtojas. Ir ne be mūsų su tavimi pagalbos, ar ne, tėve? – Plytinikas įsmeigė savo neįtikėtinai jaunai atrodančias mėlynas akis į tėvą Varfalomėjų, ir tas kaltai nuleido galvą.

Taip, tai jis sugalvojo pasinaudoti Šventąja Mergele, tačiau visų pirma su ta mintimi atbėgo pas bojariną Konstantiną ir tik jam palaiminus nuėjo pas tėvą Jeremijų, bet dabar senio žodžiai skambėjo taip, tarsi dėl visko būtų kaltas vienas šventikas.

Bojarinas Konstantinas leido tėvui Varfalomėjui kiek pasikankinti. Senas lapinas suprato, jog kaltės jausmas privers šventiką aršiau ieškoti išeities. Paskui šiek tiek atleido vadžias:

– Kas padaryta, tas padaryta. Tada kitaip nebuvo galima. Dabar reikia sugalvoti, kaip nuo lietuvių nuginti paklydusias aveles, – Plytiniko balsas skambėjo jau švelniau, lyg būtų guodęs tėvą Varfalomėjų, tačiau jame galėjai pagauti ir ironijos gaidelę.

– Žinau! – popas ūmai pakėlė galvą ir jo akys džiugiai blykstelėjo. – Pasakysime, kad vėčėje ne visą lietuvio regėjimą papasakojome. Girdi, Dievo Motina sakė, jog po to, kai nugalės mongolus, pagonių kniazius turi priimti šventąją pravoslaviją arba atiduoti

miestą ir sykiu savo galvą tikrajam jo valdovui kniaziui Mstislavui. Reikia pasirūpinti, kad su žinia apie Mindaugo žygūną žmonės išgirstų ir apie Dievo Motinos žodžius.

Bojarinas Konstantinas atsilošė ant pagalvės, ir šešėlis paslėpė jo veidą, tačiau didiko žodžiai ir balsas tarsi medumi šventiką tepė:

– Na matai, kai nori ir kai esi to vertas, viešpats apšviečia tau protą. Taip ir padaryk. Pasirūpink, kad net mažiausias vaikas Smolenske žinotų ir apie žygūną, ir apie Dievo Motiną. Ir dar: turėsi padėti pasirūpinti lietuviais ties Vakariniais vartais. Aš padarysiu, kad ten su jais būtų vien mūsų žmonės, o kad jie mažiau rūpesčių turėtų, tai jau bus tavo darbas – tegul tavo Boriso-Glebo vienuolynas atsiunčia prie kiekvienų vartų ir į pilį po dvi statinaites vyno.

– Vienuolynas – vyną? – nesuprasdamas tėvas Varfalomėjus išpūtė akis ir bojarinas Konstantinas sukrizeno:

– Tai negi aš jį siųsiu? Iškart kils įtarimas. Juk aš – didžiausias mieste šykštuolis ir ištikimas kniaziaus Mstislavo tarnas.

– Supratau, – šventikas išsišiepęs palingavo galva. – Padarysiu.

– Ir pasirūpink, kad mūsų žmonės gertų iš vienos, o lietuviai – iš kitos statinės.

– Būtinai! – užtikrino tėvas Varfalomėjus. – Tik pasakyk, kada.

– Pats sakei, kad lietuviai puls trečią dieną skaičiuojant nuo šiandien. Tai, manau, geriausia bus naktį prieš tai, nes man dar reiks perspėti kniazių Jaroslavą, o jam – pasiruošti. O tu suspėsi iki to laiko viskuo pasirūpinti.

– Nesijaudink, bojarine, – užtikrino šventikas, keldamasis nuo suoliuko ir lenkdamasis bojarinui Plytinikui, kurio veidas tebeslypėjo šešėlyje.

– Tai gerai. O aš pasirūpinsiu, kad kiti padarytų savo darbą, – atsiliepė šeimininkas ir, pamatęs, kad tėvas Varfalomėjus pasisuko į duris, ištiesė ranką, ieškodamas dubens su vištiena.

Šventikas, išėjęs iš bojarino Konstantino namų, paniro į tamsą tarsi į vandenį, tačiau, gerai žinodamas kelią, žengė lyg dieną. Be to, jam karts nuo karto pagelbėdavo tarp vėjo nešamų debesų plyšį užtikęs mėnulis.

Tiktai popo žingsniai žeidė tylą. Atrodė, miestas miega, nejausdamas jokio pavojaus ir tik vienas dalykas įsiklausius galėjo pasirodyti įtartinas – visai nesigirdėjo šunų lojimo ir tai darė miestą panašų į mirusį.

Kitos dvi dienos po žygūno grįžimo pasitaikė apniukusios. Tuščiose Smolensko gatvėse švilpavo vėjas. Karts nuo karto į jo pakeltas dulkes nukrisdavo keli lietaus lašai, skaudžiai tėkšdami į veidus gatve į pilį jojantiems raiteliams – rikiai Eidivydas ir Daubaras su keliais kariais grįžo aplankę visus vartus.

Rikių veidus temdė rūpestis. Per dvi dienas reikalai ėmė sparčiai blogėti, tarsi sniegas tirpti pavasario pabaigoje. Visa bėda, jog pilyje apie tai vėlai sužinota – antros dienos ryte joje apsilankęs šimtininkas Pantelėjus pasiguodė Daubarui, jog žygūno atnešta žinia jau apskriejo visą miestą.

– Tėvo Varfalomėjaus darbas? – spėjo rikis Eidivydas, kai Daubaras, išsiskyręs su šimtininku, atskubėjo pas jį.

– Ir Pantelėjus taip sako, – patvirtino Žybartaitis.

Rikiai daug liežuviais tuščiai nemalė – išskubėjo prie miesto sienų. Iš pirmo žvilgsnio viskas buvo tvarkoje: kariai stovėjo savo vietose, virš sukrautų laužų kabojo katilai su vandeniu. Prikišk deglą – sukunkuliuos, ir nešk ant sienos, liek ant kopėčiomis besiropšiančių priešų. Lietuviai vienu balsu tikino, jog susidoros su Jaroslavo kariais, užtat smolenskiečiai...

Smolenskiečiai stengėsi likti už lietuvių nugarų ir nepapulti rikiams į akis, tačiau šie kaip tik daugiau dairėsi į juos. Nepatiko rikiams miestiečių veidai – vėl tokie, lyg tada, kai išgirdo apie mongolus: apsiblausę ir be vilties, užgesusiomis akimis. Užkalbinti atsiliepdavo vangiai ir nenoriai. Ir taip – prie visų vartų. Jie tarsi negirdėjo padrąsinančių rikių žodžių.

Eidivydas su Daubaru visą dieną sugaišo keliaudami palei miesto sieną ir į pilį pasuko prislėgti rūpesčio bei dėliodami nelinksmas mintis.

– Reikėjo tą pačią dieną pulti Jaroslavą, kai pasirodė žygūnas, o ne to bojarino klausyti! – be jokios įžangos pratrūko Daubaras, bet jos ir nereikėjo. Abu galvojo apie tą patį.

– Dabar jau vėlu pabėgusį briedį medžioti, – niūriai atsiliepė rikis Eidivydas. – Jau nieko nebepakeisi. Rytoj pulsim ir pabaigsim. Vienaip ar kitaip!

– Bijau, kad nekaip, nes smolenskiečiams jau kinkos dreba.

– Ką gi, tikėkimės, dar ne tiek, kad juos reikėtų su rimbais už vartų varyti, o už jų kaip zuikiai išsilakstytų.

– Tikėkimės, – atsiliepė Daubaras, aplenkdamas cypiantį vežimą su maistu, jį važnyčiojusio vienuolio pasuktą į gatvės kraštą.

Senyvas vienuolis su ant veido nuleistu kapišonu nušoko nuo pasostės, rikiams jojant pro šal, ir žemai nusilenkė. Atsitiesė tik žirgų kanopų caksėjimui pradėjus tolti, tada paslapčia nusispjovė lietuvių pusėn, užsiropštė atgal ant pasostės ir suragino kuiną nuo bado išsišovusiais šonkauliais. Gyvulys iš paskutiniųjų, vos laikydamasis ant tirtančių kojų, nutempė vežimą prie vakarinių vartų.

– Vakarienė, – užbosijo vienuolis, pasiekęs juos.

Kariai puolė nebe taip godžiai, kaip anksčiau. Vis tik dvi dienos, kai juos negailėdami maitino, nepraėjo tuščiai, bet jie mikliai iškrovė maisto kupinus pintus krepšius. Jau buvo beišsiskirstantys, tačiau vežime stovėjęs vienuolis šūktelėjo:

– Ei, Boriso-Glebo vienuolynas jums siunčia dovanų dvi vyno statinaites, kad smagiai priešą kapotumėt!

Pirmi prie jo puolė arčiau buvę lietuviai, ir vienuolis stumtelėjo jiems vieną iš dviejų vežimo dugne gulėjusių statinaičių. Antrą jau taikėsi paridenti į rusų rankas, o tada, įsitikinęs, kad visi gavo tai, kas jiems buvo skirta, apsuko savo kuiną ir nepastebėtas prapuolė.

Jis kariams neberūpėjo. Kad ir porą dienų sočiai valgę, vis tik po ilgo gyvenimo pusbadžiu skubėjo kimšti už abiejų žandų, tarsi bijodami, kad maistas ims ir prapuls, ir džiūgavo galį užgerti jį geru, daug metų

vienuolyno rūsiuose saugotu vynu. Tiesa, daugiau lietuviai triukšmavo ir, maistu bei gėrimu besilepindami, nepastebėjo, kad rusai šįkart tylesni nei paprastai ir kad vyną stengiasi gerti tik iš savo statinės.

Buvo jau sutemę, kai kariai baigė puotauti. Vynu pasaldintas malonus sotumas svaigino ir lenkė galvas, ypač lietuviams. Jie vienas po kito sėdo prie sienos, rėmėsi į jos akmenis ir, pasikliaudami sargybiniais, taikėsi numigti.

– Būk geras, aš kiek pamiegosiu, pažadink vėliau – pakeisiu, – sargyboje stovėję lietuviai vienas po kito prašė šalia budėjusių smolenskiečių ir, tiems sutikus, irgi guldavo kur stovėję.

Priartėjus vidurnakčiui, neliko nei vieno nemiegančio lietuvio. Kai tik smolenskiečių vyresnysis tuo įsitikino, davė ženklą, ir jo kariai puolė žudyti lietuvius. Vienuoliai, skaudančia širdimi išsiskyrę su savo vynu, migdomųjų nepagailėjo – visi lietuviai sutiko mirtį sapnuodami.

Baigę savo mirtiną pjūtį smolenskiečiai kruvinomis rankomis išardė užtvarą prie vartų, atlapojo juos ir veikiai iš tamsos išniro nuo skubėjimo įraudę suzdaliečiai, pėsti ir raiti. Nei akimirkos nestabtelėję, deglų šviesoje jie bėgo pro dar smolenskiečių stumiamus sunkius vartus ir trimis upėmis plūdo į miestą. Dvi nutekėjo palei sieną priešingomis kryptimis, kad pasirūpintų užgrobti kitus vartus, o pati didžiausia – į pilį.

Nutekėjo be garso. Pėstininkai žiūrėjo, kad jų ginklai nežvangėtų, o raiteliai buvo apvynioję žole ar skudurais žirgų kanopas.

Daubaras po dienos kelionės aplink miesto sieną jautėsi kiek pavargęs, tad po vakarienės iškart patraukė į savo kambarį gulti. Norėjo iš ryto anksčiau atsikelti ir užsiimti išpuolio ruošimu. Mokėjo atsigulęs iš karto užmigti, kai to reikėjo. Regis, tik padėjo galvą, o jau kažkas įsikibęs į petį ėmė stipriai purtyti, sykiu nekantriai šaukdamas vardu:

– Riki Daubarai! Riki!

– Kas, ką?! – žemaitis atsisėdo guolyje, mėgindamas tamsoje įžiūrėti jį pažadinusį karį.

– Jaroslavas puola pilį!

– Ką, kaip?! – nesusivokė rikis, bet karys jau lėkė pro duris.

Daubaras irgi negaišo. Žaibiškai užsitempė rūbus, užsidėjo šarvus ir, puolęs iš kambario, po kelių akimirkų jau buvo kieme, kur kone visiškoje tamsoje aidėjo kautynės. Tik šviesa keliuose pilies languose leido pagauti besikaunančiųjų šešėlius.

Didžiajam Kniaziui Jaroslavui nepavyko tyliai paimti pilies. Rikis Eidivydas pastebėjo dovanų atvežtą vyną ir uždraudė jį gerti. Teko bojarino Savos Gritičiaus vedamiems smolenskiečiams ginklu imti vartus. Pilyje miestiečių buvo maždaug tiek, kiek ir lietuvių, tačiau bojarinas galėjo pasikliauti puse jų ir, Gritičiaus laimei, jam pavyko nesukėlus įtarimo kone visus surinkti prie vartų.

Ir netikėtas antpuolis bojarino žmonėms iš pradžių sekėsi. Beveik visi prie vartų buvę lietuviai krito po trumpų grumtynių, tačiau į jų sukeltą triukšmą atskubėjo kiti, ir sąmokslininkams būtų liūdnai pasibaigę, jei jie nebūtų spėję atlapoti vartų, prie kurių jau sparčiai artėjo Jaroslavo kariauna. Ši juos ir išgelbėjo, nublokšdama lietuvius į kiemo gilumą.

Kaip tik tuo metu kieme pasirodė Daubaras. Nebebuvo kada aiškintis, kaip suzdaliečiai pateko į pilį. Reikėjo kautis, bandant išlaikyti ją, ir Daubaras, staugdamas iš įsiūčio, puolė į patį kirstynių įkarštį, kalaviju skindamasis sau kelią, kurį už jo žymėjo Jaroslavo karių kūnai.

Tačiau žemaičio jėga nieko nebegalėjo pakeisti. Kiekvieną akimirką vis nauji suzdaliečių būriai įsiverždavo į kiemą, baigdami jį užkimšti, ir lietuviams teko trauktis į pilies vidų. Mūšis persimetė į koridorius ir kambarius. Lietuviai iš lėto žengė atgal, kiekvieną paliktą pėdą paženklindami krauju ir priešų lavonais. Bet ir jų gretos retėjo, ir veikiai lietuviams teko palikti pirmąjį aukštą.

Laiptus į antrąjį lietuviai bandė užversti baldais ir viskuo, kas tik pasitaikė po ranka, tačiau užtvara tiktai trumpam sustabdė atakuojančius. Kai suzdaliečiams nepavyko iškart jos įveikti, jie atsitempė rąstą taranuoti užtvarai. Kiti tuo metu iš apačios stengėsi strėlėmis nuvyti nuo jos lietuvius.

Daubarui pavyko susirasti žuvusio kario skydą. Juo prisidengęs, rikis jau lėkė prie užtvaros, bet Eidivydas pagavo jį už rankos:

– Ne! – prašvokštė apsipylęs prakaitu ir kandžiodamas lūpas. – Tai beviltiška. Neatsilaikysim! Mes tik galim garbingai atsisveikinti su gyvenimu. Bet tu privalai išsigauti iš pilies. Keliauk į Lietuvą. Papasakok, kas mums nutiko!

– Gal kas nors kitas? – nenorėjo sutikti Daubaras.

– Ne! – nepasidavė rikis Eidivydas. – Kiti per jauni ir per mažai patyrę, kad įveiktų tokį kelią. Lėk! – Eidivydas jau piktai riktelėjo ir stumtelėjo Daubarą už savęs, nes taranas pagaliau pramušė užtvaroje skylę ir pro ją klykdami ėmė veržtis suzdaliečiai. Strėlės nustojo švilpusios ir lietuviai puolė pasitikti atakuojančiųjų.

– Lėk! – vėl riktelėjo rikis Eidivydas, modamas Daubarui, kuris dar dairėsi į užtvarą, ir Žybartaitis, kad ir nenoriai, dar pasvyravęs, pakluso.

Rikiams nebuvo kada net atsisveikinti. Daubaras, paskutinį kartą žvilgtelėjęs į prie užtvaros likučių lekiantį Eidivydą, pasileido bokšto pusėn. Prieš pasukdamas už kampo, jis dar kartą grįžtelėjo, tačiau rikis Eidivydas jau buvo prapuolęs tarp savo karių.

Suzdaliečiams įsiveržus į antrą aukštą, rikis Eidivydas dar turėjo gal keturias dešimtis karių. Deja, vienam lietuviui teko grumtis su keliais užpuolikais ir, nežiūrint visų Eidivydo pastangų kuo ilgiau sulaikyti puolančiuosius, kad Daubaras turėtų daugiau laiko, lietuviams teko apleisti ir antrąjį aukštą. Į trečią suzdaliečiai atsekė lipdami jiems ant kulnų.

Rikiui Eidivydui per grumtynių įkarštį nebuvo kada pakelti galvos ir apsidairyti. Tik kai suzdaliečių spaudžiami lietuviai pasiekė didelę menę, pagaliau pasitaikė proga, nes jo kariai traukėsi į vidurį, o suzdaliečiai atsargiai ėjo iš paskos, laukdami, kol menę pasieks kuo daugiau jų bendrų. Kol Jaroslavo kariai nusprendė, kad jų susirinko jau pakankamai, rikis spėjo apsižiūrėti, jog jam liko šeši kariai. Jie be žodžių, vien akimis, atsisveikino ir sustojo ratu, kad apsaugotų vieni kitų nugaras.

Pagaliau suzdaliečiai puolė. Sužvango kardai ir kalavijai, ir rikis Eidivydas riaumodamas įsisuko į kirstynes. Nieko daugiau nebeliko, tik rūpintis, kaip atmušti iš visų pusių krintančius kirčius ir pačiam taip smogti, kad liktų vienu priešu mažiau. Bet jų buvo tiek, kad Eidivydas nepaliovė stebėtis, kaip jis dar gyvas.

Ūmai jis atsitokėjo vienas stovįs rato viduryje, apsipylęs krauju, tarp suzdaliečių bei paskutiniųjų jo karių lavonų. Jų buvo tiek, kad Eidivydui sunkiai sekėsi pajudėti. Jis per jėgą kiek stumtelėjo dešine koja prie jos gulėjusius kūnus ir, neatitraukdamas akių nuo aplink stovinčių bei sunkiai alsuojančių suzdaliečių, numetė į šoną skydą, pritūpęs sugraibė vieno iš savo karių kalaviją ir vėl išsitiesė, atkišęs prieš save abu kalavijus.

Stovėjo, vedžiodamas juos, ir laukė, kuris iš suzdaliečių pirmas pajudės. Eidivydas jautėsi tarsi šunų rujos apsuptas vilkas. Jam buvo nelengva vienu metu sužiūrėti, kas dedasi prieš ir už jo, juolab kad kūną maudė dėl nuovargio ir kelių lengvų žaizdų, kurių nejuto per grumtynių įkarštį. Tačiau juo ilgiau tęsėsi nelaukta pauzė, tuo labiau rikį kamavo skausmas. Lietuvis prašė dievų, kad tie jo pasigailėtų ir greičiau viskas pasibaigtų.

Ir išprašė – kažkas už priekinės suzdaliečių gretos riktelėjo ir tie vienu metu užvirto ant rikio Eidivydo. Šis juos sutiko kaukdamas ir švytuodamas abiem kalavijais. Regis, spėjo užkabinti du suzdaliečius, kol kažkas, prisėlinęs iš už nugaros, prisitaikęs vožė rikiui per galvą. Baisus skausmas nuūžė Eidivydo kūnu, ir jis krito į gilaus šulinio juodumą.

Pilis ūžė ir gaudė. Suzdaliečiai, kol kniazius Mstislavas dar nespėjo pasijusti Smolensko šeimininku, skubėjo priglobti bet kokį vertingesnį daiktą ir plėšti lietuvių lavonus. Kniazius Mstislavas skausmingai žvalgėsi, skubėdamas paskui plačiai žengiantį Didįjį Kniazių Jaroslavą. Bandė skųsti ir prašyti, kad tas palieptų baigti plėšikavimą, bet Jaroslavas neatsisukdamas nekantriai numojo:

– Baik inkšti. Vyrai dėl tavęs liejo kraują, tegul dabar nors truputį pasidžiaugia.

– Bet gal jau užteks, – kone ašarodamas meldė kniazius Mstislavas, stebėdamas, kaip mažiukas suzdaliečių karys tempia pro šalį ilgą kaip takas nuo sienos nuplėštą aksomo juostą, vis purvinom vyžom ant jos užlipdamas. Tačiau Jaroslavas tarsi neišgirdo.

– Kiek dar tu mane vedžiosi už nosies?! – irzliai metė jį su palyda vedusiam kariui.

– Atėjom, – atsiliepė tas, praleisdamas didžiūnus į menę, kur savo paskutinį mūšį sutiko rikis Eidivydas ir jo kariai. Suzdaliečiai, dairydamiesi aplinkui, žengė per lavonus.

– Kur jis?! – piktai apsižvalgė Jaroslavas.

– Va, – iš didžiūnų būrio išniręs popas Varfalomėjus bakstelėjo pirštu į ant lavonų krūvos gulėjusį aukštą jauną karį krauju užlietu veidu. – Štai tas pagonių kniazius.

– Ar jis gyvas? – Jaroslavas pasilenkė prie gulinčiojo.

– Gyvas, – užtikrino jį vedlys. – Jam Vasilijus trenkė buože per galvą, – parodė į netoliese mindžikuojantį drimbą, kuris buvo spėjęs apsiginkluoti rikio Eidivydo kalaviju bei skydu. Tas kvailai išsišiepė ir nusilenkė, tačiau Jaroslavas dėbtelėjo į jį tarsi į tuščią vietą ir vėl atsisuko į be sąmonės tebegulintį lietuvį.

– Pasirūpinkit, kad jis atsistotų! Greičiau!

– Greičiau! – pagavo jo šūksnį kiti didžiūnai. Visi, kas tik buvo menėje, subruzdo it bičių sugelti, bet neišmanė, ko griebtis, kol pagaliau iš spūsties išniro suzdalietis su mediniu kibiru vandens ir išvertė jį ant Eidivydo galvos. Vanduo nužliaugė, nuplaudamas kraują. Po kelių akimirkų rikis krustelėjo, atmerkė akis ir bandė kilstelti, tačiau atsirėmė į atstatytas suzdaliečių ietis.

– Pakelkit! – vėl mostelėjo Didysis Kniazius Jaroslavas, ir keli kariai pripuolę pastatė Eidivydą ant kojų prieš savo valdovą, skaudžiai užlaužę rikio rankas už nugaros.

Lietuvis grikštelėjo dantimis, bet iškentė nesudejavęs. Rikiui nereikėjo klausti, kas prieš jį stovi. Suspaudęs lūpas apžiūrinėjo Jaroslavą ir kaupė jėgas paskutinei savo kovai.

Rikis ir Didysis Kniazius buvo vienodo ūgio, tik lietuvis perpus siauresnių, dar berniokiškų pečių ir dukart jaunesnis už suzdalietį. Jaroslavo plaukai ir barzda blizgėjo sidabru, o akys – susidomėjimu. Jam ne kartą teko kautis su lietuvių kniaziais, tačiau nelaisvėn paimtą matė pirmą sykį.

Rikis Eidivydas nejautė ypatingo pykčio Jaroslavui, tačiau jį labiausiai slėgė, kad negalėjo susigrumti su suzdaliečiu. Lietuviui teko sunkesnė lemtis – kova be ginklo. Kova, kuria, kaip atrodė Eidivydui, jis turėjo užmokėti už visas savo klaidas. Visas, pradedant vaikėzišku išsišokimu prieš Mindaugą ir baigiant nusileidimu bojarinui Savai Gritičiui ir kitiems, atidedant porai dienų išpuolį prieš suzdaliečius.

Eidivydas, kad skausmas neatimtų jėgų, stengėsi prisiminti gerus savo neilgo gyvenimo nutikimus, bet daugiausiai galvojo apie motiną ir tikėjosi, kad du jo jaunesni broliai neatneš jai tiek skausmo, kiek jis. Ir dar gailėjosi, kad taip ir nepasakė nusižiūrėtai merginai, ką jai jaučia.

Rikis lengviau atsiduso, kai Jaroslavas pagaliau prabilo:

– Tai pakliuvai, paukšteli?

Didysis Kniazius šiepėsi, norėdamas dar kažką įgeliančio pridėti, bet Eidivydas jį aplenkė. Aplaižęs sukepusias lūpas lietuvis skubėjo dėti vieną prie kito nelengvai jam pasiduodančius rusiškus žodžius:

– Irgi drąsuolis – bijai kautis kaip dera vyrams! Nieko nesi vertas be išdavikų! Bailys!

Raudonis kaip mat išmušė Jaroslavo skruostus ir ranka pati pagavo kalavijo rankeną:

– Pats prisiprašei, šunyti!

Suzdaliečiai, laikę Eidivydą, kilstelėjo aukščiau jo už nugaros užlaužtas rankas, sykiu palenkdami rikį priekin, bet tas lošė aukštyn galvą ir jo balsas, visas jėgas eikvojant pasipriešinimui, virto šnypštimu:

– Bailys! Niekingas bailys!

– Prisiprašei! – grikštelėjo dantimis Didysis Kniazius, plėšdamas iš makščių kalaviją.

– Palauk, Didysis Kniaziau! – dar pabandė jį sulaikyti kniazius Mstislavas. – Galėtume už jį gauti gerą išpirką!

Jaroslavas stabtelėjo. Jo akyse blykstelėjo susidomėjimas, tačiau rikis Eidivydas nedavė suzdaliečiui ilgai mąstyti:

– Aha, gausi! O paskui aš sugrįšiu! Iš pradžių Smolenską, o vėliau ir Vladimirą Mindaugui paimsiu ir tave kaip aviną pas jį už virvelės atvesiu!

Menė akimirksniu nuščiuvo, musę skrendant galėjai išgirsti, bet tuoj sudrebėjo nuo Jaroslavo riaumojimo:

– Duokit jį man!

Eidivydą laikę kariai dar aukščiau užlaužė jam rankas, sykiu palenkdami rikį žemyn ir pastumdami į priekį. Didysis Kniazius pagaliau apnuogino kalaviją, aukštai iškėlė jį virš galvos, sykiu pritūpdamas ir...

Ir metalas žybtelėjo deglų šviesoje, kalavijui švilptelėjus žemyn, kur jo laukė nenorintis pasiduoti rikio Eidivydo sprandas.

Daubaras, paskutinį kartą atsisukęs į lietuvius, bandžiusius sulaikyti suzdaliečius, kaip per ugnį užlėkė į bokšto aikštelę. Pirmiausia pripuolęs dirstelėjo į kiemą, kur tebeknibždėjo suzdaliečiai, paskui metėsi į kitą aikštelės pusę ir persisvėrė per vieną iš šaudymo angų, tačiau apačioje viską dengė aklina tamsa.

Deja, kitos išeities nebuvo. Daubaras susirado virvės ritinį, vieną jos galą pririšo prie šaudymo angos atbrailos, o tada sviedė ritinį žemyn ir virvė, rangydamasi it gyvatė, išnyko tamsoje. Rikis dar kiek luktelėjo, paskutinį kartą apsidairė ir, įsikirtęs į virvę, ėmė leistis žemyn, vis kojom atsiremdamas į sienos akmenis.

Kai iki žemės, Daubaro nuomone, liko nebedaug, jis paleido virvę ir krito žemyn, tačiau kiek apsiriko – per aukštai pasileido ir skaudžiai atsitrenkė, bet aiktelėjęs tuoj virto ant šono ir nusirideno, kad apgautų tuos, kurie galbūt tykojo palei sieną. Rikis apsivertė kelis kartus, kol pasiekė kalvos, ant kurios stovėjo pilis, šlaitą ir pašoko su kalaviju rankose, žiūrėdamas į tamsą, bet ta liko nebyli, tik pilyje dar girdėjosi kautynių triukšmas.

Daubaras kiek pailsėjo, apsiramino, paskui įkišo kalaviją į makštis ir ėmė atsargiai ropštis šlaitu žemyn. Buvo nelengva, nes šlaitas kone statmenai šovė į viršų ir Žybartaitis galėjo nusitverti tik žolės. Kelis sykius suklupo, vos ne vos paskutinę akimirką spėdamas nučiupti žolę, ir vėl tęsė savo kelionę, kone pritūpęs ir iš lėto dėliodamas kojas.

Tačiau šlaitas buvo tik vargo pradžia. Po jo rikio laukė plynė aplink pilies kalvą, kur šokčiojo pėsti ir raiti šešėliai. Daubaras per ją ir bėgo, ir žąsele žingsniavo, ir net šliaužė, šešėliams šmėkštelėjus arčiau. Regis, sugaišo visą amžinybę, kol pasiekė pirmąsias trobas netoli vėčės aikštės.

Jis atsišliejo į vienos iš jų medinę sieną. Atsikvėpęs nusišluostė nuo veido prakaitą ir jau ketino traukti miesto sienos pusėn, bet dėmesį atkreipė iš pilies vėjo atneštas triukšmas. Pakėlė galvą – ant vieno bokšto suplazdeno deglai, nušviesdami triukšmingai jo aikštelėje besiskeryčiojančias figūrėles. Daubaras prisimerkė, stengdamasis įžiūrėti, kas ten darosi, ir krūptelėjo, kai deglai iš tamsos išgriebė ant ieties pamautą apvalų daiktą.

Rikiui nereikėjo ilgai mąstyti, kad pažintų, jog tai galva, ir atspėtų, kieno ji.

– Viso, Eidivydai, – veik be garso ištarė, tik lūpas sujudino ir, skubiai nusisukęs, nėrė į tamsą.

Po sutemų apgaubtą, neramiai suklususį miestą skraidė suzdaliečių raiteliai, bet Daubarui, kol nusigavo iki artimiausių miesto vartų, pavyko jų išvengti. Prisiartinęs dirstelėjo iš už kampo ir, nėręs atgal, apmaudžiai nusispjovė – vartai buvo uždaryti. Prie jų, apšviesdamas nemažą plotą, liepsnojo laužas, šalia jo ir bokštuose stypsojo sargybiniai. Tačiau rikis pyko ant savęs, kad kažko tikėjosi, sėlindamas prie vartų.

Tiesiog po visų vargų norėjo ko nors lengvesnio, bet nebuvo ką daryti: Daubaras, pasirausęs atmintyje, atrado, kaip atrodė namai prie šių vartų, ir nusėlino prie artimiausio, kuris, jo galva, turėjo būti tuščias. Į vidų patekti nebuvo vargo – durų vietoje žiojėjo skylė, užtat po to teko paprakaituoti, stengiantis nekelti triukšmo griozdžiant vi-

sus kampus, kur tikėjosi rasti kokių nors skudurų. Supluko, iki ausų išsipurvino, apsipylė dulkėm, bet užtiko, ko ieškojo, ir vėl, regis, amžinybę vargo, kol iš sudraskytų skudurų suvijo šiokią tokią virvę.

Pabaigęs nėrė iš trobos į tamsą ir nuslinko palei miesto sieną, kol pagaliau rado vietą, kur nesimatė suzdaliečių. Ilgai nesidairė – užsiropštė, pritvirtino virvę ir persivertė per sieną. Dar kelios akimirkos ir pagaliau pasiekė žemę, o tada pasileido kiek kojos nešė miško pusėn.

Pakeliui Daubarui teko kristi veidu į žolę – miesto pusėn girgždėjo keli vežimai. Rikis, sumetęs, jog Jaroslavas perkelia į miestą savo gurguolę, kiek luktelėjo, kol vežimai girgždėdami prariedėjo pro šalį, tada pakilo ir, vis apsidairydamas, ėmė sėlinti tolyn.

Atsarga pravertė – kai nuėjęs keliolika žingsnių jau galvojo vėl leistis į kojas, išgirdo toje pusėje, kur prapuolė vežimai, šūktelėjimą „Aš tuoj" ir artėjančius žirgo šuolius. Daubaras iš pradžių norėjo pulti į šalį, bet apsigalvojo. Buvo rizikinga, tačiau vertėjo pamėginti, nes rikiui reikėjo žirgo, ir jis, išsitraukęs kalaviją, prigludo prie žemės. Vos raitelis priartėjo, Daubaras pašoko, kaire ranka pagavo žirgą už apynasrio ir tas suklupo. Raitelis perskriejo per žirgo galvą ir trenkėsi į žemę, bet vos krustelėjo – jį pasiekė Žybartaičio kirtis.

Dar akimirka, ir Daubaras, sutramdęs žirgą, jau sėdėjo balne ir suklusęs dairėsi, bet, regis, nei lapė nesulojo. Aprimęs rikis paskutinį kartą atsisuko į miestą. Tas atrodė lyg juodas kalnas, kurio pačioje viršūnėje švietė žiburėlis sulig adatos galu. „Deglai pilies bokšte", sumetė Daubaras ir suragino žirgą.

Jis lėkė Dniepro pusėn, link kelio, kuriuo iškeliavo Junda ir kuriuo pats galvojo leistis, nešdamas į Lietuvą paskutinę rikio Eidivydo žinią.

VII.

Polocko kunigaikštystės miškuose

Vasara buvo įpusėjusi savo kelią ir jau keletą dienų laikė uždėjusi karštą delną ant Vilniaus. Nuo šutros oras atrodė apsunkęs ir tirštas, nei piršto nesinorėjo pajudinti. Paprastai tokiu metu tesigirdėdavo vien musių zvimbimas palei šiukšlynus, tačiau šįkart pro pilies langus veržėsi įnirtingas plaktukų ir kirvių stuksenimas bei ridenamų rąstų dundesys. Net nematydamas galėjai atspėti, jog miestas panašus į šerno išdraskytą skruzdėlyną.

Triukšmas trukdė Mindaugui susikaupti, nors rūpestis, dėl kurio laužė galvas su keliais rikiais bei artimiausiu patarėju Parvumi, buvo labai rimtas. Lietuvą jau seniai buvo pasiekusi žinia, jog didelės mongolų jėgos žygiuoja Černigovo pusėn. Iš pradžių dėl to nesijaudino, tačiau dėl viso pikto stengėsi nepaleisti jų iš akių. Ir ne tuščiai – prieš savaitę Vilniuje pasirodė žygūnai su blogomis žiniomis: didelė mongolų kariauna – kokie penki-šeši tūkstančiai – traukė per Polocko kunigaikštystę Lietuvos sienų pusėn.

Mindaugas negaišo – iš aukštaičių žemių surinko tris tūkstančius vyrų. Daugiau negalėjo – jei nebūtų pasisekę sulaikyti mongolų jiems dar nepasiekus Mindaugo valdų, kažkas turėtų pasirūpinti jais Lietuvoje.

Jei būtų taip nutikę, Mindaugas būtų turėjęs pats stoti prieš klajoklius, o kol kas prieš mongolus siuntė rikį Skirmantą, kurio tėvas dar Mindaugo tėvui tarnavo, o Skirmantas buvo Didžiojo Rikio vaikystės draugas. Kariaunos paruošimas ėjo į pabaigą. Ji jau kitą dieną turėjo išžygiuoti, ir Mindaugas surinko savo artimiausius ir su Skirmantu išeinančius rikius paskutinį kartą pasitarti.

Tik tas triukšmas bei karštis – vyrai be paliovos gurkšnojo midų ir braukė nuolat veidais žliaukiantį prakaitą, tačiau tai menkai gelbėjo nuo karščio ir nerimo.

Visi susirinkę menėje, išskyrus Parvų, buvo patyrę kariai, dalyvavę daugybėje žygių ir kautynių, tačiau nei vienam iš jų nebuvo tekę susidurti su mongolais, tik buvo daug apie juos girdėję. Gandas apie paslaptingus, nežinia iš kurio pasaulio krašto išnirusius ir viską savo kelyje triuškinančius klajoklius lėkė lyg strėlė, keliais metais aplenkdamas jų pasirodymą ir iš anksto gąsdindamas būsimas jų aukas. Mindaugas ir jo rikiai buvo ne iš bailiųjų, tačiau tai, kad mongolai tarsi per sviestą perėjo per daugumą rusų žemių, pakeliui lyg riešutus traiškydami net ir akmenines miestų sienas bei jų pilis, norom nenorom vertė susirūpinti.

Rikių balsai skambėjo neramiai. Juk nelengva ką nors nuspręsti, kai priešą pažįsti tik iš gandų. Mindaugui jų šnekos atrodė vis tuštesnės. Jis jau galvojo paleisti rikius, kad šie pailsėtų prieš rytdienos žygį, tačiau tuo metu pro duris prasmuko rūmininkas. Nedrįsdamas trukdyti rikių šnekos, jis pasieniu prislinko prie Parvaus ir kažką pašnibždėjo jam į ausį. Plačiame, riebiame į ketvirtą dešimtį įžengusio patarėjo veide įsižiebusi nuostaba neprasprūdo pro Mindaugo akis.

– Kas nutiko? – jis irzliai pasisuko, pasiruošęs sutikti blogą žinią, nes geros jau senokai negirdėjo.

– Atvyko rikis Daubaras iš Smolensko, – atsiliepė Parvus savo minkštu balsu.

– Smolensko?! Daubaras?! – Didžiojo Rikio antakiai aukštai kilstelėjo iš nuostabos.

Besirūpinant mongolais, iš galvos išgaravo rikio Eidivydo bėdos ir jis nejaukiai pasijuto, atsiminęs, su kokia žinia žygūnui teko grįžti į Smolenską, bet tuojau pat pyktelėjo – negi Eidivydas taip nieko ir nepasimokė iš savo klaidų, kad vis nesupranta tokių paprastų dalykų: nei vieno kario negali jam duoti, o jis ką – Daubarą prašyti atsiuntė?! Negi mano, kad šis jį sugėdins?

– Pašauk! – paliepė rūmininkui, ir, kol tas skubėjo prie durų, Parvus sunkiai palinko prie Mindaugo ir šnibžtelėjo:

– Reikia nepaleisti Daubaro. Juk jis buvo su Eidivydu, kai tas kovėsi su mongolais.

– Gerai sakai, – atsiliepė Mindaugas, nepasukdamas galvos į patarėją, nes per menę prie jo pavargusiu žingsniu artėjo Daubaras.

– Didysis Riki, – nusilenkė atsistojęs prieš jo krėslą. Visi menėje smalsiai sužiuro į žemaitį.

– Kalbėk, – paliepė Mindaugas.

– Smolenskas krito, – Daubaras, ir taip nešnekus, šiuokart dar mažiau buvo nusiteikęs kalbėti, ir Didžiajam Rikiui kone per jėgą teko iš jo lupti žodžius:

– Jaroslavas šturmu paėmė?

– Ne, smolenskiečiai išdavė.

– Kaip?

– Kad gerai nežinau. Buvau pilyje. Jau miegojau – naktį įsiveržė.

– Kur Eidivydas ir jo vyrai?

– Žuvo. Eidivydui nukirto galvą.

Pasakė Daubaras ir lyg peiliu nupjovė, žvelgdamas tiesiai Mindaugui į akis. Didžiajam Rikiui buvo nelengva atlaikyti jo žvilgsnį, tačiau Mindaugas žinojo, jog pasielgė teisingai. Juk nevalia dėl vieno piršto po kalaviju pakišti visos rankos, bet jo balsas nuskambėjo tarsi atsiprašančio:

– Negalėjau jums atsiųsti pagalbos. Neturiu karių. Sakiau Eidivydui – mongolai artėja.

Ir Mindaugui buvo nelengva rasti daugiau žodžių. Savo valdovą išgelbėjo Parvus:

– Daubarai, papasakok rikiams apie mongolus. Jie rytoj prieš juos išeina. Skirmantas ves.

– O ką pasakoti? – Daubaras iš pradžių nenorėjo, tačiau Parvaus šypsena buvo plati ir vaikiška:

– Juk matei mongolus, žinai, kaip jie kaunasi. Rikiams bus labai pravartu tai žinoti.

– Gerai, – linktelėjo Žybartaitis ir ėmė dėstyti tai, ką, jo galva, reikėjo žinoti rikiams. Tie klausėsi ausis ištempę ir karts nuo karto pasitikslindavo kokią nors jiems rūpimą smulkmeną.

– Ačiū tau, Daubarai, daug padėjai, – ištarė Mindaugas, susimąstęs ir pirštais barbendamas į krėslo ranktūrius. – Suprantu, jog pavargai ir pasiilgai namų, bet norėčiau, kad eitum su Skirmantu. Jam labai praverstų tavo žinios apie mongolus.

– Gerai, – žemaitis akimoju atsiliepė, tarsi tik to ir telaukęs. – Negaliu keliauti namo.

– Kodėl? – Didysis Rikis vėl kilstelėjo antakius.

– Dėl Jundos. Sesers, – liežuvis sunkiai pakluso Žybartaičiui, ir jis delnu nubraukė veidą užliejusį prakaitą. – Ji su žygūnu keliavo į Lietuvą, kai užpuolė mongolai. Atrodo, ją paėmė į nelaisvę. Negaliu to pasakyti motinai. Privalau ją rasti.

– Gal ir rasi, – linktelėjo Mindaugas, tačiau jo balse nebuvo tikrumo. Nenuostabu – mongolai pasirodydavo ir išnykdavo tarsi vėjas. – Gerai, užteks šiai dienai šnekų. Eikite, rikiai, pailsėkit prieš rytdieną. Skirmantai, tu pasirūpink Daubaru.

– Būtinai, Didysis Riki, – Skirmantas atsistojo sukumpęs, tačiau vis vien liko aukščiausias menėje. Sykiu jis skubiai užsimaukšlino ant galvos visą laiką rankoje laikytą šalmą. Skirmantas garsėjo tuo, kad visada ir visur stengėsi jo nenusiimti, tik pas Mindaugą tekdavo. Mat rikis negalėjo susitaikyti, kad jo plaukai labai skysti ir metams bėgant jų vis mažiau lieka ant galvos, o barzda vis dar vešli ir garbanota.

– Eime, Daubarai, – Skirmantas paplekšnojo per petį vis dar prieš Mindaugą tebestypsančiam Žybartaičiui ir tas apsisukęs it sapnuodamas nusvirduliavo paskui šalmuotą rikį.

Daubarui atrodė, jog galutinai pabudo tik kitą dieną, jau jodamas pirmose Vilnių paliekančios Skirmanto vedamos kariaunos gretose ant rikio parūpinto žirgo. Tas, kurį Daubaras susirado prie Smolensko, po ilgos kelionės iki Vilniaus nebetiko karo žygiui. Jis stengėsi kuo greičiau pasiekti Vilnių ir žirgui nedaug leisdavo atsipūsti. Tik tiek, kad tas laikytųsi ant kojų, nes neturėjo kur jo pakeisti. Vengė užsukti į pakelės kaimus – kad ir koks stiprus bei įgudęs buvo, nevertėjo rizikuoti. Nakvodavo miškuose.

Tokia kelionė ne tik žirgą, bet ir raitelį nualino. Visą kelią įveikė pusbadžiu, nes tik porą kiškių su kilpom buvo pasigavęs ir taupiai

juos valgė, nors tokiam, kaip jis, ir vienam kartui kiškio nebūtų užtekę. Prieš kelionės pabaigą iš silpnumo jau drumstėsi protas. Gerai, kad, kai pasiekė Lietuvą, jau pirmame kaime buvo sočiai pamaitintas, tačiau pats sau neleido ilsėtis. Tik Vilniuje, Skirmanto privalgydintas, krito į patalą ir miegojo, kol saulė pakilo aukštai ir Skirmantas nutarė, jog jau laikas kelti svečią.

Daubaras jodamas, regis, pagaliau pamatė Vilnių. Tiksliau tai, kad jis kitoks, nei kitais kartais jam apsilankius. Visa, kas tik gyva, krutėjo ir savo darbą pamesdavo tik kariaunai jojant pro šal. Bet trumpam: palydėdavo žvilgsniais, pamodavo atsisveikindami ir vėl grįždavo prie savo rūpesčių. Tempė į pilies kalną rąstus, rideno akmenis, ruošdamiesi mongolų pasirodymui, tačiau Daubarui jų vargas atrodė nerimtas. Kad ir kaip vilniečiai stengtųsi, medinė pilis negalėjo ilgam sustabdyti mongolų, ir todėl Žybartaičiui patiko vakar išgirstas Parvaus siūlymas, kad, jei pasiseks atsilaikyti prieš mongolus, būtų neprošal prie rytinių sienų pastatyti bent porą stiprių mūrinių pilių, bet pats sau pagalvojo, jog reikėtų perstatyti ir Vilniaus pilį.

Daubaras dairėsi, pamiršęs nuovargį ir silpnumą, suvokdamas, jog pats atrodo ne ką geriau už žirgą, ant kurio jojo iš Smolensko – sublogęs ir išsišovusiais skruostikauliais. Tačiau jam tai mažiausiai rūpėjo. Žybartaitis nekantravo greičiau susidurti su mongolais. Skirtingai nei Mindaugas, jis tikėjo, jog ras Jundą ar bent sužinos, kas jai nutiko.

Trys tūkstančiai karių paliko Vilnių ir patraukė į rytus.

Vasara pasitaikė aikštinga: kelias alinančio karščio dienas ūmai pakeisdavo lietingos, kai merkdavo nuo tamsos iki tamsos ir vėl taip pat netikėtai tuščiame danguje telikdavo saulė, kuri skubėdavo išgarinti žemei tekusią drėgmę. Ypač karštis kamuodavo panirus po medžiais, tačiau jis buvo kitoks, nei Mongolijos stepėse. Ten jis buvo sausas ir malonus, Polocko kunigaikštystės giriose – drėgnas

ir varginantis, o kur dar uodai, tarsi tankus tinklas dengiantys pelkėtus miškus ir nepraleidžiantys pro šal jokio gyvo sutvėrimo: nei žmogaus, nei žirgo, nei kupranugario.

Miškams, atrodė, nebuvo nei galo, nei krašto. Mongolams jie iki gyvo kaulo pabodo po dviejų savaičių kelionės per jų nesibaigiančias gūdumas: ir raiteliams, ir jų vadui nojonui[4] Kaidu.

Nojonas buvo jau senyvas ir jo veidą raižė ne tik randai, bet ir gausybė raukšlių, tarp kurių buvo nelengva iškart pastebėti siauras, įkypas akis. Juolab kad tas, linguodamas balne, vis merkė jas, nuolat prisimindamas paskutinį savo apsilankymą Visatos Užkariautojo Batu-chano jurtoje.

Jos viduryje, ant aukštų bronzinių padėklų, spragsėdami degė žibintai, skleisdami ambros, muskuso ir alijošiaus kvapus. Grindys buvo išklotos margais persiškais kilimais, ant išmėtytų tymo bei šilko priegalvių į kairę ir į dešinę nuo įėjimo sėdėjo čingizaičiai[5], o už jų – nojonai ir temnikai[6], parietę po savimi geltono tymo batais apautas kojas.

Jurtos gilumoje sėdėjo keturios Batu-chano žmonos – mongolės baltai nuteptais veidais, apsirėdžiusios skaisčiai raudonais rūbais. Dažų sluoksnis buvo toks storas, jog jos visos atrodė tarsi viena. Iš viso Visatos Užkariautojas buvo pasiėmęs į žygį septynias žmonas, bet, kai jo jurtoje būdavo kalbama apie svarbius dalykus, į ją įleisdavo tik mongoles, nes tikėta, jog tiktai jos gali išlaikyti paslaptį.

Pats Batu-chanas – beūsis, įdegęs, juodomis apyžvairėmis akimis, apsivilkęs mėlynu šilkiniu čapanu su rubininėmis sagomis – buvo įsitaisęs ant paprasto tamsaus veltinio gabalo. Jo krūtinę puošė ant auksinės grandinės pakabinta didelė ovali auksinė paicza, kurioje buvo pavaizduota įniršusio tigro galva. Šią paiczą iš tėvo, Čingis-chano, rankų gavo jo vyresnysis sūnus Džuči-chanas, o po šio paslaptingos mirties paicza atiteko jo sūnui Batu-chanui. Tigro galva reiškė kahano[7] įsakymą: „Visi privalo klausyti šios paiczos savininko lyg mūsų pačių".

4 Nojonais mongolai vadindavo savo kunigaikščius.
5 Čingizaičiai – tiesioginiai Čingis-chano palikuoniai.
6 Temnikas – tumeno (10 000 raitelių) vadas.
7 Kahanas – mongolų imperatorius.

Ant kelių Batu-chanas laikė kinišką kardą su ilga deimantais blizgančia rankena. Greta jo gulėjo saidokas su trimis raudonomis strėlėmis[8] ir lankas, o ties galva kabėjo bronzinis skydas. Netoli jo tarsi didelis kelmas kiurksojo dvidešimties tautų užkariautojas senasis Subudajus Bagaturas, lydėjęs Čingis-chaną į visus žygius bei chano valia mokęs jo anūką Batu-chaną ir tapęs jo artimiausiu padėjėju.

Be garso pasirodė trys vergai kiniškais drabužiais, nešdami auksinius raštuotus padėklus, ant kurių stovėjo paprasti pilki mediniai ajakai[9] aptrupėjusiais kraštais su putojančiu baltu kumysu. Šiuos puodukus Batu-chanas labai saugojo, nes iš jų kadaise gėrė pats jo garsusis senelis. Puodelių buvo tiek, kiek palapinėje sėdėjo čingizaičių. Nojonas Kaidu suskaičiavo dešimt ir be garso atsiduso – į žygį į Vakarus išėjo vienuolika, bet vienas iš jų – jauniausias Čingis-chano sūnus chanas Kiulkanas – žuvo prie urusų[10] miesto Kolomnos.

Tuo metu Batu-chanas visiškoje tyloje vos vos sujudino lūpas:

– Išdalinkite taures!

Bet vergai pajudėjo tik Subudajui davus ženklą. Jie vikriai be jokio šlamesio apėjo čingizaičius, dalindami jiems ajakus. Vieną paėmė Batu-chanas ir atsistojo maldai:

– Pirmąją taurę mūsų kumiso išgersime „Šventojo Valdytojo", išvykusio iš mūsų tarpo vadovauti dausų pasauliui, atminimui, šio didžiausio kariautojo, kuris įsakė pradėti žygį, kad nuneštume mongoliško vardo siaubą iki paskutinės pasaulio ribos!

Batu-chanas iš lėto išgėrė taurę iki dugno, o paskutinius lašus išvarvino sau ant rankos ir perbraukė krūtinę. Čingizaičiai irgi pakėlė taures išgerti už savo senelio atminimą. Tik jas nuleido – vėl pasirodė vergai su sidabriniais padėklais, ant kurių buvo sustatyti auksiniai puodukai bei įvairiausių formų taurės, ir ėmė į jas pilstyti

8 Strėlių skaičius rodė jų savininko kilmingumą: kuo jų mažiau, tuo mongolas kilmingesnis. Paprastų mongolų saidokai turėjo būti pilni.

9 Ajakas – puodukas gėrimui, išskaptuotas iš beržo šaknies arba iš jo gumbų.

10 Urusais mongolai vadino rusus.

kumysą iš didelio veršiuko odos burdiuko, kuris kabėjo šalia jurtos durų. Taip pat norintiems nešiojo taures su svaiginančiu airanu ir buza[11], kurie greitai atpalaiduodavo liežuvius.

Daugiausiai kalbėjo apie neseniai pasibaigusį Batu-chano žygį į Černigovo žemę ir svarstė, ką daryti toliau: ar pasiųsti dar kelis tumenus nukariauti kokios urusų žemės, ar leisti visiems pailsėti prieš naują didelį žiemos žygį toliau į Vakarus, ieškant kranto, kurį skalauja Didžiosios Tamsos pradžią, o tuo pačiu ir mongolų užkariavimų pabaigą, žyminti Paskutinė jūra.

Kaidu nelabai įdėmiai klausėsi čingizaičių ginčų, nes po nakties su jauniausia žmona Gajane ėmė mieguistumas. Jis mieliau, pasinaudodamas proga, grobė nuo vaišių lėkščių taip retai gaunamus peršviečiamus geltonos spalvos cukraus kristalus ir mėgaudamasis čiulpė juos.

Nojonui nedažnai pasitaikydavo tokia galimybė, nes cukrininės nendrės buvo auginamos tik tolimojoje Indijoje bei Egipte ir kainavo visą turtą. Tačiau cukraus saldybė netrukdė temnikui[12] išgirsti čingizaičių ginčus nutraukusio Subudajus Bagaturo tyliai tariamų žodžių, bet jis, kaip ir daugelis, vengė žiūrėti į visus bauginusio karvedžio pusę. Šis buvo senas, jo niūrų veidą kirto melsvai raudonas randas, dėl kurio viena akis visą laiką buvo užmerkta, o kita išsprogusi smalsiai dairėsi aplinkui. Jis kalbėjo visiškoje tyloje:

– Čia daug pievų ir geros žolės mūsų žirgams. Juos reikia atšerti prieš žiemą, kad jų kailiai žibėtų kaip lašiniais ištepti. Būtų geriausia čia visiems palaukti žiemos, – tarė senasis karvedys, gremždamas savo šiurkštų, nuo gimimo nepraustą veidą, apžėlusį kuokštais geltonų šiurkščių plaukų[13].

Batu-chanas jam pritarė ir Kaidu vėl nusvarino galvą, nutaręs, jog nieko svarbaus nebeišgirs, besirūpindamas, ar neprapuolė lėkštė su cukrumi. Juolab, kad vergai prieš Batu-chaną paklojo žemėlapį ir tas su čingizaičiais ėmė aptarinėti kelią, kuriuo būtų geriausia eiti į

11 Alkoholiniai mongolų gėrimai.

12 Temnikas – tumeno (10 000 raitelių) vadas.

13 Mongolai tikėjo, kad jei plauni veidą, prarandi sėkmę.

Vakarus, bet jų nugaros trukdė nojonui ką nors pamatyti, o minimų miestų ir žemių vardai mažai ką jam sakė. Jis tokiais dalykais domėdavosi tik tada, kai prireikdavo tas žemes užkariauti.

Besnūduriuojant jam praslydo pro ausis, kada ir kas pirmas paminėjo iki tol Kaidu negirdėtą Lietuvos vardą, užtat Batu-chanas iškart sukluso. Jis dar atsiminė susitikimą su lietuvių pulkeliu netoli Maskvos ir visą jo kariauną puolusį bei jo kardo užsimaniusį batirą[14], kokių jis daug norėtų turėti tarp savo raitelių.

– Kurgi ta Lietuva? – jis ėmė dairytis po žemėlapį, tačiau tas mongolui mažai tegalėjo pagelbėti.

– Ji čia, – urusų kniazius Glebas, atėjęs tarnauti Batu-chanui šio kariaunai pasirodžius kipčiakų stepėse, bakstelėjo į tą žemėlapio kraštą, kur baigėsi Polocko kunigaikštystė.

– Kur?! – Batu-chanas susierzinęs trinktelėjo per žemėlapį dramblio kaulo lazdele. – Čia gi nieko nėra!

– Čia jų žemė nenupiešta, – atsiprašydamas kniazius trilinkas sulinko prie džichangiro[15] kojų. – Ji prasideda už Polocko kunigaikštystės ir eina iki jūros.

– Jūros? – suklusęs Subudajus pakreipė ausį, kad geriau girdėtų.

– Baltijos jūros, – pasiskubino pridėti rusas, ir senojo mongolo veidą vėl uždengė abejingumo kaukė, lyg jam būtų visai nerūpėjęs kniaziaus Glebo pasakojimas apie Lietuvą. Juolab, kad tas ne ką ir turėjo pasakyti, tik kad lietuviai – geri kariai.

– Mongolams niekas negali pasipriešinti! – piktai išsprogino apgirtusias, krauju užlietas akis Gujuk-chanas. Jo tėvas Ugediejus buvo kahanas ir Gujuk-chanas iki šiol negalėjo atleisti Subudajui. Čingizaičio galva, jei ne tas senas lapinas ir jo čingizaičius prieš džichangiro rinkimus įbauginę galvažudžiai, jis būtų vedęs mongolus prie Paskutinės jūros.

– Jei taip, tai eik ir juos nukariauk. Juk urusų žemėse tau vis nepavykdavo pasiekti didelių pergalių! – įsikarščiavęs įgėlė Batu-chanas.

14 Batiras – narsuolis, karžygis (tiurkiškai).

15 Džichangiras – mongolų karo vadas, kurį prieš žygį susirinkime rinkdavo chanai ir po to jam besąlygiškai paklusdavo.

– Ir eisiu! Rytoj pat! – Gujuk-chanas pabandė stotis, tačiau nuo išgertos buzos kojos nebenorėjo paklusti, ir jis vėl klestelėjo ant priegalvio. Šalia sėdėję čingizaičiai vos spėjo sugriebti kahano sūnų, kol tas nenuvirto ant kilimo.

– Ir eik! – riktelėjo Batu-chanas, rūsčiai nužiūrinėdamas Gujuk-chaną, kuris taisėsi jo išdribusį pilvą apjuosusią brokatinę juostą ir gaudė iš už jos išslydusį kinišką durklą nefritine rankena. Nežinia, kas būtų nutikę vėliau, bet tuo metu Subudajus atsikrenkštė ir tarė, pramerkęs savo vienintelę akį:

– Gujuk-chanas – tikrai didis batiras ir ne jam po miškus kažkokius bailius lietuvius gainioti. Užteks ir nojono Kaidu bei jo tumeno.

Batu-chanas įniršęs dirstelėjo į savo senąjį mokytoją, ketindamas atsikirsti, tačiau sutiko jo įspėjantį žvilgsnį ir atlyžo, supratęs, ką tas turėjo omenyje – tokią nuodingą gyvatę kaip Gujuk-chanas geriau turėti po ranka, nei leisti laisvai šliaužioti ir kaupti nuodus.

– Teisingai, – džichangiras atlyžęs atsiliepė ramesniu balsu. – Nojonai Kaidu, padaryk, kas tau pasakyta. Nukariauk tuos lietuvius – jie turi man nusilenkti. O dar geriau – pasakyk jiems, kad geruoju man paklustų ir eitų paskui mane į Vakarus. Pasakyk jiems, kad ten jų laukia didelis grobis.

– Dėmesys ir paklusnumas, Visatos Užkariautojau, – užgniaužęs apmaudą Kaidu nusilenkė Batu-chanui, nedrįsdamas žvilgtelti į Gujuk-chaną.

Nojonui nei į galvą nedingtelėjo paprieštarauti Batu-chanui. Jis sau nei karto nebuvo nieko panašaus leidęs nuo tada, kai dar kone vaikas būdamas, atkeliavo pas Čingis-chaną, rinkusį mongolų gentis į vieną kumštį. Likęs su juo nojonas nuėjo ilgą kelią nuo dešimtininko iki tumeno vado. Per tą laiką buvo daugybė mūšių ir žygių daugybėje žemių, kurių vardai jam seniai galvoje susimaišė.

Nojonui šis žygis nelipo prie širdies ne dėl amžiaus, o dėl to, kad Visatos Užkariautojas pasiuntė jį su tumenu[16] ieškoti kažkokių lietuvių ir jų žemių, nors už jų ir nebuvo taip mongolų trokštamos Paskuti-

16 Tumenas – mongolų kariuomenės dalis, kurią sudarydavo 10 000 raitelių

nės jūros, anapus kurios – vien tik amžina tamsa, liudijanti, kad visas pasaulis jau po mongolų kojomis. Senasis karys abejojo, ar vertėjo taip švaistyti jėgas, kurias Batu-chanas rinko tarp Dniepro ir Dniestro, kad paskui jas vestų į Vakarus, už kurių ir buvo Paskutinė jūra.

Ir dar nojoną erzino, kad jį lyg užrištomis akimis pasiuntė į nežinią. Paprastai mongolai, sumanę žygį prieš kokią nors karalystę, siųsdavo į ją daugybę šnipų ir, kai puldavo, ją pažinodavo lyg savo penkis pirštus: ir kur kokie miestai, ir kur geriausi keliai, ir kiek priešas turi karių, ir kokie jų ginklai. Visiškai viską. Dabar nojonas težinojo, koks karalystės pavadinimas ir į kurią pusę eiti, tad negalėjo, kaip mongolai visuomet darydavo, padalinti savo tumeno į kelias dalis, kad iš visų pusių kaip potvynio banga užgriūtų priešą.

Metai bėgo, ir kažkas negero darėsi nojonui su galva. Lyg pasakų pabaisos, kraugeriai mungusai, būtų tyčia į ją prileidusios visokių nederamų ištikimam Visatos Užkariautojo tarnui abejonių. Baisiausia buvo tai, kad Kaidu nelabai patiko, jog mongolus vedė į Vakarus ne kahano sūnus, ir tai, kaip ir kur vedė.

Ypač po to, kai su savo tumenu paskui Batu-chaną perplaukė didelę upę, kurią jie vadino Itiliumi, o urusai – Volga, ir iš pradžių sutriuškino ir paskui save nusivedė kipčiakus, o vėliau vieną po kitos perėjo urusų žemes. Jos nepatiko Kaidu: nieko iš jų gero, vien miškai – kam mongolui tokios. Iki Itilio užkariautų ir sugriautų miestų vietoje jie galėdavo įrengti ganyklas savo žirgų, galvijų ir avių bandoms, o čia, net miestą su žeme sulyginus, vietos nepakakdavo. Be to, vienas dalykas buvo per urusų žemes žygiuoti žiemą, kai šaltis toks, kaip Mongolijos stepėse, o miškai nuogi ir juose toli žmogų gali įžiūrėti, ir visai kitas – vasarą, kai miške jautiesi tarsi maiše užrištas, o rūbai bei šarvai nuo upeliais bliaukiančio prakaito lipte prilipę prie kūno. Tik vienas noras telikęs – nusiplėšti juos, bet uodai!

Nojonas net nepajuto, kaip kilstelėjo ranką ir nudaužė ant savo veido iškart kelis uodus. Gyvi likę pakilo, bet veikiai vėl grįžo, suvilioti prakaito kvapo. Ne tik senis tarsi užvestas kilnojo ranką – visa raitelių kolona aidėjo nuo nesibaigiančio žmonių delnų bei žirgų uodegų plekšnojimo.

Kaidu nuo pat žygio pradžios ant žirgo sėdėjo tarsi ant žarijų. Ši Batu-chano užduotis jam niekaip nelipo prie širdies, vis jautė nelaimę ir, kad ir kiek stengės užsimiršti, mintyse šaukdamasis karo dievo Sulde[17] pagalbos, vis vien atsirasdavo, kas sugadindavo nuotaiką. Kad ir kelias, išmintas šimtamečiuose miškuose. Jis buvo ir siauras, ir klampus. Vietom jį taikėsi paskandinti pelkės, kai kur – atsikovoti miškas, ir tumenui tekdavo gaišti laukiant, kol vergai pasirūpindavo, kad juo būtų galima keliauti toliau.

Tačiau nojonas puikiai suprato, jog toks žygis tik vargina jo raitelius. Nuo to laiko, kai tumenas paliko Batu-chano stovyklą, mongolai tik porą kartų buvo trumpam užtrukę prie dviejų nedidelių pilių, nes jau pirmu mėginimu ir vieną, ir kitą užėmė, prieš tai pasinaudoję padegamuoju skysčiu ir taip palaužę gynėjų stiprybę. Deja, grobio jiems teko degėsiai ir apanglėję urusų lavonai, o jei pakeliui pasitaikydavo koks kaimas, jame terasdavo arba tuščius trobesius, arba dar šiltus jų pelenus.

Kaidu kariams nebuvo jokio atlygio už jų vargą, ir tas, suprasdamas, kad tik griežta drausmė juos palaiko, tesvajojo vien apie turtingą urusų miestą, kur mongolai pagal jų įstatymus tris dienas galėtų plėšikauti. Arba apie didelį mūšį, kad ir su tais paslaptingais lietuviais. Visa bėda, kad nebuvo ko paklausti, ar dar toli jų žemė.

Nojonas vėl pliaukštelėjo sau per žandą ir jau norėjo nubraukti nuo jo užmuštus uodus, bet tuo metu iš už posūkio išniro prakaitu apsipylęs raitelis.

– Priekyje bala! Nepraeisim – žirgai klimpsta! – išpyškino, sulaikęs žirgą prieš Kaidu. Išpurtęs nojono veidas paniuro, jis atsisuko į iš paskos jojusius mongolus, žvilgsniu susirado tarp jų vieną ir pamojo:

– Sultajau, imk savo šimtinę, vergus ir pasirūpink, kad kuo greičiau galėtume joti toliau!

Kaidu nemėgo Sultajaus – jauno mylimos chano Ugedėjaus žmonos Safiros giminaičio. Tik dėl giminystės jis, dar nesulaukęs dvidešimties, gavo šimtinę karių totorių tūkstantinėje ir drumstė Kaidu

17 Sulde – mongolų karo dievas.

ramybę, svajodamas tapti tūkstantininku, o tai nojonui buvo baisiausias dalykas. Totorių tūkstantinė buvo rimčiausia jo turėta jėga, kitą, didžiąją tumeno dalį sudarė visokie pašlemėkai iš mongolų nukariautų tautų. Buvo čia ir po dvi altajiečių bei kirgizų tūkstantines, ir viena kipčiakų, o dar penkias tūkstantines vedė vienas iš į žygį išėjusių Bucharos chanų – Machmud-chanas. Maža to, po mūšių urusų žemėse Kaidu buvo netekęs kas trečio savo raitelio.

Nojonas nei kiek nebūtų nusiminęs, jei tarp žuvusiųjų būtų buvęs Sultajus, tačiau tą, matyt, globojo karo dievas Sulde – iš žiauriausių kirstynių išeidavo sveikas. Kaidu neabejojo, kad, jei Sultajui ir toliau taip seksis, teta parūpins jam tūkstantininko vietą. Sultajus ir pats tą puikiai žinojo ir net pieš senąjį nojoną nosį rietė, duodamas suprasti, kad ir jo vietoje gali atsidurti, tad šis nevengdavo jam užkrauti pačių bjauriausių darbų.

Ir dabar Sultajaus skruostus nutvieskė įniršio raudonis, tačiau neturėjo kur dėtis – už atsisakymą paklusti kaip mat būtų palydėjęs galvą, jokia giminystė nebūtų išgelbėjusi. Niekuo negalima pateisinti nepaklusnumo vyresniajam žygio metu. Šimtininkas nulenkė galvą, apsuko žirgą ir veikiai pro koloną rimbų čaižomi klupdami prabėgo vergai.

– Uragš, uragš, mūū[18]! – rimbai švilpė ir švilpė, vyniodamiesi apie vergų pečius, bet tie buvo taip sučaižyti, jog nebe kiekvieną kirtį pajusdavo, tik stipresnį.

Bet mongolai daugiau iš įpročio švaistėsi botagais. Be to, ir vergus taupė. Paprastai, jei dirbdamas vergas suklupdavo ir nepajėgdavo greitai atsikelti, mongolai negaišdami jį pribaigdavo, o dabar kentė – ietimis paragindami laukdavo, kol atsistos. Mat viso žygio metu nepavyko paimti nei vieno belaisvio. Teko verstis su vergais, išsivestais iš Batu-chano stovyklos, ir kone lygiai su kariais juos maitinti, kad visai

18 Pirmyn, pirmyn, kvailiai (mongoliškai).

nenusibaigtų. Ne juokas, nes vergams žygio metu tekdavo kliautis savo kojomis, nakvynei sustojus dirbti įvairius darbus, o dieną, kelyje pasitaikius kliūčiai, pasirūpinti jos pašalinimu.

– Uragš, uragš, mūū! – švilpė rimbai, o vergai, išsekę, menkom rūbų liekanom ant sukapotų, išsišovusiais šonkauliais kūnų, įkritusiais, purvinom barzdom apžėlusiais veidais, kirto palei kelią jaunesnius medžius, vilko juos, klimpdami kelią pasiglemžusioje pelkėje, ir klojo vieną ant kito, parūpindami tumenui tiltą.

Nojonas Kaidu nekantravo – vergų suverstus medžius dar sėmė vanduo, bet, jam paliepus, per juos žygiavo raitelių gretos. Vergai tuo metu kone iki pusės skendo vandenyje, pasiruošę nuo „tilto" nusmukus kokiam raiteliui pulti ir ant rankų išnešti iš pelkės ir jį, ir žirgą. Tik kai kariai laimingai nusigavo iki sausumos, vėl supliaukšėjo rimbai, ir vergai užėmė kolonoje savo vietą, tuoj už paskutinių raitelių. Jiems iš paskos dar sekė gurguolė, sudaryta iš urusų žemėse pasigrobtų vežimų, be to, joje ant pilkai geltonų kupranugarių buvo gabenamos tūkstantininkų jurtos, o pačiame kolonos viduryje išdidžiai siūbavo kelių kuprių tempiama Kaidu kibitka ant ratų.

Iš šono pažiūrėjus visi vergai buvo kaip vienas. Vienodai išsekę ir vienodai nenusakomo amžiaus. Tiems, kas kažkada pažinojo Merkų, ilgai būtų tekę dairytis, kad jį rastų vergų būryje. Per du mėnesius, praėjusius nuo patekimo į mongolų nelaisvę, golindas prarado pusę savo svorio ir kone visiškai pražilo

– Uragš, uragš, mūū! – vis švilpė rimbai, ir Merkus net nekrūptelėjo vienam nuslydus jo randuota nugara. Jis ėjo sulinkęs ir stengėsi taupyti jėgas, kad jų užtektų iki vakaro. O iki jo, vaidenos, buvo ne ką arčiau, nei iki Smolensko. Mat nesibaigiančiuose miškuose buvo nelengva rasti plynę, kur užtektų vietos ir žmonėms, ir žirgams, kurių kiekvienas raitelis vedėsi po du ar tris atsarginius, ir kur dar liktų atviros vietos iki miško, kad priešas neprislinktų nepastebėtas.

Stovyklavietės paruošimas vergams reiškė paskutinį sunkų eilinės dienos darbą. Jie turėdavo gaminti mongolams vakarienę ir statyti jurtas. Jos buvo išdėstomos ratu, o viduryje stovėdavo Kaidu kibitka, virš kurios smaigalio plevėsuodavo nojono vėliava su ilgomis siauro-

mis juostomis. Be to, vergai turėdavo įsirengti sau atskirą aptvarą, į kurį po visų darbų jurtose ateidavo ir vergės. Jei joms pasisekdavo kiek atsipūsti dieną, žygio metu, paskui tūkstantininkų žmonas nešančius kupranugarius girgždančiuose vežimuose, tai naktį – atvirkščiai: jos guldavosi paskutinės ir keldavosi pirmos, nes turėjo pasirūpinti savo šeimininkių pusryčiais, o dauguma vyrų dar galėdavo snūstelti. Juos mongolai keldavo, kai reikdavo ruošti kelionei jurtas ir gurguolę.

Vergams tekdavo miegoti ant plikos žemės, tik kai kurioms moterims jų šeimininkės pagailėjusios duodavo minkštus šunų kailius, kuriuos mongolai pasiklodavo žiemą miegodami ant sniego. Bet po dienos vargų vergams žemė tapdavo minkščiausiu pūkų patalu. Jiems užtekdavo padėti galvą, ir užmigdavo tarsi užmušti.

Merkui prireikdavo visų paskutinių jėgų, kad sulauktų Jundos ateinant, bet nuovargis paimdavo viršų – mergina jam tarsi sapne pasirodydavo. Golindas niurnėdavo jos purtomas, tačiau Junda nepasiduodavo. Tol kratydavo, kol prikeldavo, kad galėtų patiesti jos atsineštus kailius, o tada susirangydavo šalia, apsikabinusi Merkų.

Jei kas Jundai anksčiau būtų pasakęs, jog šitaip miegos – ant žemės, šalia savo buvusio vergo, nei už ką nebūtų patikėjusi. Kaip ir tuo, kad pati taps verge. Būtų išpūtusi akis ir atšovusi, jog greičiau nusižudys, nei vergaus. Ir tikrai būtų taip pasielgusi, jei šalia nebūtų buvę Merkaus.

Jeigu nebūtų buvę – nuo tos akimirkos, kai jiems keliaujant į Lietuvą, regis, iš niekur atskriejo mongolų būrys. Junda nesuspėjo susivokti, iš kur, kas, kai ūmai kilpa užveržė jai rankas ir išvertė iš balno.

– Merkau, padėk! – dar spėjo riktelti, mongolo tempiama per žolę, ir matė, kaip golindas, mojuodamas kalaviju, metėsi iš paskos.

Trumpam žybtelėjo vilties kibirkštėlė, bet tuojau užgeso, nes Merkus prapuolė, bene tuzino mongolų apsuptas. Junda jau suspėjo jį palaidoti, tačiau, kai raiteliai prasiskyrė, ji pastebėjo, kaip vienas iš jų už virvės tarsi rąstą žeme tempia golindą. Mergina nudžiugo, bet iškart pamanė, kad galbūt mirtis jiems abiem būtų išganymas. Gal derėjo pavydėti visiems kitiems jų kelionės draugams, kurių kruvinus kūnus Junda išvydo, kai mongolas, nušokęs nuo žirgo, surišo jai rankas ir pastatė ant kojų.

Bet ji džiūgavo, nes šalia stovėjo Merkus. Kai jį rišo, golindas dar bandė grumtis, ir mongolai, keliese supuolę, iš širdies jį pridaužė. Merkus, pakeltas nuo žemės, svirduliavo ir laižė panose besiritantį kraują.

Junda jo gailėjo, bet buvo laiminga likusi gyva. Mongolai tarsi maišus juos persvėrė ant savo atsarginių arklių ir taip gabenosi iki pat nakvynės vietos, kur buvo apsistojusios kelios raitelių šimtinės. Kai ją pasiekė, mergina nuo kratymo nebejuto kūno, bet paskui...

To, kas nutiko vėliau, atmintis iš paskutiniųjų bandydavo neišduoti Jundai. Paprastai, mintims netyčia užkliuvus už tos nakties įvykių, iškildavo tik siaubas, daugybė kibių, purvinų rankų, geismo iškreipti veidai ir tamsa, į kurią nugrimzdo, negalėdama pasipriešinti. Tamsa ir iš jos išniręs Merkus, plėšiantis iš merginos rankų jos pačios iš sudraskytų rūbų nusivytą kilpą.

– Baik! – golindas šnypštė jai į ausį, dairydamasis, ar jų niekas nemato, o Junda it išprotėjusi veržėsi iš jo rankų. Regis, taip gerai buvo sumaniusi ir nusižiūrėjusi tinkamą šaką viename belaisvių aptvare buvusiame medyje. Tereikėjo vieną virvės galą pritvirtinti prie šakos, atsistojus užsinerti ant kaklo kilpą, o tada sėstis ant žemės ir taip viską pabaigti.

– Liaukis! – kartojo Merkus, spausdamas glėbyje besidaužančią Jundą. – Pagalvok apie savo artimuosius, motiną. Juk tu jai reikalinga gyva!

– Aš niekada nebepamatysiu savo mamos! – mergina vis spurdėjo ir nenorėjo pasiduoti.

– Pamatysi! – kuždėjo Merkus, kvėpdamas jai į ausį. – Mes pabėgsim. Aš tau pažadu – pabėgsime! Pabėgsim ir už viską su šitais šunimis atsiskaitysim!

– Tikrai? – Junda akimirką sustingo.

– Tikrai! Pažadu! – kartojo Merkus, glausdamas prie savęs suglebusį merginos kūną ir sykiu stengdamasis kuo toliau į tamsą nustumti iš jos atimtą virvę.

Tik šis golindo pažadas įtikino Jundą. Mergina užsnūdo, apsikabinusi jį, bet dar ilgai jai mažai rūpėjo, kas dedasi aplinkui. Merkus kelias dienas ją tarsi vaiką už rankos vedėsi. Tik į kelionės pabaigą Junda suprato golindo aiškinimą, kad jie pateko į mongolų būrio, iš šono saugojusio kelias į žvalgybą susiruošusias šimtines, rankas.

Visas dienas ir naktis Merkus, kaip ir žadėjo, dairėsi progos pabėgti, tačiau ji vis nepasitaikė. Tiksliau jis ne kartą ir ne du galėjo vienas pamėginti laimę, tačiau su Junda – ne. Ji dar nebuvo atsigavusi nuo patirto sukrėtimo ir vos pavilkdavo kojas. Net jei jiems ir būtų pasisekę abiem ištrūkti, toli pėsčiomis nebūtų nusigavę. Todėl Merkus vis atidėliojo pabėgimą. Vis vylėsi, kad Junda atsigaus, bet taip ir nesulaukė – mongolai pasiekė savo stovyklą.

Ši priminė didelį miestą. Nesuskaičiuojama daugybė įvairiausių jurtų, šėtrų ir ant ratų pastatytų kibitkų buvo užėmusios tokį plotą, kad jo nei galo, nei krašto nesimatė. Belaisviai, mongolų raginami, pusiau risčia trepseno per iki juodumo galybės žirgų, kupranugarių ir kitų galvijų nugremžtą žemę, kosėdami nuo pakeltų dulkių ir sunkiai ką nors per jas įžvelgdami. Golindo atmintyje teliko daugybė laužų, puošnių ir apiplyšusių jurtų ir begalė žmonių. Tarp tamsiaveidžių, bebarzdžių karių maišėsi nemažai moterų ir net vaikų. Tie vis taikėsi prasmukti arčiau prie belaisvių, čiupinėjo jų raumenis, ženklais rodė jiems prasižioti, caksėdami apžiūrinėjo dantis ir nenoriai traukdavosi šalin sargybinių genami.

Merkus, lengvai atspėjęs, ką tokia apžiūra gali reikšti, išsigando, jog bus suklydęs, atidėliodamas pabėgimą, nes galėjo nutikti taip, kad juos su Junda išskirs. Tačiau jiems pasisekė (jei tik vergams gali sektis): penkios žvalgų šimtinės priklausė nojono Kaidu tumenui ir visi jų sugauti belaisviai buvo suvaryti į vieną aptvarą. Jie dar buvo bendri. Mongolai ketino išsidalyti vergus tik pasibaigus žygiui, jeigu jie iki tol liktų gyvi, nes neretai, šturmuodami miestus ar pilis, mongolai prisidengdavo belaisviais: juos pirmus varydavo ant sienų, o patys slėpdavosi už jų nugarų. O kol stovyklavo, belaisvius naudojo bendriems darbams, kurių atsirasdavo tiek, kad vergai nuo tamsos iki tamsos plušėdavo neatitiesdami nugarų.

Golindas kentė sukandęs dantis ir tik dėl Jundos džiaugėsi, nes ją dar pirmą dieną po mongolų sugrįžimo į savo jurtą pasiėmė viena iš nojono Kaidu žmonų, kuri su kitomis nojono ir tūkstantininkų žmonomis buvo atėjusi pažiūrėti naujų belaisvių. Jos, kaip ir kitų į jurtas patekusių moterų, likimas buvo lengvesnis nei vyrų. Tiesa, ir moterims darbų per dienas užtekdavo, tačiau jos bent geriau pavalgyti gaudavo.

Mongolai vergus valgydindavo du kartus per dieną: ryte ir vakare numesdavo menkus trupinius ir linksmindavosi, stebėdami, kaip vergai dėl jų pešasi, o naujus vergus pradžioj dar ietimis paragindavo, nes tie pasibaisėję nelabai verždavosi į patį peštynių sūkurį. Tačiau alkis ir senų vergų, patekusių į mongolų rankas dar per pirmą žygį į urusų žemę, patarimas valgyti, kol duoda, nes žygio metu mongolai paprastai vergų nemaitina, padarė savo. Atseit patys turi maisto prasimanyti, o jei nesugebės ir iš bado nusilpę kris, tai ne bėda – einant į priekį bus naujų.

Ir Merkui tekdavo į šias grumtynes įsisukti, dažniausiai rūpinantis, kad prižiūrėtojai neužkabintų ietimis, nes jo jėgą pažinę kiti vergai golindą pirmą praleisdavo prie maisto. Tačiau Merkus tuo nepiktnaudžiavo – imdavo mažiau nei kiti, nes jam maisto atnešdavo nakčiai iš nojono žmonos jurtos sugrįžusi Junda.

Vergų aptvaras buvo pakankamai didelis, kad Merkus ir Junda rastų vietos atsiskirti nuo kitų ir bent jau už tamsos skraistės nuo jų pasislėptų. Prieš užmigdami jie dar šnekteldavo, taip nuo dienos vargų atsigaudami, ir pasvajodavo, kaip bėgs.

Jundai tai ypač patiko. Mergina vis kamantinėdavo jos atneštą maistą godžiai dorojantį golindą, kada jiedu pamėgins savo laimę. Tas vis žadėdavo, jog greitai, bet pats mažai tikėjo savo žodžiais. Bent jau tol, kol mongolai pakils į žygį. Jis vis atmesdavo naujus Jundos per dieną sukurptus pabėgimo planus (jai vis dar stigo blaivumo juos rezgant).

Iki mongolų žygio Merkus didesnių vilčių nepuoselėjo. Mat klajokliai pasirūpino, kad vergai net tokios minties neturėtų. Jie suskirstė belaisvius į dešimtukus, kuriuose kiekvienas buvo atsakingas už visus kitus. Jei vienas būtų pabėgęs, kiti devyni būtų už tai atsakę savo gyvybėm.

Golindas iš pradžių galvojo, jog tai tik grasinimai, bet veikiai įsitikino klydęs – vienas vergas bandė pabėgti, tačiau netoli nusigavo nuo Batu-chano stovyklos. Jį tą pačią dieną pagavo ir bėgliui bei kitiems jo dešimtuko vergams, pagautiems tame pačiame žygyje, kaip ir Merkus bei Junda, teko atsisveikinti su gyvybėmis.

Ir ne pačiu lengviausiu keliu – prižiūrėtojai išrikiavo visus vergus, prieš juos pastatė pasmerktuosius ir du stiprūs mongolai ėjo nuo vieno nelaimingojo prie kito: kilstelėję pastatydavo vergą ant galvos, paskui vienas laikydavo, o kitas staigiu judesiu prilenkdavo klykiančio belaisvio kojas prie galvos, kol sausai lyg medis trakšteldavo lūždamas stuburas, ir palikdavo baisiai kenčiantį nelaimingąjį mirti.

Ir taip – visus dešimt. Kiti vergai turėjo stovėti ir stebėti paskutines mirštančiųjų kančias, kol jų gyvybės užgeso. Seniems vergams tai buvo įprastas vaizdas, užtat naujai atvestiems – pirma tokia patirtis. Ir veiksminga. Po to Merkus nuolat juto jį stebinčias kitų dešimtuko vergų akis, o ir pats save pagaudavo, kad juos nužiūrinėja, spėliodamas, kurie iš jų galėtų ryžtis pabėgti. Bėda, kad ir visas dešimtukas negalėjo bėgti, nes tada su gyvybėmis būtų atsisveikinusi net šimtinė vergų.

Merkui ir Jundai liko viena viltis – mongolų žygis. Jo sumaištyje, ypač per kokį didelį mūšį, buvo galima pamėginti be pėdsako prapulti. Kam gi rūpės dviejų be žinios dingusių vergų kūnai? Tik, golindo manymu, greitai jokio žygio neturėjo būti, juolab, kad seni vergai papasakojo, jog Batu-chanas buvo ką tik grįžęs iš Černigovo nusiaubimo.

Merkus galėjo ir palaukti. Jam būtų užtekę kantrybės, tačiau dėl Jundos jaudinosi. Jos kūnas atrodė kiek atsigavęs po patirto sukrėtimo, bet golindui nepatiko merginos nuotaika. Junda jam visą laiką atrodė kažkokia išsiblaškiusi, akys spindėjo tuštuma ir tik kalba apie pabėgimą įžiebdavo jose susidomėjimo žiburėlius, tad Merkus tik apie tai ir bandė su ja šnekėti – kaip bėgs, kaip viskas bus gerai ir kaip jie nusigaus iki Lietuvos, o paskui – iki Ventės.

Ūmai tarp vergų pasklidusi žinia apie Kaidu tumeno žygį kažkur į šiaurės vakarus Merkui ir Jundai buvo tikra šventė, tačiau tai reikėjo slėpti nuo kitų. Ypač nuo senųjų vergų, kurie vakarais,

mėgaudamiesi kitų išgąsčiu, pasakodavo, ką patyrė: kaip mongolai vertė juos užkasinėti griovius aplink jų apsuptas pilis po gynėjų strėlėmis, lipti šturmo kopėčiomis, kartais su į rankas įspraustais ginklais, kad pirmi susigrumtų su gynėjais, stumti prie sienų apsiausties bokštus ir apsiausties pabūklus, negailestingai svaidančius didžiulius akmenis, arba indus su nematytu juodu degančiu skysčiu, darbuotis prie tarano, kai ant galvų krenta rąstai ir liejasi verdantis vanduo.

Merkus ir Junda klausydamiesi stengėsi apsimesti, kad jiems labai baisu, o viduje nesitvėrė džiaugsmu, tačiau žygis kiek apmalšino jį – ėjo ir ėjo, bet be miško jie beveik nieko daugiau nematė, o dviejų pakelyje pasitaikiusių pilių šturmas buvo pernelyg trumpas, kad du sąmokslininkai rastų progą nepastebėti prapulti. Teko atidėti viltis ateičiai ir kantriai nešti vergijos naštą, kuri kasdien slėgė vis sunkiau. Juk, rodos, laisvė buvo ranka pasiekiama, bet sykiu ir tokia neprieinama.

Tą dieną nuo pat ryto merkė lietus. Vakare jis kiek aprimo ir virto įkyriu krapnojimu, tačiau vergai po dienos vargų to nejuto, kaip ir šlapios žolės. Jie gulėsi ant jos, pasiklоję ir užsiklоję tik tais skudurais, kurie ant jų kabojo, ir iškart užmigdavo, vos galvai palietus žemę.

Ir Merkus nesulaukė Jundos. Merginai teko pasistengti, kol jį pažadino. Jei ne Jundos atneštas maistas, vargu ar golindas būtų įstengęs atsimerkti.

– Imk, džiovinta mėsa, – sukuždėjo Junda, ir Merkus, griebęs kietą mėsą iš jos rankų, kaip mat, viską pamiršęs, suleido dantis.

Mergina gulėjo vos per sprindį nuo jo veido ir žiūrėjo, kaip Merkus valgo: godžiai, bet kartu stengdamasis kelti kuo mažiau triukšmo. Ji vėl stebėjosi savo likimu. Ar kas nors, ir ji pati, galėjo įtarti, kad Merkus taps jai brangiausiu ir vieninteliu artimu žmogumi?

Ji vis negalėjo tuo patikėti ir juo labiau – prisipažinti golindui. Kaskart, suglumusi ir neišmanydama, ką daryti, užmigdavo, prisiglaudusi prie Merkaus, nuovargio palaužta ir vėl nesugebėjusi su juo apie tai pakalbėti.

Tačiau Jundai ir taip buvo gerai – prisiglausti ir jausti šalia Merkaus kūną. Vis tik dievai ją saugojo. Kaip ji stengdavosi neprisiminti pirmos nelaisvės nakties mongolų stovykloje siaubo, taip jai būdavo gėda sau prisipažinti, kad, jei ne Merkus, tikrai būtų pasinaudojusi savadarbe virve ir pasitraukusi iš šio, atrodė, šlykštaus pasaulio, kur jai nebebuvo vietos. O jei ir nebūtų tam pasiryžusi, kažin, ar būtų užsiplieskusi noru pabėgti ir už viską atsilyginti mongolams. Gal būtų likusi tokia, kaip dauguma moterų vergių, patyrusių tą patį, ką ir ji ir dabar lyg šešėliai slankiojančių užgesusiomis kaip kokių gyvulių akimis – kur šeimininkas pastumia, ten ir eina, duonos trupinį numeta – ne tik ranką pasirengusios bučiuoti, bet padaryti viską, ką tik lieps. Junda turėjo pripažinti, kad reikėjo stiprybės norint atsitiesti po tokio sukrėtimo, kokį patyrė moterys, patekusios į mongolų rankas, ir kad tai be galo sunku esant nelaisvėje. Be to, vergų padalijimas į dešimtukus buvo veiksmingas. Jis žudė troškimą bėgti ir vertė rūpintis, kad kiti to nepadarytų, nes, kaip Junda matė ir girdėjo iš kalbų, daugumai buvo geriau maisto trupinėlis burnoje, nei rizika būti sulaužytam ir paliktam mirti baisiai kenčiant.

Junda labai troško pabėgti ir žinojo, kad anksčiau ar vėliau jie su Merkum tai padarys, bet iškart sutrikdavo, pagalvojusi apie tai, kas bus, jei jiems pasiseks, ką darys golindas – keliaus atgal į Smolenską, ar...

– Viskas? – jos mintis išblaškė Merkaus šnabždesys.

– Viskas, – atsidususi patvirtino Junda, pasijusdama kalta. – Negalėjau daugiau gauti. Gajanė pradėjo taupyti maistą. Tiek laiko jau einame, o jokio grobio. Atsargos baigiasi. Tik va dar, kumysas, – mergina tamsoje sugraibė atsineštą medinę puodynėlę.

– Keistas skonis, – pakraipė galvą Merkus, ištuštinęs ją vienu gurkšniu.

– Pati dariau, – Junda išdidžiai šyptelėjo, prisiminusi visą vargą, kurį patyrė besimokydama, juolab kad iš pradžių nesuprato nei žodžio iš to, ką aiškindavo sena, sukumpusi Gajanės tarnaitė mongolė. Pamačiusi, kad Junda nieko nesupranta, ji plyksteldavo kaip liepsna ir puldavo į vergę svaidyti viską, kas tik pakliūdavo po ranka.

Jundai prireikdavo visos likusios stiprybės, kad susivaldytų ir nepasmaugtų senės. Kumyso darymo paslapčių ji daugiau pramoko iš seniau vergijon patekusių moterų. Kaidu labai mėgo pieno produktus, ir rikio Žybarto dukrai teko išmokti ne tik karves, bet ir kupranugares melžti. Bet tai buvo niekis, palyginus su jai niekad nematytų produktų ruošimu. Net pavadinimus buvo sunku išmokti – arula ir churutas. Rankų vakarais negalėdavo pakelti po to, kai kone kiaurą dieną mušdavo pieną, kol gaudavo sviestą ir airaką. Ne ką lengviau būdavo nugriebinėti plėvelę nuo verdančio karvės pieno ir, dar kartą jį užvirinus, šaldyti avies pūslėje, nes iš didžiulių varinių katilų mušdavo nepakenčiamas karštis.

– Mongolai tik kumysą ir tegeria norėdami būti stiprūs.

– Matyt, ne veltui, – atsiliepė Merkus, vis dar jausdamas burnoje keistą kumyso skonį. – Atrodo, rankos sustiprėjo. Kad man dabar koks mongolas pasitaikytų! – svajingai atsiduso.

– Stipruoli tu mano, – šyptelėjo Junda, perbraukdama ranka per sruogom nuo purvo, lietaus ir prakaito sulipusius plaukus, bet tuojau sumišusi ją atitraukė it nusideginusi. Golindas irgi sutriko. Kelias akimirkas abu tylėjo, neišmanydami, ką daryti.

Pirmas atsitokėjo Merkus:

– Gal ką naujo girdėjai?

– Aha, – ir Junda lengviau atsikvėpė. – Tūkstantininkai buvo atėję vakarienės. Ilgai šnekėjosi. Man pasirodė, kad vėl minėjo Lietuvą, tik jie labai iškraipo, kai taria jos vardą.

Jundai tekdavo patarnauti vakarienės metu. Jai dar mažai ką pavykdavo suprasti iš mongolų šnekos, bet vis vien klausydavosi ausis ištempusi, o paskui pakartodavo Merkui klajoklių iškraipytus vietovardžius ir abu mėgindavo atspėti, kur žygiuoja tumenas. Porą kartų merginai pasirodė, jog girdėjo nuskambant Lietuvos vardą, bet nebu-

vo tikra, jog gerai suprato. Tačiau golindas, kai jam pasakė, patvirtino, jog ji tikriausiai neapsiriko. Jo manymu, sprendžiant iš klajoklių žygio krypties, galėjo būti, jog jie nusitaikė į Lietuvą.

Mergina iš pradžių ir apsidžiaugė, ir išsigando, pagalvojusi, kokį pėdsaką paskui save paliktų mongolai, tačiau Merkus puolė įtikinėti, jog tokiai jėgai lietuviai turėtų atsispirti.

– Sakai, vėl minėjo! – pasitikslino, palinkęs prie pat merginos veido ir, jai linktelėjus, spontaniškai apsikabino ją, prispausdamas prie savęs. Junda prigludo, įsikniaubdama veidu į jo šoną, ir nesipriešino, jam glostant jos plaukus. Bet golindas, merginos nusivylimui, lyg pats išsigandęs savo drąsos, tik gulėjo, vis glausdamas ją prie savęs.

– Miegokime, – sukuždėjo jai į ausį. – Mums reikia kaupti jėgas.

– Gerai, – atsiliepė Junda, taip ir nekrustelėjusi, stengdamasi pasimėgauti jai nubyrėjusios laimės trupinėliais ir negalvoti, jog, regis, ką tik užsimerkusi, atsibus purtoma kurios nors vergės.

Lietus vis dar merkė ir lašai tarsi ašaros ritosi Jundos veidu, lenkdamos laimingo šypsnio kilsteltas merginos lūpas.

VIII.

Pasalos

Ieškoti net ir didelės kariaunos bekraščiuose miškuose buvo veik tas pats, kas plačiame ežere tinklu gainioti vienintelę žuvį.

Ne vien lietuviai užmetė tinklą. Jiems padėjo du Polocko kunigaikštystės kniaziai – Ivanas ir Vladimiras, abu iš Minsko žemės. Daugiau drąsių neatsirado – kiti arba bėgo pas Polocko kniazių, pasikliaudami jo kariauna, arba slėpėsi miškuose. Abu kniaziai atsivedė nedideles kariaunas – iš viso tris šimtines karių. Tačiau jei ne jie, vargu ar lietuviams būtų pavykę rasti mongolus šiems dar nepasiekus Lietuvos sienų.

Tiesa, ir lietuvių, ir polockiečių žvalgams teko nemažai palakstyti, kol užtiko mongolų pėdsakus. Ir pačiu laiku, nes klajokliams iki Lietuvos buvo likusi savaitė kelio.

– Tai ką darysim? – šusdamas po šalmu rikis Skirmantas nužvelgė nedidelėje aikštelėje ant žolės susėdusius savo vadus ir polockiečių kniazius, kuriuos iškart sukvietė, kai tik gavo žinią, kur yra mongolai. Visa bėda, kad tiek lietuviai, tiek polockiečiai, taip nekantravę sužinoti, kur mongolai, atrodė kiek sutrikdyti žinios, jog juos nuo klajoklių skiria diena žygio. Tad prieš atsakydami Skirmantui kiekvienas norėjo ilgiau pagalvoti, bet laikas spaudė, ir jie bandė rikiui siūlyti, jog reikia rasti patogią vietą ir pamėginti susikibti su mongolais, tačiau tik Daubaras suprato, jog jie visi pamiršo vieną dalyką:

– Ar daug mongolų? – paklausė, atsisukęs į kniazių Ivaną, kurio kariai užtiko klajoklius.

– Kokie šeši tūkstančiai. Paskui juos eina belaisviai ir gurguolė su dideliais gyvuliais su dviem kuprom ant nugaros, o tarp tų kuprų kažkokios būdos, ir dar ant ratų vežasi trobą smailu stogu, – atsiliepė tas, glostydamas ilgą ir plačią kaip kastuvas iki pusės krūtinės krentančią rudą barzdą.

Matėsi, jog skaičius padarė įspūdį. Rikiai susimąstę tylėdami žvilgčiojo vieni į kitus, daužydami be paliovos atakuojančius uodus.

– Daug, – pagaliau atsiduso rikis Skirmantas. – Bet kautis vis vien reikia, tik turim nuspręsti, kaip.

– O va taip! – Daubaras patykojęs pliaukštelėjo sau per skruostą, paskui atkišo vyrams delną, prie kurio buvo prilipę net keturi sutraiškyti uodai. Rikiai ir kniaziai nesuprasdami susižvalgė, kai kurie šyptelėjo, pamanę, jog Žybartaitis juokauja.

– Ir mes taip, kaip uodai, – pagaliau paaiškino žemaitis, pagavęs klausiamą rikio Skirmanto žvilgsnį. – Nuolat gelsim, nuleidinėsim mongolams kraują, kol jie nusilps. Tada susirasim tinkamą vietą ir rimtai su jais susiimsim. Mongolai nemėgsta miško, o mes padarysime taip, kad jie jo bijotų kaip vilkai ugnies! Paklausykit... – ir Daubaras pradėjo nuosekliai aiškinti arčiau prie jo palinkusiems vadams, ką buvo sumanęs.

– Šaunuolis, – rikis Skirmantas išklausęs patenkintas paplekšnojo Žybartaičiui per petį, o paskui sudejavęs atsistojo, trindamas užtirpusias kojas, ir paragino rikius bei kniazius. – Kilkim ir judėkim. Nėra ko laukti, reikia susirasti tinkamą vietą pasalai.

Rikiai ir kniaziai negaišdami sėdo ant žirgų ir nušuoliavo prie iš miško aplink aikštelę besirenkančių savo karių, o keliu jau lėkė žvalgai.

Buvo vidurdienis, kai lietuviai pajudėjo, tačiau tik saulei palinkus vakarop jie užtiko tai, ko ieškojo.

– Žiūrėk, – kolonos priekyje jojęs Daubaras pagavo už rankos Skirmantą ir parodė į mišką, o paskui pasitrynė nuo ilgo sukiojimosi įskaudusį sprandą.

Rikis žvilgtelėjo ir patenkintas išsišiepė: prieš juos kelias leidosi į nedidelę daubą, o dešinėje grėsmingai pasviręs virš jo iš paskutiniųjų laikėsi šimtametis ąžuolas. Virsdamas jis būtų aklinai užtvėręs kelią, būtų reikėję ilgai plušėti, norint jį pašalinti.

– Tiks, – tarė Skirmantas, modamas kolonai stoti, o rikiams – rinktis prie jo.

Ilgai burnų neaušino – keletas trumpų įsakymų, ir kolona ištirpo miške. Daugelis karių ėmė rinkti vietas antpuoliui, o kelios dešimtys tarsi skruzdėlės aplipo ąžuolą. Dalis puolė atkasinėti ir kapoti šaknis, kurios, beveik išvirtusios iš dirvos bei aplipusios žemėmis, atrodė tarsi didelis kampu pastatytas skydas, kiek pridengęs duobę, gilumo sulig suaugusiu žmogumi. Kai kurie kariai, rizikuodami gyvybėmis, lipo į duobę ir skubiai atkasinėjo bei kapojo dar į žemę įsikibusias šaknis. Likusieji permetė virves per palinkusį medžio kamieną ir įsikibę bandė išjudinti ąžuolą.

Atrodė, milžinui visas jų vargas buvo tarsi žąsiai vanduo. Iš pradžių net menkiausias lapelis nevirptelėjo, bet lašas po lašo ir akmenį pratašo. Regis, ūmai, niekam to nesitikint, pasigirdo silpna medžio aimana, paskui kita, garsesnė, lapais lyg banga nuvilnijo. Duobėje plušėję kariai it nutvilkyti iš jos išskrido, viršuje buvę ėmė dar smagiau darbuotis, o į virves įsikirtę labiau jas įtempė. Ąžuolas dar garsiau sutraškėjo, paskui jau grėsmingai. Pasigirdo lūžtančio medžio traškesys, kariai pabiro į šonus, ir ąžuolas, paskutinį kartą skaudžiai, vis garsiau skųsdamasis, krito, kol triukšmingai atsitrenkė ir jo aimana nutilo, tik lapai dar ilgai virpėjo.

– Puiku, – pagyrė Skirmantas, su kitais rikiais apžiūrėjęs ąžuolą. – Nei lapė nesulos: vėjo darbas. Dabar galima pailsėti. Tik šiukštu – nekurkit laužų, – įspėjo, bet tai ir taip visiems buvo aišku.

Nors mongolai be kitos dienos nebūtų pasiekę pasalos vietos, nevertėjo rizikuoti. Tamsai užslinkus, niekas nebūtų įtaręs, jog miške, be jo įprastų gyventojų, dar kas nors slepiasi.

– Kelt! Kelt! – mongolai, pliaukšėdami rimbais, žengė per vergus ir nesivargino dairytis, kur stato kojas: ar ant žemės, ar ant miegančio žmogaus, vienodai tvirtai mynė.

– Kelt! – ir vergai, pašokę bei dar neprasimarkstę, sklido į šalis, gelbėdamiesi nuo kirčių, o kam kliuvo, tie trynė užgautas vietas ir bėgo prie į minią maistą svaidančių prižiūrėtojų.

Merkus, vienu kąsniu prarijęs tai, ką pasisekė nugriebti, atsiduso ir dirstelėjo į dangų – rytas išaušo giedras ir žadėjo karštą dieną. Jam labiau patiko lietus, kuris padėdavo išsaugoti jėgas.

Tačiau nebuvo laiko sielvartauti:

– Der-chal! Chaš-chal![19] – vėl sučeksėjo rimbai, ir vergai pasklido po stovyklą, padėdami mongolams susiruošti žygiui. Jie ardė tūkstantininkų jurtas, kinkė arklius į vežimus, šluostė veltinio skiautėmis atsarginius karių žirgus ir balnojo juos – dėjo pabalnes, paskui – balnus ir dengė dvilinku veltiniu.

– Greičiau! – ir rimbams švilpiant laukymė ištuštėjo saulei dar nepakilus virš medžių.

Vergai vėl, kaip paprastai, kol nepasitaikydavo kokia kliūtis, svirduliavo kolonos pabaigoje, o Merkus stengėsi laikytis paskutinėje gretoje, kurią vis varydavo padėti išstumti karts nuo karto didesnėje duobėje užstringančios kibitkos. Tada jam pasitaikydavo proga pamatyti Jundą ir, kibitkai išsijudinus, jis grįždavo į vergų būrį, lyg dovaną nusinešdamas merginos šypsnį ar, regis, atsitiktinį jos rankos prisilietimą.

Besisukdamas aplink kibitką golindas nepajuto, kaip įdienojo, tik alinantis, jėgas sunkiantis karštis apie tai priminė, ir Merkus, laižydamas sukepusias lupas, džiaugėsi, jog kolonos priekyje kliūčių nepasitaikė, nes tada reikėtų risnoti po rimbų kirčiais gerą kelio gabalą.

19 Tuoj pat, ir gyviau (mongoliškai).

Tačiau sėkmė nepanoro ilgai šypsotis vergams. Merkui skaudžiai po širdim sugnybo, pamačius, jog prieš vergus joję klajokliai sustojo ir, pasistiebę kilpose, tiesia kaklus, dairydamiesi į priekį. Jis atsiduso ir įtraukė galvą į pečius, nusiteikdamas išgirsti rimbų švilpesį.

– Nuvirtęs didelis medis užtvėrė visą kelią. Neapeisi, – paaiškino Kaidu žvalgų dešimtininkas, sutikęs nojoną jau sustojusio tumeno viduryje. – Reikia vergų.

Kaidu nenustebo. Vėjo išversti medžiai bent kartą per dieną pastodavo jo kariams kelią ir kitąsyk vergams tekdavo gerokai paplušėti, kol nuvilkdavo į šalį jų sukapotus kamienus. Mongolas jau sukosi, akimis ieškodamas vergų prižiūrėtojų vyresniojo, kai jo dėmesį patraukė keistas traškesys. Jis, dar nesuvokęs, kas nutiko, instinktyviai timptelėjo į šalį žirgą ir tuojau į tą pačią vietą, kur šis ką tik stovėjo, krito medis, pasiglemždamas po savimi žvalgų dešimtininką ir dar kelis karius.

Nojonui nebuvo kada dairytis – vėl pasigirdo bloga lemiantis traškesys, tik šiuokart ne vienas, ir mongolas vėl timptelėjo pavadžius. Vos žirgas liuoktelėjo, šalia, užkabindamas lapais Kaidu, krito dar vienas medis, vėl paslėpdamas po savimi keletą raitelių.

Medžiai virto kone ties visa kolona, iš abiejų kelio pusių, tarsi juos it pagaliukus griautų nematomo milžino ranka. Tačiau kaip ji nelauktai įsisiautėjo, taip ūmai ir liovėsi, bet, nespėjus mongolams atsipeikėti, iš abiejų pusių į juos pasipylė ietys ir strėlės. Užmuštieji ir gyvieji nuo žirgų pabiro tarsi lapai rudenį. Žuvę liko gulėti, kur krito, o gyvi slėpėsi už medžių arba ant šonų paguldytų žirgų ir, griebę lankus, kone aklai laidė strėles į žalią miško sieną. Net ir žvitrios klajoklių akys nepadėjo jiems rasti, iš kur lekia priešo strėlės. Bet mongolai dėl to labai nekvaršino sau galvos, jiems užteko pagąsdinti nematomą priešą. Tam prie jų strėlių buvo pritaisytos molinės švilpynės, kurios lekiant strėlei skleidė bauginantį švilpesį.

Kaidu, pasislėpęs už nuvirtusio medžio, greitai suprato, į kokią bjaurią padėtį pateko jo kariai. Didesnioji kolonos dalis buvo nusileidusi į daubą stačiais šlaitais ir nežinomi priešai, nojono manymu – urusai, užvertę kelią medžiais, be paliovos šaudė iš viršaus, neleisdami mongolams laisvai pakelti galvų.

Nojonas suvokė, jog pražūtinga siųsti karius prieš ant skardžio įsitvirtinusį priešą ir, šūktelėjęs šimtininkams, kad toliau šaudytų nesitraukdami nuo kelio, pridengiamas keliolikos savo turgaudų[20], ėmė slinkti link dar daubos nepasiekusio kolonos galo.

Strėlės kelis sykius švilptelėjo visai šalia, tačiau Kaidu pasisekė sėkmingai nusigauti iki tikslo. Ir čia priešas buvo nuvertęs kelis medžius, tačiau iki nojono pasirodymo dvi mongolų tūkstantinės spėjo apieškoti pamiškę, ir dabar klajokliai bei vergai neapšaudomi traukė iš po medžių savo žuvusius ar sužalotus draugus.

– Palikit! – paliepė nojonas prie jo pripuolusiems tūkstantininkams. – Tegul vergai vieni tvarko!

Kaidu negaišo – vienai tūkstantinei liepė pėstiems išsisklaidyti miške, dešinėje kelio pusėje, kitai – kairėje ir, judant išilgai kelio, stumti nuo jo užpuolikus. Taip pat jis pasiuntė kelis karius į daubą perduoti ten įstrigusiems tūkstantininkams jo įsakymą padėti puolantiems.

Nojono planas pavyko – vos tik tūkstantinės tarsi žvejų traukiamas tinklas ėmė leistis į daubą, strėlių bei iečių lietus iš miško ėmė silpti, traukdamasis į daubos gilumą, tuo labiau kad vis naujos klajoklių šimtinės, pasijutusios saugiai, nėrė į mišką prisidėti prie puolančių tūkstantinių.

Greitai dauboje strėlės liovėsi skraidžiusios, mūšio triukšmas vis labiau tolo į miško gilumą ir tilo. Neužilgo iš tankmės pradėjo grįžti mongolų šimtinės, bet visos tuščiomis rankomis. Iš tūkstantininkų pasakojamų mūšio įspūdžių Kaidu suprato, jog priešas nelabai norėjo kautis. Vis laidė strėles ir traukėsi į mišką, viliodami paskui save, tačiau tūkstantininkai, baimindamiesi spąstų, nedrįso toli sekti.

20 Turgaudas – asmens sargybinis.

– Teisingai, – teištarė išklausęs nojonas, bet tūkstantininkams tai buvo didesnis pagyrimas nei ilgos liaupsės, kurių senasis karys išvis nemėgo. Be to, jį kamavo apmaudas, jog nepasisekė sučiupti nei vieno užpuoliko, tad taip ir liko neaišku, kas jie tokie.

Tačiau Kaidu nešvaistė laiko. Jis tuojau pasiuntė į priekį žvalgus ieškoti tinkamos vietos stovyklai, o kariams liepė pasirūpinti žuvusiais bei sužeistaisiais ir atlaisvinti kelią, kuris buvo tiek užgriozdintas nuverstais medžiais, jog vergai būtų iki kito ryto vieni nesusidoroję.

– Greičiau, greičiau! – pamojo nojonas, gindamas šalin aplink jį susibūrusius tūkstantininkus, ir tie pasileido pas savo karius.

– Der-chal! Chaš-chalt! – vėl švilpė prižiūrėtojų rimbai, o vergai tarsi skruzdės plušo prie kelią užvertusių medžių, iš po jų traukdami žuvusius ar dar gyvus klajoklius, o paskui kapojo medžius ir tempė juos į pakelę.

Merkus, nešiodamas lavonus ir sužeistuosius, godžiai nužiūrinėjo į juos įsmigusias strėles bei ietis, kurios nebuvo panašios į rusiškas. Labiau priminė lietuviškas, tik golindas nebuvo tuo įsitikinęs ir gailėjosi, kad Smolenske neįsižiūrėjo geriau.

Prie sužeistųjų tūpčiojo mongolų moterys, o su jomis – ir vergės. Merkus kelis sykius iš tolo matė Jundą. Pasirodė, kad šyptelėjo jam, bet vėl suabejojo, bijodamas per anksti patikėti tuo, ko labai norėjo.

Nors vakarėjo, saulė dar tebekepino. Vergus kamavo ne tik karštis, bet ir šlykštus garuojančio kraujo kvapas. Merkus plušo sukandęs dantis, grumdamasis su noru ištraukti strėlę iš kurio nors žuvusiojo kūno, nulaužti antgalį ir paslėpti, o paskui, naktį, parodyti Jundai, kad ji pasakytų, kieno strėlė, tik buvo pernelyg rizikinga. Jis dar neužmiršo, kaip po abiejų pilių šturmo, kai vergai taip pat turėjo pasirūpinti žuvusiais bei sužeistaisiais, prižiūrėtojai juos iškratė iki paskutinio siūlo.

Darbo vergams užteko iki išnaktų. Daug laiko atėmė kelio nuvalymas, be to, žvalgai tinkamą vietą nakvynei rado tolokai nuo daubos, tad teko paprakaituoti iki jos gabenant sužeistuosius ir žuvusius, paskui – ruošti vakarienę: kurti laužus, statyti ant jų didelius kinietiškus bronzinius trikojus katilus, iš odinių burdiukų pilti į juos vandenį, pjaustyti mėsą ir dėti ryžius. Prie įprastų vakaro darbų dar prisidėjo laužo žuvusiems sukrovimas. Jo prireikė didelio – Merkus suskaičiavo gerą šimtinę lavonų. Dar triskart tiek buvo sužeistų ir sužalotų. Vergės perrišinėjo jų žaizdas neatitiesdamos nugarų.

Vergams po visų dienos vargų viena paguoda buvo pakilęs vėjas, kuris taršė menkus jų aprėdus, šaltais pirštais žnaibydamas išsekusius kūnus, paskui įsisukęs sustūmė debesis, uždengdamas mėnulį bei žvaigždes. Keliomis eilėmis laidojimo laužą apsupusius mongolus tenušvietė godžiai iki dangaus šokančios liepsnos.

Buvo vidurnaktis, kai vergams po visų darbų buvo leista eiti miegoti. Jie buvo tokie nuilsę, jog, regis, dar ant žemės krisdami užmigdavo, ir oras drebėjo nuo jų knarkimo. Merkui teko skaudžiai save žnaibyti, kad nepasiduotų miegui. Ant vienos rankos nebebuvo likę sveikos vietos ir golindas jau norėjo imtis kitos, kai netoliese šmėstelėjo keli šešėliai. Merkus, atspėjęs, jog tai moterys, tyliai šūktelėjo, pasikėlęs ant rankų:

– Junda, aš čia.

Viena figūra atsiskyrė nuo kitų ir atsargiai, kad nesukluptų ant miegančių vergų, artinosi prie jo.

– Kelkis, paklosiu kailius, – šnibžtelėjo mergina, pagaliau pasiekusi Merkų, ir, skubiai suruošusi patalą, susirangė šalia. Golindas pajuto, jog ji virpa, ir spėjo, kad iš nekantrumo.

– Ar matei? – sukuždėjo mergina, lūpomis susiradusi jo ausį.

– Ką? – atsiliepė Merkus, nutuokdamas, kas jai rūpi.

– Strėles ir ietis. Jos lietuvių!

– Tikrai?

– Pačios tikriausios!

– Esi įsitikinusi, kad puolė lietuviai?!

– Visiškai!

– Tai čia jau Lietuva?

– Ne, dar ne. Matyt, Mindaugas bando neįleisti mongolų į Lietuvą. Reikia bėgti!

– Taip. Bet reikia palaukti rimtesnio mūšio, kai bus didesnė sumaištis. Tada gal niekas mūsų nepasiges. Čia buvo pasala ir, jei vėl kada tokia pasitaikys, ji mums netiks. Dar lietuviai per klaidą mus pašaus.

– O dievai, aš tikrai vėl pamatysiu Ventę?!

– Pažadu, – šyptelėjo Merkus ir nustėro, nes Junda, įveikusi juos skyrusį sprindį, apkabino ir pabučiavo jį. Golindas net nespėjo susivokti, kas nutiko, o Junda, išsigandusi savo drąsos, atšlijo, tačiau nenuėmė nuo jo peties savo rankos.

Jie gulėjo šalia vienas kito, nesumodami, ką daryti. Merkus daug ką norėjo pasakyti, bet vis nerado nuo ko pradėti, kol pagaliau lyg kažkas kitas už jį sukuždėjo, o golindas tik sutrikęs klausėsi:

– O mane ar pasiimsi į Ventę?

– Taip! – Junda akimoju ne ištarė, o iškvėpė ir jos akys žybtelėjo tamsoje, kai Merkus, kilstelėjęs ant alkūnės, palinko prie jos lūpų.

Aplink knarkė vergai, o prie laužų vis tebeaidėjo žuvusius draugus apraudančių klajoklių balsai:

– Bajartai! Uragš![21]

Pasala dauboje buvo gera pamoka Kaidu kariams. Po jos jie pasidarė atsargūs – kai kitą dieną žvalgai užtiko iš kelių nukirstų medžių padarytą užtvarą, iškart apsisukę nurūko perspėti nojono. Senasis karvedys tuojau pat sustabdė koloną, nusodino nuo žirgų keturias tūkstantines ir jas nusiuntė į abi kelio puses, kad iššukuotų mišką ir išvaikytų pasaloje tūnančius priešus, o su kitomis, pasiruošusiomis atremti antpuolį, atsargiai pajudėjo prie užtvaros.

21 Sudie. Pirmyn (mongoliškai).

Tačiau atsargumas pasirodė nereikalingas – ilgai braidžiojusios po klampų mišką klajoklių šimtinės galop nieko nepešusios ėmė rinktis ant kelio. Kariai buvo apsipylę prakaitu, išsipurvinę, susibraižę į šakas ir pikti tarsi uodai.

– Nieko neradom! Nieko! Viską gerai apžiūrėjom! – vienas po kito tūkstantininkai stojo prieš raukšlėmis užkritusias tamsiai rudas Kaidu akis ir it prasikaltę mynė nuo kojos ant kojos, nedrįsdami pakelti galvų.

– Gudrūs, bjaurybės! – grikštelėjo dantimis nojonas ir paliepė. – Atlaisvinkit kelią!

Jis riktelėjo, ir veikiai prošal, šmaukšint prižiūrėtojų rimbams, prarisnojo vergai.

– Uragš, uragš, mūū! – siautėjo prižiūrėtojai, negailėdami vergų kuprų, nes matė, kokiu rūškanu veidu tai į saulę, tai į, regis, taip lėtai mažėjančią užtvarą dirsčioja Kaidu.

– Uragš! – tuojau pat nuvijo į pakelę vergus, kai tik tie pūkšdami nutempė į šoną paskutinį medį. Keli vos spėjo atšokti, kai atlaisvintu keliu pasileido žvalgai, o paskui viena po kitos – tūkstantinės, skubėdamos atsigriebti už sugaištą laiką.

Klajokliai lėkė ir nenujautė, jog juos iš miško tankumyno stebi kelios poros smalsių akių.

– Pagaliau! – lengviau atsiduso rikis Skirmantas, sunkiai šlumštelėjęs iš ąžuolo ant žolės ir, neišlaikęs pusiausvyros, triukšmingai virto ant šono. – Gražu – kaip sena meška. Jau nebe man po medžius laipioti, – nusikvatojo, žvelgdamas iš apačios į it voverė nuo apatinės šakos šalia liuoktelėjusį Daubarą. Paskui jį iš aplinkinių ąžuolų tarsi gilės pabiro dar keli kariai.

– Kelkis, riki, – Žybartaitis ištiesė Skirmantui ranką ir padėjo jam atsistoti, o paskui – nupurtyti prie rūbų prilipusius šapus.

Rikiai su keliais kariais iš tolo stebėjo mongolų vargus, taip pasirinkę vietą, kad būtų už kolonos, kai klajokliai pasieks užtvarą.

– Buvo gražu, ar ne? – linksmumas vis neapleido rikio Skirmanto.

– Aha, – sutiko Daubaras. – Bet matei, kokie jie dabar atsargūs.

– Tai tegul. Tegul visko kaip ugnies baiminasi ir ilgai gaišta, kai tik pasivaidens pavojus.

– Tačiau jie vis vien eina į priekį.

– Bet lėtai. Šauniai sugalvojai, riki! – Skirmantas mirktelėjo Daubarui. – Keliaukim. Pažiūrėsim, kaip jiems seksis toliau.

Daubaras norėjo pridurti, jog jiems reikia ne sulėtinti mongolų žygiavimą, o priversti juos pasukti atgal, bet nutylėjo. Juk Skirmantas ir pats tai puikiai suvokė. Lai pasidžiaugia kaip mažas vaikas, mintyse šyptelėjo Daubaras ir, prisidėjęs delnus prie burnos, suūkė pelėdos balsu. Jie kiek luktelėjo, kol iš miško gilumos išniro dar keli kariai, paskui save vesdami žirgus, sėdo ant jų ir, pasiekę kelią, neskubėdami nurisnojo link tolstančios mongolų kolonos triukšmo.

– Pasala! – dar du sykius klajoklių žvalgai su bloga žinia skubėjo pas Kaidu ir tas, sustabdęs koloną, siuntė vienas tūkstantines šukuoti miško, o su kitomis atsargiai slinko prie kelią užkirtusio medžio, bet abu kartus miškas liko nebylus. Abu kartus medžiai buvo nukirsti.

– Pasala! – artėjant vakarui žvalgai vėl šuoliais atlėkė pas nojoną. – Medis ant kelio!

– Nukirstas? Ar žiūrėjot?!

– Ne, išvirtęs, – žvalgų dešimtuko vadas papurtė galvą ir Kaidu, sustabdęs koloną, trumpam susimąstė. Būtų medis nukirstas – nedvejodamas pasiųstų karius į mišką, bet kai vėjo išverstas...

Senajam kariui buvo gaila laiko, kurio būtų prireikę miškui apieškoti. Be to, ir iš karių veidų nesimatė ūpo atmušinėti kojų brūzgynuose. Jie, aišku, eitų, bet būdami tokios nuotaikos ir rąsto savo akyje nepastebėtų.

Vis tik Kaidu nusprendė išskleisti karius. Jis jau ketino perduoti tūkstantininkams įsakymą, bet tuo metu iš miško pabiro strėlės ir ietys. Kelias akimirkas jos be pasipriešinimo skynė raitelius, bet tie veikiai atsitokėjo ir, dar nesulaukę vadų įsakymo, čiupo savo dvikuprius lankus ir ėmė neįtikėtinai mikliai siųsti į mišką strėlę po strėlės. Paskui kone visos tūkstantinės, paklusdamos nojono valiai, šoko nuo žirgų ir kariai pėsti leidosi į mišką, bet vos jie įžengė, strėlių bei iečių lietus akimirksniu liovėsi. Mongolai vis vien brovėsi gilyn, bet priešai tarsi išgaravo, ir klajokliai, nesitverdami apmaudu, vėl tuščiom rankom grįžo į kelią.

Kaidu irgi nesitvėrė savo kailyje, tačiau, pastebėjęs pašaipų tūkstantininkų ir šimtininkų būryje stovėjusio Sultajaus žvilgsnį, iš paskutiniųjų tvardėsi, kad tam pienburniui nesuteiktų džiaugsmo savo apmaudu. Luktelėjo, kol vergai nutempė medį į šalį bei surinko žuvusius ir sužeistus, o tada mostelėjo:

– Pirmyn!

Kolona vėl pajudėjo, kartu su savimi gabendamasi žuvusius bei sužeistuosius, tik netoli nukeliavo – veikiai mongolus pavijo vakaras ir vėl vergai plūkėsi, kraudami didelį laidotuvių laužą bei guldydami ant jo žuvusius mongolus.

Mirusiuosius mongolai, kaip buvo įpratę, paliko su jų įprasta apranga. Niekas nedrįsdavo nuimti nuo lavono ne tik prasčiausių rūbų, bet ir puošnaus mėlyno čapano ar raštuoto berankovio. Kariai privalėjo tvarkingai iškeliauti į nežinomą dangaus pasaulį, kur jų šešėliai papildydavo Šventojo Kariautojo[22] pulkus. Daugeliui iš jų ant krūtinių buvo padėti variniai ar mediniai dubenėliai, pripildyti grūdų ar mėsos gabaliukų.

Kai tik vergai pabaigė savo darbą, tumeną lydėję šamanai, apsivilkę baltais drabužiais, su lokių kailiais ant pečių, baisiai klykdami, šokdami ir mušdami būgnus, pradėjo eiti ratu aplink laužą. Kai kurie klajokliai, netekę savo artimųjų, sekė paskui šamanus, dešinėse rankose iškėlę šilkines siuvinėtas skareles.

22 Čingis-chano.

Kinų meistrai iš aštuonių pusių padegė pakulas, išmirkytas degiame skystyje, ir godi ugnis, už savęs palikdama juodą pėdsaką, sparčiai pagavo laužo malkas. Karštis didėjo, laužą apsupę klajokliai žengė atgal, bet nedrįso labai nutolti, kol nojonas neatsisveikino su žuvusiais. Visi nuo karščio prisidengę rankomis žiūrėjo, kaip liepsnos veržiasi į dangų, ir lengviau atsikvėpė, išgirdę Kaidu balsą:

– Bai-aralla, baatr dzoriggei[23]

Klajokliai irgi negailėjo gerklių, ir jų šauksmai dar ilgai sklido po mišką:

– Bajartai! Uragš!

Kitos trys dienos buvo kupinos įvykių. Karts nuo karto kolona atsiremdavo į užtvaras, bet Kaidu dabar nebesiaiškindavo, nukirstas medis ar išverstas vėjo – iškart siųsdavo karius į mišką, nors tas kone kaskart likdavo nebylus. Tik porą kartų iš jo trumpam pasipylė strėlės bei ietys.

Pirmai dienai baigiantis nojonas po eilinės nebylios užtvaros pasiuntė į žvalgybą dvi karių šimtines, paliepęs, jei dar pasitaikys nauja, jam pranešti ir iškart patiems patikrinti mišką bei pašalinti medį. Taip kolona nesustodama įveikė dar dvi kliūtis.

Bet tai Kaidu mažai tedžiugino. Jis suprato, jog, vienai gudrybei nepavykus, priešas griebsis kitos, ir laužė galvą, spėliodamas, kokios.

Neilgai vargo – einant, regis, jokio pavojaus nežadėjusia vieta, ūmai iš abiejų pusių baisiai traškėdami ant kelio užvirto iškart keliolika didelių medžių, po savimi pasiglemždami keliasdešimt raitelių. Dar nenutilus jų traškesiui sušvilpė strėlės, bet nespėjo Kaidu tūkstantininkams riktelti, kai apšaudymas baigėsi. Nojonas suprato, jog beviltiška į mišką siųsti karius, bet dėl viso pikto kelioms šimtinėms teko susigrumti su brūzgynais.

23 Ačiū, didvyriškieji karžygiai (mongoliškai).

Kitą dieną tokius spąstus užpuolikai panaudojo dar du kartus. Mongolai, pamokyti karčios patirties, atsargiai judėjo ir gana laimingai išsuko – neteko tik trijų dešimčių karių, bet nemažai jų buvo sužeisti, ir Kaidu jaudinosi dėl to, kiek dar praras karių, kol pasieks Lietuvą, jei tai tęsis ir toliau.

Nojonas be paliovos suko galvą, ieškodamas išeities, bet, kol jis vargo, užpuolikai griebėsi naujos gudrybės. Atskubėjęs žvalgas pranešė apie pelkės pasiglemžtą kelią, kai iki jos buvo likęs strėlės šūvis, ir Kaidu liepė varyti į priekį vergus. Ir taip neskubėjusi kolona dar labiau sulėtino žingsnį, bet, kai priekinės gretos pasiekė apsemtą kelio vietą, vergai tebuvo įpusėję darbą.

Mongolai sustojo ir tada į juos iš miško pasipylė strėlės bei ietys, kurios nesiliovė lėkusios ir raiteliams nusiritus nuo žirgų bei pradėjus atsišaudyti. Atvirkščiai – ėmė skrieti dar tankiau, o kolonos gale nuvirto keli medžiai, užtverdami kelią atgal.

Apšaudymas nesiliovė ir pirmoms mongolų šimtinėms įsiveržus į mišką. Šįkart jiems pasisekė bent iš tolo pamatyti tarp medžių šmėkščiojančius paslaptingus priešus ir net kai kuriuos pašauti, tačiau tada į nespėjusį apsidžiaugti mongolą pasipildavo tikras strėlių lietus, o pašautąjį už pažastų pagaudavo draugai ir skubiai dingdavo tankmėje.

Antpuolis buvo skaudus mongolams, bet vėl neilgas – užpuolikai išnyko, kai tik pajuto, kad prieš juos stojo jau nebe šimtinės, o tūkstantinės. Žuvusių ir sužeistų surinko vėl kone dvi šimtines. Įtūžęs Kaidu nusprendė, kad tai dienai užteks ir toliau nei žingsnio nežengs, kol nesugalvos, kaip apsisaugoti nuo užpuolikų.

Nojonas įsakė žvalgams surasti vietą stovyklai, o paskui ilgai susimąstęs sėdėjo šalia kibitkos, net prie laidotuvių laužo nėjo, tik niūriai stebėjo jo godžias liepsnas. Ir vakarienę atstūmė, o sutemus lyg negirdėjo Gajanės kvietimų eiti į kibitką. Tik po vidurnakčio, kai, regis, viską apgalvojo, perrinko ir, kaip jam atrodė, pagaliau rado išeitį, krenkšdamas pakilo nuo atšalusios žemės ir pasislėpė kibitkoje, leisdamas sau pasidžiaugti karštomis žmonos glamonėmis.

Kitą rytą, vos gretoms išsirikiavus, Kaidu ėmėsi sumanytos apsaugos – ne tik keliu, bet ir mišku pasiuntė didelius žvalgų būrius. Mongolai ėjo pėsti, išsiskleidę grandine kone per strėlės skrydį.

Žinoma, dėl to kolonos žygiavimas labai sulėtėjo, užtat nei viena strėlė nesudrumstė jos ramybės, nors pakeliui užtiko kelias iš vakaro padarytas užvartas bei pakirstus ir paruoštus nuversti medžius. Žvalgai dėl viso pikto juos nuvertė ir kolonai teko laukti, kol vergai nuvalys kelią.

– Mes taip per dieną nueisim tris kartus mažiau nei anksčiau! – kandžiai pastebėjo Sultajus, kai Kaidu vakare surinko vadus aptarti kitos dienos žygio. Kiti kaltai nuleido akis, lyg atsiprašydami dėl tokio negirdėto įžūlumo. Bet kam kitam tai būtų skaudžiai atsirūgę, bet tik ne Sultajui, ir jis, puikiai tai žinodamas, nepraleisdavo progos įgelti senajam karvedžiui.

– Užtat visi sveiki. Man svarbiau, kiek karių atsivesiu į Lietuvą, o ne kada ją pasieksiu, – atkirto nojonas, vildamasis, jog vaikėzas nežino, kada Batu-chanas liepė jam parvesti atgal tumeną, nes net tūkstantininkams nebuvo to sakęs. – Gerai, rytoj vėl taip pat eisime, niekur nuo manęs ta Lietuva nepabėgs. Eikit ilsėtis, – paliepė ir nuklibikščiavo į kibitką.

– Ar dar kas nors ką pasakys? – rikis Skirmantas nužvelgė ratu susėdusius rikius bei kniazius.

Buvo vakarienės metas ir vėjas nuo laužų nešė kepamos mėsos kvapą. Skirmantas, sugalvojęs kaip reikalas pavalgydinti karius, dar iš vakaro pasiuntė į mišką šimtinę geriausių medžiotojų. Tie iš peties pasistengė: nudobė šešis briedžius, keliolika šernų, stirnų ir galybę kiškių. Perdien nusilakstę bei išalkę kariai godžiai kimšo.

Priešais vyresniuosius irgi garavo ant žolės sustatyti indai su kepta šerniena. Skirmantas, žvilgtelėjęs į juos, išsitraukė durklą, pasmeigė juo gražiai nuskrudusį kulšies gabalą, kilstelėjęs pauostė ir padėjo atgal.

Ne valgis rūpėjo, o prakeikti mongolai! Gerai, kad ties pirmosios pasalos vieta laiku pastebėjo artėjančius mišku mongolus. Nebuvo sunku – tie brovėsi kaip meškos, tad Skirmantas spėjo savo karius atšaukti. Vėliau teko palikti ir kitus taip kruopščiai bei sunkiai ruoštus spąstus, bet jau ties antraisiais rikis, surinkęs vyresniuosius, liepė pagalvoti, kaip būtų galima pamėginti kiek įmanoma saugiau mongolams išpešti dar kelias plunksnas.

Skirmantas ir pats laužė galvą, bet nieko gudraus nesumanė, o viltis, jog mongolams atsibos eiti mišku, iki vakaro prapuolė be pėdsako. Tačiau ir kitų rikių siūlymai nebuvo ko nors verti, ką vienas bepasakydavo, tuoj kiti supeikdavo, nes pamėginus įgyvendinti sumanymą, būtų tekę paaukoti daug karių, o sėkmė būtų buvusi abejotina.

– Bet gi turime kažką daryti. Jie eina pirmyn ir privalome juos sulaikyti. Bent jau pamėginti! – rikis Skirmantas vėl sutrikdė slegiančią tylą.

– O kur toliau veda šis kelias? – Daubaras pasisuko į kniazių Ivaną, kurio žemėje jie buvo. Išstypęs pusamžis rudabarzdis kniazius atsistojo ir nužėrė į šalį nemenką baigiančio gesti laužo anglių krūsnį. Juodoje žemėje jis nubrėžė ilgą brūkšnį, o paskui prie jo galo pridėjo dar du, besišakojančius į priešingas puses.

– Rytoj, maždaug vidurdienį, pasieksime šitą vietą, – kniazius Ivanas durklu bakstelėjo ten, kur susikirto trys brūkšniai. – Jeigu jie nueis šituo keliu, bus blogai. Juo einant Lietuvą galima pasiekti greičiau, nei kitu. Be to, čia daug laukų ir kaimų, todėl jie galės eiti sparčiau. Jei tai būtų liachai[24] ar kurie nors kiti, tada prie šio kelio būtų galima rasti nemažai tinkamų vietų mūšiui, bet kai mongolai... Jie gi šluos ir nušluos mus kaip kokius šapus!

Kniazius Ivanas nelinksmai šyptelėjo, tarsi atsiprašydamas, kad ir jį, kaip visus šių žemių gyventojus, buvo įbauginę gandai apie mongolų raitelių jėgą, ir pridūrė, vėl bakstelėjęs į tą patį brūkšnį, bet jau arčiau jo galo, kur, kaip suprato rikiai, turėjo būti Lietuva:

24 Lenkai.

– O va čia vėl miškai, bet ten – smėlis, pušynai, vienos pušys kaip žvakės iki dangaus. Ten per strėlės skrydį ne tik žmogų – kiškį gali pamatyti.

– O kas prie kito kelio? – Daubaras pasiskubino atsiliepti vos kniaziui nutilus, kol rikių neapėmė nusiminimas. Per šias dienas jis spėjo šiek tiek pažinti kniazių Ivaną ir pastebėjo, jog tas paprastai pradeda šneką nuo blogų dalykų, tad tikėjosi išgirsti ką nors viltingesnio.

Ir neapsiriko – kniazius Ivanas, vos pastebimai šyptelėjęs, vėl bakstelėjo durklu į savo piešinį, bet jau į kitą brūkšnį:

– Čia – beveik vien miškai ir pelkės. Maždaug už pusantros dienos žygio yra pelkėta pieva. Didelė. Kai išeini iš miško, ji atrodo paprasta, niekuo nepavojinga, su gražia, tinkama žirgams ganyti žole, pačiame viduryje – dvi nedidelės kalvelės, bet kai eini, patenki į pelkę. Su arkliu ten prapultis, bet pėsčias, jei neįbrisi į akivarą, gali kautis.

– O kadangi mongolams tas nelabai patinka, tai mums – kaip tik! – pritarė rikis Skirmantas. Kiti rikiai irgi suklego, puolė siūlyti, kaip geriau būtų galima mongolus įklampinti pelkėje.

– Bet dar viena maža smulkmena – kaip padaryti, kad mongolai nueitų šituo keliu? – sududeno Daubaras, nustelbdamas kitų balsus, ir rikiai tarsi iš padebesių skaudžiai trenkėsi į žemę.

– M-taaaip, – nutęsė rikis Skirmantas, vartydamas rankose nuogą durklą, nekreipdamas dėmesio, jog gali susižeisti. – Jiems gi nepasakysi: „Prašom eiti ne tuo, o šituo keliu"...

– O kodėl gi ne? – atsiliepė Daubaras.

Jam pabodo ryti seiles. Ištiesęs ranką susirado tą patį rikio Skirmanto nužiūrėtą kulšies gabalą ir suleido į jį dantis, tačiau Skirmantas nedavė jam ramiai pasistiprinti:

– Kaip? Gal tu jiems tai pasakysi?

– Gal ir aš, – atsiliepė Žybartaitis, tik nurijęs kąsnį ir vėl suleidęs dantis tol kankino kitus vadus, kol apmalšino alkį. Pabaigęs numetė kaulą, nusišluostė į žolę taukuotus pirštus ir paaiškino. – Man teks pasiduoti jiems į nelaisvę.

– Kaip tai – pasiduoti? – pasigirdo nustebęs balsas iš rikių bei kniazių rato, bet Daubaras nesidairė, kieno. Žvelgė tiesiai į akis išpūtusį rikį Skirmantą, kuris iš nuostabos ar iš karščio nusivožė nuo galvos šalmą ir perbraukė delnu per suprakaitavusias retų plaukų sruogas, kol galop šyptelėjo iš jo sumišimo:

– Na, kaip pasiduoti, dar reikės pagalvoti. Svarbiausia – pasistengti, kad jie nueitų mums reikalingu keliu, – jis iš tolo bakstelėjo į kniaziaus Ivano piešinį.

– Ir kaip tai padarysi – pasakysi, ir mongolai kaip avys nutursens? – pagaliau atsikvošėjo rikis Skirmantas, jau liovęsis vartyti durklą ir delnu apkabinęs jo ašmenis. Daubaras pamatė kaip įsitempė rikio raumenys, ir pasiskubino prasižioti, sunerimęs, jog tas gali įsipjauti:

– Na, jeigu taip iškart pasakysiu, kur eiti, tai nepatikės. Reikės kiek pasididžiuoti. Kad ilgiau paprašytų. Kaip mes kitąsyk su belaisviais darom, kai pasitaiko nekalbūs. Tada patikės.

– O kaip tu po to iš mongolų letenų ištrūksi?

– Na, apie tai irgi reikės pagalvoti. Mūsų čia daug. Gal ir ne tuščių galvų yra, – šyptelėjo Daubaras, ir rikiai bei kniaziai pasislinko artyn.

Vyrai ilgai šnekėjosi. Visi kiti laužai stovykloje seniai užgeso, o jų dar plaikstėsi.

IX.

Belaisvis

Nauja diena mongolams prasidėjo ramiai. Žvalgai miške neužtiko jokių pasalos pėdsakų, ir nojonai jau buvo bepatikį, jog priešas paliko juos ramybėje, tačiau pasiskubino.

Įdienojus keliu joję mongolai šiek tiek išsiveržė į priekį, pralenkdami mišku bridusius bendrus. Jie artėjo prie posūkio, kai priekyje išgirdo virstančio medžio tratėjimą. Žvalgų šimtininkas klausydamasis trumpam sulaikė žirgą ir, kai medis, aidžiai dunkstelėjęs, atsitrenkė į žemę, mostelėjo kariams, sykiu plėšdamas iš makščių kardą, ir pasileido šuoliais.

Šimtinė šuoliais įveikė posūkį, už kurio skersai kelio gulėjo medis dar tebevirpančiais lapais. Aplink jį zujo keli ginkluoti vyrai. Išgirdę mongolų žirgų kanopų dundesį jie kaip vienas apsisuko ir puolė blaškytis, bandydami pasislėpti už medžio, bet jiems sunkiai sekėsi prasibrauti pro jo šakas. Tada vienas iš vyrų, mongolų akimis, tikras milžinas, matyt, pirmas suprato, jog visi nespės pasprukti ir raiteliai juos lengvai iškapos. Jis kažką garsiai riktelėjo kitiems ir tie suskato sparčiau krutėti, o pats, išsitraukęs kalaviją, vienas puolė pasitikti žvalgų.

– Gyvą, gyvą paimkit! – riktelėjo šimtininkas savo kariams, ir tie, pamiršę bebaigiančius už medžio prapulti kitus vyrus, išsiskleidę apsupo milžiną. Jie lėkė ratu aplink jį, spygaudami bei mojuodami kardais, ir taikėsi išmušti kalaviją iš milžino rankos arba jį nepavojingai sužeisti, tačiau, atrodė, nieko iš to neišeis – vyriškis, nežiūrint jo didumo, tarsi voverė sukosi ratu atmušinėdamas kirčius.

Mongolams teko griebtis kitų būdų: keli raiteliai išsirikiavo linija ir puolė milžiną, bandydami priremti jį prie gulinčio medžio. Tas, iš paskutiniųjų atsikirtinėdamas, traukėsi žingsnis po žingsnio. Atrodė, per kirstynių įkarštį jis trumpam užmiršo kitus raitelius, ir tie negaišo – ore išsyk švilptelėjo kelios kilpos, trys iš jų taikliai, ir mongolai, žaibiškai įtempę virves, parvertė milžiną ant žemės. Keli žvalgai, nusiritę nuo žirgų, pripuolė ir supančiojo pagautąjį. Tai truko vos kelias akimirkas ir, kai jie atsitiesė, ant kelio lyg drugio kokonas gulėjo virvėm suraišiotas milžinas.

Šimtininkas iš džiaugsmo nesitvėrė savo kailyje, įsivaizduodamas, koks patenkintas bus Kaidu, pamatęs belaisvį.

– Greičiau, greičiau! – riktelėjo, mostelėjęs rimbu, ir net keturi mongolai įsirėžę pakėlė belaisvį ir kaip maišą užvertė ant žirgo. Šimtininkas dėl viso pikto liepė patikrinti mišką prie nuversto medžio, nors ir buvo tikras, jog bėglių ir pėdos ataušo, ir su keliais raiteliais pasileido atgal prie kolonos.

Šimtininkas neapsiriko, spėdamas, kaip jį sutiks Kaidu.

– Kai bus laikas, pirmas galėsi pasirinkti dešimt geriausių vergų! – pažadėjo nojonas, neatplėšdamas džiaugsmu spinduliuojančių akių nuo belaisvio, kurį, pastatytą ant kojų, kad ir surištą, du raiteliai laikė įsikirtę.

Kolona buvo sustojusi ir mongolai, leidus nojonui, galėjo nulipti nuo žirgų, tačiau kariai iš priekinių gretų pasiliko balnuose ir tiesė kaklus, bandydami bent iš tolo pamatyti belaisvį, nes Kaidu, sušaukęs vadus, uždraudė kariams prie jų artintis.

Nojonas, nužvelgęs belaisvį, iš šio gerų šarvų suprato, kad jam į rankas pateko ne eilinis karys. Be to, belaisvio rūbai ir ginklai buvo nepanašūs į urusų, ir Kaidu apsidžiaugė, tikėdamasis, kad pagaliau viską išsiaiškins: ir kas juos puola, ir kiek jų, ir kokie jų planai. Žodžiu, vylėsi išgirsti dalykus, kurių paprasti kariai nežino.

– Kipčiake! – nekantriai riktelėjo, neatplėšdamas godaus žvilgsnio nuo belaisvio, tarsi baimindamasis, kad tas gali prapulti.

– Įsakyk, pone, – iš minios išniro mažutis judrus urusų kalbą mokantis kipčiakas ir, žemai nusilenkęs nojonui, atsitiesė tik tam leidus.

– Paklausk jo, kas jis toks, – paliepė Kaidu, ir kipčiakas, atsisukęs į milžiną, pakartojo nojono klausimą rusiškai, tačiau atsakymo nesulaukė.

– Pasakyk jam, kas tu toks ir kaip pas mus patekai, ir kas jam atsitiks, jei nebus toks protingas, kaip tu, – pabėrė nojonas, nekantriai rimbu pliaukšėdamas sau per geltono tymo batą, kai kipčiakas, bejėgiškai skėstelėjęs rankomis, norėjo jam kažką pasakyti.

– Klausyk atidžiai, uruse, – kipčiakas atsistojo prieš pat belaisvį. – Nebūk sau priešas. Daryk taip, kaip padarė mano chanas, kai Visatos Užkariautojas atėjo į mūsų stepes už Itilio. Kitus chanus, kurie jam bandė priešintis, Visatos Užkariautojas sumalė į dulkes, o tiems, kurie geruoju jam nusilenkė, paliko jų žmones, jų gyvulių bandas, leido jų kariams joti į Vakarus su jo raiteliais ir dalytis grobiu. Pagalvok, uruse, nebūk užsispyręs – ir pats sveikas liksi, ir tavo artimieji bus laimingi. Pasakyk viską, ką tik nojonas Kaidu norės išgirsti. Kalbėk! – paragino kipčiakas, tačiau belaisvis tylėjo taip stipriai sučiaupęs lūpas, kad net jo skruostikauliai išsišovė. Jis žvelgė į mišką pro kipčiako petį ir tarsi bandė virvių stiprumą judindamas rankų raumenis.

Belaisvio pastangos nepraslydo pro nojono Kaidu akis.

– Čiupkit jį ir papurtykit! – suirzęs paliepė, ir jo sargybiniai kaip mat sukruto: vieni įtempę lankus nusitaikė į belaisvį, kad, jei tas pamėgintų ką iškrėsti, akimoju jį suvarpytų strėlėmis. Kiti, atleidę virves, nuplėšė nuo belaisvio šarvus, viršutinius rūbus ir pririšo prie artimiausio medžio.

– Pradėkit! – mostelėjo Kaidu, ir du stambūs mongolai ėmė kapoti belaisvį rimbais, o kiti smalsiai stebėjo, laukdami, kada tas pradės prašyti pasigailėjimo.

Bet nesulaukė – pirmoji mongolų pora pailso bemojuodama rimbais ir juos pakeitė kiti du. Tačiau ir šie apsipylė prakaitu, o belaisvis tylėjo, tik karts nuo karto sudejuodavo, nors ant jo nugaros nebesimatė sveikos vietos.

Antrąją budelių porą pakeitė trečia, o belaisvis vis tylėjo. Jo galva nusviro, ir vertėjas kipčiakas, rizikuodamas papulti po rimbais,

nėrė prie medžio. Priklupęs palinko prie belaisvio, bandydamas iš apačios žvilgtelti į jo veidą, o kai pasisekė, galvotrūkčiais spruko atgal ir nusilenkė prieš Kaidu.

– Jis be sąmonės. Gali numirti.

– Baikit! – riktelėjo Kaidu budeliams ir metė kipčiakui. – Nenumirs. Jis stiprus kaip jautis, bet tokie greičiau palūžta nei mažiukai. Tik reikia tuo pasirūpinti. Atgaivinkit jį! – ir vienas iš sargybinių ėmė iš burdiuko lieti vandenį ant susmukusio, tik virvių palaikomo belaisvio galvos.

Vanduo srovelėm liejosi per nukarusius, ilgus belaisvio plaukus, sukapotą nugarą, maišėsi su krauju ir dideliais raudonais lašais krito ant žolės. Jis padarė savo darbą – belaisvio galva iš lėto pakilo, paskui, kiek atsigavęs, milžinas krustelėjo ją, purtydamas vandenį, ir atsisukęs su neapykanta dėbtelėjo į mongolus. Bet trumpam. Jis tuoj pat vėl atsigręžė į medį ir priglaudė galvą prie jo gruoblėtos žievės.

– Lėk į priekį. Ieškok vietos stovyklai, – Kaidu paliepė žvalgų šimtininkui, ir tas su savo kariais nudulkėjo keliu, o tada Kaidu, įsakęs tūkstantininkams sekti paskui žvalgus, parodė sargybiniams į belaisvį. – O šitą riškit prie žirgo, tegul pabėgioja. Bus sukalbamesnis.

Šįkart mongolai, nutarę, jog belaisvis jiems nebepavojingas, nebesivargino įtempti lankų. Milžinui tikrai buvo nelengva išsilaikyti ant kojų. Tos linko lyg būtų be kaulų, ir du stambūs mongolai, kurie paskutiniai jį plakė, įsirėžę nutempė belaisvį iki kelio. Ten jiems į pagalbą puolė dar keli. Jie surišo belaisviui rankas ir užnėrė jam ant kaklo kilpą, o kitą virvės galą švystelėjo ant žirgo laukusiam mongolui. Tas pririšo virvę prie balno, pavarė žirgą į priekį, kol virvė įsitempė, ir atsisuko į nojoną.

– Varyk, varyk! – pamojo Kaidu. – Jūs pirmi, o mes – iš paskos. Tik žiūrėk, kad mums nereikėtų vilktis kaip vėžliams. Varyk!

Mongolas iškart pavarė žirgą šuoliais ir to nesitikėjusį belaisvį išrovė tarsi ropę. Šis griuvo ir kurį laiką žirgas vilko jį keliu, skaudžiai vartydamas ir trankydamas į daugybės kanopų išmaltą žemę. Belaisvis vis nevalingai šūkteldavo, kai atsitrenkdavo į žemę sukapota nugara ir bandydavo atsikelti, bet jam pavyko tik mongolui pavarius

žirgą risčia. Tačiau belaisviui nebuvo kada atgauti kvapo. Mongolas nesustojo, ir belaisvis, karts nuo karto suklupdamas, bėgte pasileido paskui žirgą, iš paskutiniųjų stengdamasis, jog virvė tiek neįsitemptų, kad jam vėl tektų atsidurti ant žemės.

Įkandin jų pajudėjo visa mongolų kolona ir priekyje su tūkstantininkais jojęs Kaidu karts nuo karto pasilinksmindavo: prilaikydavo žirgus, kad belaisvis nutoltų, bet vos jis apsidžiaugdavo gavęs progą atsipūsti, nojonas ir jo palyda, suraginę žirgus, pasivydavo belaisvį ir tam tekdavo iš paskutiniųjų bėgti, nes mongolas pavarydavo šuoliais žirgą, prie kurio jis buvo pririštas.

Daubarui viskas plaukė prieš akis. Medžiai sukosi ratu ir, atrodė, vis bandė kaip paukščiai pakilti į dangų. Sukapota nugara ir taip iš skausmo degte degė, o dar ją negailestingai kepino saulė. Virvės it peiliai rėžėsi į rankas ir kaklą, galva tabalavo kaip ant lazdos pamauta puodynė. Akys vis dažniau aptemdavo. Rikis vis sunkiau besuprato, kur jis ir kas jam nutiko. Galvoje, regis, beliko vienut viena mintis – kaip spėti paskui šokčiojantį žirgo pasturgalį, kad virvė nepjautų kaklo ir neparverstų ant žemės, nes atrodė, kad jau nebeįstengs atsikelti, pribaigtas baisaus skausmo.

Daubarui vaidenosi, kad jam visą pasaulį užstojo žirgo pasturgalis ir be paliovos švytuojanti uodega, kol ūmai pasijuto bestovįs pievoje. Aplink tarsi šešėliai šmirinėjo daugybė žmonių, kažkur toli toli poškėjo kirviai, tratėdami virto medžiai, bet nuo rikio akių viską slėpė raibuliuojanti migla. Jam terūpėjo nugaros skausmas, kurį stiprino besileidžiančios saulės karštis ir kraujo kvapo atviliotas uodų debesis.

Dar vėliau rikis susivokė stiprių rankų kažkur velkamas už pažastų, bet nespėliojo, kur. Nunarinęs galvą žvelgė žemyn, stebėdamas, kaip po kojom linksta žolė, kol staiga ją pakeitė neregėto grožio kilimas, ir jis pasijuto laisvas.

Daubaras susikaupė, kilstelėjo galvą ir apsidairė. Jis stovėjo viduje to keisto važinėjančio mongolų namo, kuriuo lietuviai negalėjo atsistebėti, pirmąsyk žvelgdami į jų koloną. Šviesa krito tik pro kailiu neuždengtas duris ir neįstengė pasiekti visų kibitkos kampų. Juolab kad Daubarui tebetrukdė lėtai slūgstanti skausmo sukelta migla. Prireikė nemažų pastangų pastebėti ant sienų kabantiems lankams, kardams ir skydams.

Lengviau buvo įžiūrėti žmones. Prieš Žybartaitį, parietę po savimi kojas, ant priegalvių sėdėjo keli mongolai, dar keletas stovėjo už jų nugarų. Skubiai nužvelgęs visus, Daubaras iškart nepatikėjo savo akimis, nes jam pasivaideno, jog tarp mongolų buvo ir moterų, ir jis, dar sykį apsidairęs, įsitikino, jog neklydo. Maža to, užkliuvo už vienos, stovėjusios tolimiausiame kampe.

Rikio žvilgsnį patraukė jos ūgis – buvo ir už vyrus puse galvos aukštesnė. Įsižiūrėjus ji pasirodė matyta. Daubaras prisimerkė, kad geriau matytų, ir vos spėjo prikąsti lūpą, lyg jo nugarą būtų nutvilkęs netikėtas kirtis. Viskas iškart užvirto – nuostaba, džiaugsmas ir išgąstis, kad neišsiduotų, nes ten stovėjo Junda. Daubaras skubiai kilstelėjo surištas rankas, tarsi bandydamas pasikasyti kaktą, o kai jas leido žemyn, trumpam priglaudė prie lūpų pirštą, duodamas seseriai suprasti, kad tylėtų.

Mongolai neskubėdami siurbčiojo iš mažyčių kiniškų puodelių arbatą ir karts nuo karto persimesdavo kokiu žodžiu, apžiūrinėdami belaisvį, kuris, apsimesdamas, jog tie jam nerūpi, toliau dairėsi po kibitką. Tarp kitų joje buvusių daiktų pastebėjo savo šarvus ir atsiduso pagalvojęs, kaip bus apmaudu, jei nepavyks jų atgauti.

– Kalbėk! Kas tu?! – ūmai išgirdo kipčiako balsą.

Daubaras kilstelėjo galvą, nužvelgė už Kaidu stovėjusį vertėją ir, abejingai nusisukęs, toliau apžiūrinėjo ant sienų kabančius ginklus. Užsižiūrėjęs nepamatė, kad nojonas davė ženklą už jo stovėjusiems sargybiniams. Tie pripuolę durklu perpjovė virves ant Daubaro rankų ir, akimoju užlaužę jas už nugaros, parklupdė rikį ant kilimo. Jam iš skausmo ištryško ašaros ir pasivaideno, jog rankos atsiskyrė nuo kūno.

– Mano ponas paskutinį kartą geruoju tavęs klausia: kas tu toks?! – rikis vos ne vos išgirdo, regis, tolimą vertėjo balsą. Reikėjo pasistengti, kad neišsprūstų aimana. Sykiu jis, gailėdamasis, kad nesupranta, klausėsi mongolų šnekos.

Tie tarėsi, kokius kankinimus būtų geriausia panaudoti, kad belaisvis prašnektų. Junda stovėjo užgniaužusi kvapą. Kai kuriuos žodžius ji suprato, tad galėjo nuspėti, kas laukia Daubaro, ir vis svarstė, kaip atsitiko, kad jos didelis ir stiprus brolis pateko į nelaisvę. Dar ji niekaip nenorėjo patikėti, kad, taip nelauktai sutikusi, gali visam laikui prarasti Daubarą ir, stengdamasi nepasiduoti nevilčiai, vis galvojo apie motinos pranašystę, kai ji su broliu susiruošė vaduoti į rusų nelaisvę patekusio Grauslio, jog jiedu grįš gyvi.

Mongolai, net balsus pakėlę, ginčijosi dėl veiksmingiausio, greičiausiai galinčio prašnekinti belaisvį, kankinimo būdo. Vertėjas, beklausydamas jų, ėmė nekantriai mindžikuoti, bet nedrįso įsiterpti – jis pasilenkė prie Kaidu ausies ir ėmė jam kažką kuždėti.

– Tylos! – suirzęs nojonas nekantriai kilstelėjo ranką, nutildydamas triukšmavusius mongolus, tačiau vertėjas kaip pradėjo, taip pakuždomis ir pabaigė, papiktindamas tūkstantininkus.

Kaidu, atvirkščiai, – patenkintas išsišiepė jam atsitiesus ir linksmai suplojo delnais:

– Klausykit! Kipčiakas gerai sumanė. Mūsų belaisvis – paukštelis su kilmingom plunksnom. Toks greičiau mirs, nei ką nors pasakys, tad geriau mes tas jo plunksneles purve išvoliosim ir pagrasinsim, kad jis bus vergas, jei visko nepasakys. Įmesim jį vienai nakčiai į vergų aptvarą. Tegul pajunta, ką tai reiškia. Tempkit jį! – Kaidu pamojo turgaudams ir tie, pastatę ant kojų nieko nesuprantantį Daubarą, jau norėjo jį tempti pro duris, bet sutrukdė Gajanė. Ji be garso prisiartino prie vyro, uždėjo jam ant peties savo mažytę ranką ir pasilenkusi kažką tyliai pasakė Kaidu.

– Tu teisi, – kiek pamąstęs atsiliepė nojonas. – Tai tegul tavo vergė juo ir pasirūpina.

Grakščiai apsisukusi Gajanė pamojo Jundai prieiti ir ėmė aiškinti, sykiu rodydama į puodynę su pasukomis ir į Daubarą, vaidindama, jog semia pasukas ir tepa jas ant merginos nugaros.

– Supratau, supratau, – pagaliau linktelėjo Junda, stengdamasi neparodyti savo susijaudinimo, ir paėmė puodynę.

Kaidu vėl mostelėjo, ir turgaudai ištempė Daubarą. Tas nesivargino dėlioti savo kojų, leidosi tempiamas. Lai kiek paprakaituoja, piktai mintyse nusišaipė, nuleidęs galvą. Iš paskos, stengdamasi neišmesti puodynės, skubėjo Junda.

Gajanė mažais žingsneliais nusekė paskui juos ir, sustojusi prie durų, žiūrėjo, kaip nedidelis būrelis išnyksta tarp nakčiai besiruošiančių klajoklių.

Per nepilnus aštuoniolika savo gyvenimo metų Gajanė nedaug ką gero tepatyrė. Ji užaugo Armėnijoje, kur, netoli Karso miesto, jos tėvas, kunigaikštis Ivanė Stepanakerkas, tarp dangų remiančių kalnų turėjo pilį. Ankstyvoje vaikystėje Gajanei nebuvo kada grožėtis apylinkėmis – per Kaukazą viena po kitos ritosi nelaimių bangos. Vos spėjo armėnai su gruzinais išsivaduoti iš seldžiukų priespaudos, jų valdas dar prieš Gajanės gimimą nusiaubė Subudajaus, Džebė ir Tokučaro vedami mongolų tumenai.

Vos jiems pasitraukus, į Kaukazą plūstelėjo nuo mongolų bėgantys kipčiakai. Gruzinų ir armėnų vadai leido jiems apsigyventi savo žemėse, nes tikėjosi pasinaudoti jų jėga prieš mongolus, bet skaudžiai apsigavo – klajokliai liko ištikimi savo įpročiams ir ėmė plėšikauti. Nuo vieno tokio kipčiakų antpuolio, kai tiems pavyko netikėtai užklupti kunigaikščio Ivanės pilį, motina su vos metukų sulaukusia Gajane paskutinę akimirką spėjo pasislėpti kalnuose. Armėnams ir gruzinams prireikė daug jėgų, kol jų bendra kariauna 1223-čiaisiais įveikė kipčiakus ir išvijo juos.

Tačiau pergalės džiaugsmas tęsėsi neilgai – po poros metų Kaukaze pasirodė mongolų užkariauto Chorezmo šacho Muchamedo sūnus Džalal al Dinas. Jis bandė slėptis Indijoje, bet nesėkmingai. Tada sumanė šiaurės vakarų Persijoje ir Užkaukazėje įkurti naują

savo valstybę, kad galėtų toliau kariauti su mongolais. Kone šešis metus kalnų gyventojai priešinosi Džalal al Dinui, kol pagaliau naujas mongolų pasirodymas Kaukaze privertė šacho sūnų bėgti.

Armėnų ir gruzinų laimei, mongolai, nusiaubę Azerbaidžaną, išėjo į Persiją, keliems metams palikdami Kaukazą ramybėje. Tie metai – vienintelis šviesus Gajanės atsiminimas, bet jie buvo tarsi drugelio gyvenimas: akimirką sumirguliavo visu savo spalvų grožiu ir prapuolė, Gajanei nespėjus įsižiūrėti. Tais pačiais metais, kai Batu-chanas pradėjo žygį į Vakarus, į Kaukazą įsiveržė Čarmagano vedami mongolai.

Šįkart nebuvo kur bėgti ir slėptis – mongolai be didelio vargo per metus nukariavo didelę dalį armėnų žemių. Juolab kad jų valdovai taip ir nesugebėjo susivienyti, o Čarmaganas tuo puikiai pasinaudojo – jo būriai vienu metu užplūdo armėnų žemes ir puolė jų miestus bei pagrindines pilis.

Kunigaikščio Ivanės pilį pasiekdavo viena už kitą baisesnės naujienos. Ypač visus pribloškė žinia apie turtingo miesto Ani žūtį. Čarmaganas pasiuntė į miestą savo žygūnus su reikalavimu pasiduoti, bet Ani valdytojai nedrįso atsakyti, nepasiklausę kunigaikščio Šachinšacho, kuriam priklausė miestas. Kol jie laukė kunigaikščio valios, prastuomenė nužudė mongolų pasiuntinius ir Čarmagano kariauna apsiautė miestą, katapultomis sugriovė jo sienas ir užėmė Ani. Armėnų kunigaikščiai pasidavė mongolams, prašydami jų pasigailėti miesto. Mongolai liepė gyventojams išeiti, pažadėję nieko blogo nepadaryti, bet, vos miniai pasirodžius už sugriautų sienų, šie kone visus išžudė. Į nelaisvę išsivedė tik kai kurias moteris, vaikus ir amatininkus, o miestą apiplėšė ir sudegino.

Pasklidus žiniai apie Ani dalią, netoli kunigaikščio Stepanakerko pilies buvęs Karso miestas skubiai pasidavė mongolams, tačiau tai jo neišgelbėjo – gyventojai žuvo, o miestas buvo sunaikintas. Kunigaikštis Ivanė buvo tarp tų, kurie be kovos pasidavė mongolams ir pažadėjo jiems tarnauti, tačiau Čarmaganui žodžio neužteko. Dalį kunigaikščių vaikų jis paėmė įkaitais, o kitus, kartu su armėnų kariais – į savo kariuomenę.

Gajanė pateko tarp įkaitų, o du jos broliai turėjo eiti tarnauti mongolams. Mergina ir jos motina daug ašarų praliejo išsiskirdamos, nors tėvas ramino, jog mongolai žadėjo neskriausti įkaitų. Gajanė labai norėjo tikėti, jog jų išsiskyrimas bus trumpas, tačiau niekaip negalėjo atsikratyti siaubingos nuojautos, jog jos niekada daugiau nebesusitiks. Matyt, ir motina panašiai jautėsi, nes, nematant kunigaikščiui Ivanei, paslapčia įdavė dukrai nedidelį kinžalą, nors mongolai ir draudė įkaitams turėti ginklų.

– Jeigu kas, atmink, kad tavo gyslomis teka Zacharidžių kraujas, – šnibžtelėjo.

– Pažadu, – taip pat tyliai atsiliepė dukra, slėpdama kinžalą rankovėje.

Nuo mažens, kiek Gajanė save atminė, nusižengusi tik ir tegirdėjo – „kaip tu taip galėjai, juk tavyje teka Zacharidžių kraujas"; nusipelniusi pagyrimo – „kaip kitaip, juk ji turi Zacharidžių kraujo". Motina nesiliaudavo kartojusi, nors tėvas ir raukydavosi.

Kunigaikščių Stepanakerkų giminė buvo sena ir garsi, bet nuskurdusi, todėl jau daug metų tarnavo kunigaikščiui Orbelianui. Šis buvo vedęs vieno iš Zacharidžių – garsiausių bei galingiausių armėnų kunigaikščių – dukrą ir su ja susilaukė devynių vaikų. Paskutinė buvo dukra, kuriai davė Gajanės vardą.

Mergina užaugo neišvaizdi, kresna ir nedidukė, užtat labiausiai tėvo lepinama. Ir kai Gajanė, nusižiūrėjusi į akis krintantį tėvo vasalą kunigaikštį Stepanakerką, užsimanė už jo ištekėti, kunigaikštis Orbelianas nusileido jos maldavimams, nors ir buvo jai radęs kitą vyrą. Kunigaikštis Ivanė nedrįso priešgyniauti, kai kunigaikštis Orbelianas pasiūlė susigiminiuoti, tačiau po vedybų stengėsi kuo mažiau būti namuose. Laimei, nesibaigiantys karai leido jam savo pilyje jaustis kone svečiu, o jo žmonai greitai atslūgo džiaugsmas, kad gavo norimą vyrą, jai teliko malonus atsiminimas, kad jos senelis – Zacharidis, bei rūpestis, kad jos vaikai to neužmirštų ir nepadarytų gėdos šiam vardui.

Abu jos ir kunigaikščio Ivanės sūnūs išvaizda buvo labiau panašūs į motiną: stiprūs, nedidukai ir neišvaizdūs. Užtat dukra – į

gražuolį tėvą. Jaunoji Gajanė abu tėvus mylėjo vienodai ir kentėjo dėl jų nuolatinių nesutarimų, tačiau patekusi tarp įkaitų viską būtų atidavusi, jei tik būtų galėjusi grįžti į tėvo pilį.

Pirmi trys mėnesiai pas mongolus buvo slegiantys ir kankinančiai ilgi dėl nežinios, kas nutiks rytoj, bet gana ramūs – mongolai laikė įkaitus vienoje atkampioje kalnų pilyje. Tačiau vieną dieną, nieko nepaaiškinę, jie pasodino Gajanę ir dar penkias įkaites į palankinus ant kupranugarių ir kažkur išgabeno. Merginos nelabai ką matė pro palankinų medžiagą – tik tai, kad kalnus pakeitė stepės, o šias – miškai, vėliau – vėl stepės.

Įkaitės nebežinojo nei ką galvoti, juolab kad jas lydėję mongolai taip ir nepasakė, kur keliauja, kol vieną dieną merginos atsidūrė didžiulėje mongolų stovykloje. Tik vėliau Gajanė sužinojo, jog joje stovyklavo po žygio į rusų žemes besiilsinti Batu-chano kariauna. Merginos nespėjo nei apsidairyti, kai buvo išrikiuotos palei didelę šėtrą ir pasijuto apsuptos smalsiai jas nužiūrinėjančių mongolų. Vienas – apkūnus senis nudribusiu pilvu – ypač susidomėjo Gajane. Apžiūrinėjo kone nosį į ją įbedęs, iš pasitenkinimo caksėdamas liežuviu ir pasistiebdamas, kad geriau matytų, nes buvo mažesnis už ir taip neaukštą armėnų kunigaikštytę. Paskui atsisukęs kažką pasakė merginas atlydėjusiems mongolams. Jiems pritariamai linktelėjus, čiupo Gajanę už rankos ir nusitempė, tai nespėjus susivokti ir pamėginti pasipriešinti.

Mergina atsitokėjo moterų pilnoje kibitkoje. Ją atvedęs mongolas kažką joms pasakė ir išėjo. Tada moterys ėmė ją apžiūrinėti, o paskui – perrenginėti. Gajanė, vis neatsikvošėdama iš nuostabos, stovėjo tarsi suakmenėjusi. Ji leido joms daryti, ką tik tos norėjo, ir tik purtė galvą jų šnekinama, bet galop vis tik suvokė, jog bus ją atvedusio senio, kurį moterys vadino Kaidu, šeštoji žmona.

Suvokė, bet negalėjo patikėti. Net ir praėjus keliems mėnesiams, kai jau turėjo savo atskirą šėtrą, kurią dažnai lankydavo nojonas, tuo užtraukdamas jaunajai žmonai vyresniųjų pyktį, Gajanė vis pagalvodavo, kad sapnuoja.

Bent jau labai norėjo tikėti, kad atsibus ir pamatys, jog guli kalnų pilies kambaryje, kurį dalijosi su kitomis trimis įkaitėmis, bet kaskart paskubomis atmerktos akys atsiremdavo į šėtros sienas dengusius persiškus kilimus ir iš sapno ji žengdavo į dienos košmarą, vis rasdama progą paliesti išsaugoto bei slepiamo kinžalo kotą ir grumdamasi su troškimu viską pabaigti.

Po pirmos siaubingos, netikėtos ir nelauktos nakties su nojonu Kaidu, primušta ir išniekinta, likusi viena ji raitėsi iš skausmo ir neapykantos, paplūdusi ašaromis, ir tetroško mirti. Tačiau gana greitai suvokė, kad Zacharidžių ainei nedera savo noru ir neatkeršijus išeiti.

Ji nutarė su savim pasiimti ir Kaidu, tačiau vis nepasitaikė progos. Be to, bėgant laikui pasiryžimas mirti pamažu slūgo. Tiesa, Gajanė neišsižadėjo keršto, bet nutarė padaryti taip, kad po Kaidu mirties ant jos nekristų įtarimas. Ji vylėsi galėsianti grįžti namo ir pamatyti jai brangius žmones, su kuriais tikėjosi atgauti ramybę.

Armėnė apmąstė daugybę galimybių, bet nei viena nebuvo tinkama, ir jai teko apsišarvuoti kantrybe, nors tai brangiai kainavo. Tik palietusi kinžalo rankeną ji trumpam atgaudavo stiprybę. Kunigaikštytė laukė ir iš paskutiniųjų stengėsi neišduoti savo tikrųjų jausmų: meiliai šypsojosi kitoms žmonoms ir Kaidu, sukandusi dantis leido su juo naktis, mokėsi mongolų kalbos ir papročių. Žodžiu, stengėsi būti gera, įtarimo nekelianti žmona.

Diena keitė dieną, bet Gajanei jos visos buvo vienodai kankinančios. Kartą sena tarnaitė mongolė (nors elgesiu ji labiau priminė prižiūrėtoją) nusivedė Gajanę pasižiūrėti Kaidu karių atsivestų belaisvių. Mergina nedrįso atsisakyti ir paklusniai nusekė paskui mongolę. Ji ėjo kartu su kitomis nojono žmonomis pro išrikiuotus belaisvius, kol jos dėmesį atkreipė viena mergina. Ji buvo jauna, aukšta ir net veidą dengęs ašarų išvagotas purvas negalėjo paslėpti jos grožio.

Gajanei užteko vieno žvilgsnio, kad atspėtų, kas nutiko belaisvei, ir pajustų jai užuojautą.

– Šitą, – pasinaudodama skurdžiomis mongolų kalbos žiniomis Gajanė parodė į merginą. Senoji tarnaitė bandė ją perkalbėti, rodydama kitas belaisves, tačiau Gajanė užsispyrusi purtė galvą, ir mongolė, piktai gūžtelėjusi, ženklu parodė belaisvei sekti iš paskos.

Nuo to laiko, kai tik galėdavo, Gajanė laikydavo naująją belaisvę šalia savęs, nors joms sunkiai sekėsi susišnekėti. Abiem buvo daug vargo, kol viena kitos vardus išsiaiškino, nors Gajanei užteko, kad ji galėdavo savo kalba pasakoti nieko nesuprantančiai, tačiau nuolankiai klausančiai belaisvei apie savo gimtinę, tėvus, patirtus vargus. Nuo to Gajanės širdis atsigaudavo ir ji net išdrįsdavo aprėkti senąją tarnaitę, jei ta norėdavo kur nors kitur išsiųsti belaisvę.

Nelauktai prasidėjęs žygis, į kurį iš žmonų Kaidu pasiėmė tik ją vieną, suteikė Gajanei viltį, kad jos keršto akimirka jau nebetoli. Ji tikėjosi pasinaudoti kokio nors mūšio sumaištimi, bet juo toliau, tuo labiau, po kiekvieno nežinomo priešo antpuolio, jos viltys silpo. Teliko tikėtis, kad kokia strėlė ar ietis sutiks savo kelyje Kaidu krūtinę.

Mongolai nutempė Daubarą iki įėjimo į vergų aptvarą ir nutėškė ant žemės. Vergai iš tolo stebėjo, kas dedasi, tačiau nesiartino. Juolab, kad turgaudai nesiskubino pasišalinti. Tik Junda, pagaliau gavusi progą, pripuolė prie brolio.

– Viskas bus gerai, aš tavim pasirūpinsiu, – sukuždėjo, palinkusi prie Daubaro nugaros, apsimesdama, kad jai rūpi tik jo žaizdos. Paskui atsitiesė, akimis susirado Merkų ir pamojo jam prieiti, o kai tas pakluso, žengė jo pasitikti, stengdamasi užstoti brolį, kad golindas jo anksčiau laiko nepažintų.

– Neišsiduok, – skubiai tarstelėjo, Merkui prisiartinus. – Tai Daubaras. Padėk man jį nunešti kur nors toliau nuo mongolų akių.

Golindas, akimirksniu susitvardęs, pasilenkė ir pagelbėjo Daubarui atsikelti. Kone po juo palindo ir, pusiau nešdamas, pusiau vesdamas Žybartaitį, nuklibikščiavo paskui keliąrodžiusią Jundą.

Mergina nužiūrėjo kampą, kur vergų buvo tirščiausia, ir taikėsi į patį vidurį. Žinojo, kad nelabai kas norės domėtis, kodėl belaisvis taip sukapotas. Gyvenimas mongolų vergijoje mokė, kad, jei nori išsaugoti gyvastį, turi rūpintis tik savimi ir savo dešimtuko vergais. Tad, kai Junda padėjo golindui atsargiai paguldyti Daubarą ant pilvo, aplink juos kaip mat atsirado tuščias ratas, tačiau atokiau stovėję ar sėdėję vergai šiek tiek dengė trijulę nuo prižiūrėtojų akių.

– Dabar pakentėk. Gali labai skaudėti, – užjaučiamai ištarė Junda, palinkusi prie brolio ausies, ir tas sudejavo, duodamas suprasti, jog išgirdo.

Sesuo negaišo – kiek galėdama patogiau įsitaisė greta brolio, iš puodynės dešine ranka pakabino pasukų ir trumpam sustingo, nežinodama, nuo ko pradėti, nes visa Daubaro nugara buvo virtusi sukapotos mėsos gabalu, ir Junda, sunkiai atsidususi, ėmė tepti žaizdas iš eilės, iš viršaus žemyn.

Vos jai prisilietus, Daubaras įsitempė, jo nugara nubėgo virpulys, o stiprūs pirštai įsikirto į žemę ir smigo vis giliau su kiekvienu nauju Jundos prisilietimu. Daubaras, kai šalia nebuvo mongolų, leido sau atsipalaiduoti – dejavo, aimanavo ir rangėsi tarsi prie žemės prismeigta gyvatė, tik giliai į žemę suleisti pirštai neleido nuvinguriuoti į šalį.

O Junda tepė ir tepė, ir bet kas, pažiūrėjęs į jos veidą, būtų pagalvojęs, jog jai skauda ne ką mažiau nei Daubarui. Golindas, nebegalėdamas žiūrėti į sukapotą Žybartaičio nugarą ir Jundos veidą, nusisuko ir žvalgėsi aplinkui, kol išgirdo nedaug nuo aimanos besiskiriantį Jundos balsą:

– Baigiau.

Ji padėjo į šalį ąsotį ir atsigulė šalia brolio. Golindas irgi išsitiesė ant žolės, bet taip, kad jo kūnas užstotų Daubaro galvą ir jie girdėtų jo sunkiai tariamus žodžius:

– Kaip jūs čia patekot?

– Kaip? – Junda susižvalgė su Merkumi ir jie vienas per kitą ėmė dėstyti savo nutikimus nuo tos akimirkos, kai buvo mongolų užpulti artėjant prie Smolensko žemės sienų ir iki šios dienos, kai Junda kibitkos prietemoje pažino Daubarą.

Kad ir kaip jie skubėjo, pasakojimas vis tik atėmė daug laiko. Juolab kad abu vis vienas kitą pertraukinėjo, primindami praleistas detales. Kai jie pabaigė, jau temo. Vergai, susimetę į būrelius, šnekučiavosi, ruošdamiesi miegoti, ir iš tolo žvilgčiojo į trijulę, bet, kaip ir anksčiau, nei vienas nesiartino, tuo labiau kad Merkus, dėl viso pikto atsisėdo ir visa savo povyza rodė nenorą, kad jiems kas trukdytų. Jis rūsčiai dairėsi aplinkui ir, neatsisukdamas į Daubarą, godžiai gaudė jo šykštų pasakojimą apie tai, kas nutiko Smolenske jiems su Junda iškeliavus.

– Nukirto galvą ir pamovė ją ant ieties? – aiktelėjo Junda, išgirdusi apie rikio Eidivydo likimą. – Juk jis buvo dar vaikas!

– Taip, – niauriai patvirtino Daubaras ir pasiskubino pereiti prie savo stebuklingo išsigelbėjimo bei Skirmanto vadovaujamų lietuvių bandymų sulaikyti mongolus.

– Bet kaip jie tave pagavo?! – tik vieno dalyko neįstengė suprasti Junda, išklausiusi brolio pasakojimą.

– Mums to reikėjo, tai ir pagavo, – ir silpnas šypsnio šešėlis šmėstelėjo iškankintame Daubaro veide.

– Kaip tai? – kone sykiu ištarė Junda ir į juos atsisukęs Merkus.

– Va taip. Kad pasakyčiau mongolams, kuriuo keliu jie turi eiti.

– Tai ko nesakai, kai klausia? – nesuprato Junda.

– Nevalia skubėti. Reikia kaip nuotakai pasibranginti. Kitaip nepatikės. Rytoj pasakysiu, – atsiliepė Daubaras ir sudejavo, neatsargiai krustelėjęs, nes užsigalvojęs užmiršo žaizdas.

Pasukos ir vakaro vėsa padarė savo darbą. Žybartaičio skausmas kiek atlėgo. Merkus, nusilaužęs šaką, vaikė nuo sužalotos Daubaro nugaros uodus, o Junda atnešė iš Kaidu kibitkos kailių. Vieną paklojo broliui, kitu atsargiai uždengė jo nugarą, o pati su Merkumi atsigulė šalia brolio ant plikos žemės ir toliau kuždėjosi. Dabar jau Daubarui knietėjo išsiaiškinti jam rūpimus dalykus:

– O kur vergai būna mūšio metu?

– Paprastai, kai jūs puldavote, mes likdavome kolonos gale, prie gurguolės, mus saugodavo kokia šimtinė karių. Taip visada būna per

mūšius, man sakė seni vergai. Sako, tiek sargų užtenka, be to, niekas neatsimena, kad kam nors būtų pasisekę prasiveržti iki mongolų gurguolės, – kantriai aiškino Merkus.

Jundai rūpėjo kitas dalykas:

– Tu čia patekai, kaip to norėjai, bet kaip atgal išsigausi? Kai bus mūšis ir mongolai supras, kad juos įviliojai į spąstus, jie tau iškart galvą nukirs.

– Kaip patekau, taip ir išsikapstysiu. Ir jumis pasirūpinsiu, – mieguistu balsu atsiliepė Daubaras, ir Junda daugiau brolio nebekamantinėjo:

– Miegokim, – paliepė, suprasdama, kad kiekviena minutė padės Daubarui atgauti jėgas, nes be pasukų ir miego ji kitų vaistų broliui neturėjo.

Neapsiriko – kad ir anksti kitą rytą vergus pakėlė, Daubaras jautėsi neblogai. Tiesa, užsimiršti negalėjo ir turėjo vengti staigių judesių, nes tada plyšdavo švieži žaizdas aptraukę šašai ir nugara nusiraitydavo kraujo gyvačiukė.

Tik ryte Žybartaitis pagaliau pamatė vergus iš arčiau. Jam ir anksčiau buvo tekę sutikti vergų, vienas kitas ir Ventės pilyje pasitaikydavo, bet anie nuo šių skyrėsi it diena nuo nakties. Mongolų vergai atrodė visai nusibaigę, vien oda ir kaulai, pilkais nuo nuovargio ir bado veidais bei giliai įkritusiomis akimis.

Daubarą labiausiai išgąsdino sesers ir Merkaus išvaizda, jam pasirodė, jog iš jų teliko vien šešėliai.

– Gyvatės! – grikštelėjo dantimis juos nužvelgęs, bet turėjo užgniaužti pyktį, nes keturi mongolai, mojuodami nuogais, kylančios saulės spinduliuose blyksinčiais kardais, nusivarė jį į Kaidu kibitką. Tačiau, matyt, Žybartaičiui nepasisekė visai paslėpti pykčio, nes nojonas pastebėjo, tik kitaip išsiaiškino rikį kamuojančius jausmus:

– Atrodo, mūsų paukštelis dėl savo plunksnelių išsigando, – patenkintas tarė šalia sėdėjusiems ir vėl neskubriai arbatą gurkšnojusiems tūkstantininkams. – Paklausk jo, gal jau persigalvojo ir pasakys, kas jis toks? – paliepė vertėjui.

Kipčiakas, pagarbiai sukumpęs už nojono nugaros, išvertė jo žodžius belaisviui.

– Kalbėk lėčiau. Nesuprantu! – spjaute išspjovė Daubaras, nesirūpindamas teisingai ištarti rusiškus žodžius, ir vertėjas subruzdęs dar žemiau palinko prie Kaidu ausies:

– Mano pone! Aš buvau teisus!.. Aš seniai įtariau ir norėjau pasakyti!...

– Ką tu ten kaip avis mekeni?! – susiraukė nojonas, su gailesčiu dėdamas ant kilimo tuščią puoduką, ir Gajanė pastebėjusi ženklu parodė Jundai paduoti kitą. – Kalbėk aiškiau, arba aš tave pagirdysiu ištirpdytu švinu!

– Šitas belaisvis ne urusas! Jis – lietuvis!

– Lietuvis?! – Jundos paduotas puodelis virptelėjo tarp storų Kaidu pirštų ir arbata per kraštą šliūkštelėjo ant auksu siuvinėtų nojono rūbų. Junda puolė valyti, bet mongolas nekantriai numojo, gindamas ją šalin.

– Sakai, lietuvis, – pakartojo. – Tai mus lietuviai puldinėja? – ir, kai belaisvis į kipčiako išverstą klausimą atsakė galvos linktelėjimu, susirūpinęs nužvelgė tūkstantininkus:

– Atrodo, lietuviai stengiasi neįsileisti mūsų į savo žemę ir, aišku, nenorės klausyti gerų Visatos Užkariautojo žodžių. Paklausk jo, ar juos veda pats jų Mindu-chanas?

Kipčiakas iškart išvertė, bet vardą turėjo tris kartus pakartoti, kol Daubaras pagaliau suprato.

– Ne, Mindaugas renka didelę jėgą ir prieš jus pasiuntė rikį Skirmantą, liepęs pasistengti, kad jūs eitumėt ilgesniu keliu, o jei pasuksite trumpesniu, žūtbūt sulaikyti, kol jis pats ateis.

Tūkstantininkai suklego, kai kipčiakas išvertė, ką pasakė belaisvis, tačiau Kaidu žodis buvo paskutinis ir lemiamas.

– Reikia šituos sumušti, kol neatėjo Mindu-chanas. Po to ir jį sunaikinsim, jei nenorės geruoju paklusti, o tada Lietuva bus mano. Tik pirmiausia šitas belaisvis turi mums parodyti trumpesnį kelią. Paklausk jo, ar sutinka, arba pats žinai, kas jam bus!

– Mano ponas klausia, ar jam tarnausi ir parodysi trumpąjį kelią į Lietuvą. Tada ir tu, ir tavo artimieji bus gyvi ir sveiki, kai Visatos Užkariautojo kariai nukariaus Lietuvą, arba tau teks čia skausmingai atsisveikinti su savo gyvybe!

– O iš kur aš galiu žinoti, kad jis man nenukirs galvos po to, kai parodysiu? – nepatikliai vyptelėjo Daubaras.

– Tavo paties labui tavo niekingų žodžių neišversiu savo ponui! – plykstelėjo kipčiakas. – Jeigu mano ponas pasakė, tai taip ir bus, o jei kas drįsta suabejoti jo žodžiu, tam galva iškart nuo pečių čikšt! – mažasis vertėjas išraiškingai brūkštelėjo pirštu per savo gelsvais kuokštais apžėlusį kaklą.

– Ką jis sako? – Kaidu nekantriai pakėlė galvą nuo arbatos puodelio.

– Tuojau, mano pone, tuojau. Jam reikia pagalvoti, – vertėjas, akimoju suglebęs, palinko prie nojono, bet tuoj pat vėl grėsmingai atsitiesė:

– Greičiau sakyk, sutinki ar ne?! Mano ponui nėra kada su tavimi terliotis!

Daubaras nužvelgė nieko gera nežadančius mongolų veidus, paskui kilstelėjo aukštyn akis, apsimesdamas, jog įnirtingai galvoja, ir akies kraštu užkabino atokiau nuo visų sustingusią Jundą. Atrodė, išbalusiame sesers veide nebebuvo nei lašelio kraujo, ir ji nejuto, kad nekantriai kramto lūpas. Žybartaitis negalėjo ilgai žiūrėti į Jundą, kad mongolai ko neįtartų, ir pasiskubino nusukti akis.

– Gerai, – pagaliau negarsiai ištarė kone visiškoje tyloje, kur girdėjosi tik mongolų šnopavimas ir arbatos siurbčiojimas, apsimesdamas, kad jam labai sunku išplėšti iš savęs tą vienut vienintelį žodį.

– Ką sakai?! – vertėjas nenugirdęs pasuko į Daubarą dešinę ausį.

– Sakau – gerai! – jau garsiau pakartojo žemaitis, ir Kaidu patenkintas šyptelėjo, kipčiakui išvertus.

– Pasakyk, kad, jei gerai tarnaus, jam bus gerai atlyginta.

Kipčiakas dar vertė, o Kaidu, vienu gurkšniu pabaigęs arbatą, jau kilo nuo priegalvio. Su juo atsistojo ir tūkstantininkai, ir vienas paskui kitą nėrė pro kibitkos duris, skubėdami rikiuoti savo karių.

Keturi nei per žingsnį nuo Daubaro neatsitraukiantys mongolai išvedė jį į lauką. Žybartaitis pasistengė atsistoti kibitkos šešėlyje, o sargybiniai, jo laimei, netrukdė.

Jie lyg į didelį sūkurį pateko. Rikiui tai buvo pirma galimybė iš arti dėl nieko nesijaudinant stebėti mongolų pasiruošimą žygiui ir jis nejučia žavėjosi jų organizuotumu bei tvarka. Atrodė, kiekvienas karys žinojo savo pareigas ir, nelaukdamas niekieno įsakymų, ruošėsi ir užiminėjo savo vietą gretose. Neilgai trukus kolona buvo pasirengusi žygiui.

Keli mongolai atvedė žirgus Daubarui ir jo sargybiniams. Prieš jiems užsėdant, kibitkos tarpdury pasirodė Gajanė ir Junda. Jaunoji nojono žmona kažką padavė Jundai – žiūrint iš tolo daiktas buvo panašus į skudurą – ir kažką pasakė, rodydama į Daubarą. Mergina, klusniai linktelėjusi, puolė prie belaisvio, o Gajanė riktelėjo sargybiniams, kad ją praleistų, ir tie leido Jundai apvilkti brolį drobiniais marškiniais.

– Sėkmės, – pabaigusi vien lūpom sukuždėjo iš skausmo besiraukiančiam Daubarui ir grįžo į kibitką, pro kurios duris neramiai sekė, kaip brolis sunkiai ropščiasi ant žirgo. Tas vargas jam kainavo kelias kraujo dėmes ant baltų marškinių ir prakaito karoliukus ant kaktos.

Turgaudai palydėjo Žybartaitį pas kolonos priekyje įsitaisiusį ir nekantriai besidairantį Kaidu. Žvalgų šimtinės jau buvo palikusios stovyklą ir kolona pajudėjo, vos tik Daubaras atsidūrė jos priekyje.

Greta po gretos žemaičių rikio vedami mongolai nėrė į mišką, tarsi upė į ežerą gurgėjo, skubėdami užgrobti Visatos Užkariautojui Lietuvos karalystę.

X.

Mūšis

Prieš vidurdienį mongolų žvalgų šimtinė vietoje, kur kelias skilo į dvi dalis, užtiko didžiulę aklinai vieną kelią dengusią užtvarą. Žvalgai dar tik artinosi prie jos, kai į juos pasipylė strėlės. Tuo pat metu grumtynių triukšmas pasigirdo ir miške, pro kurį brovėsi jį šukavusios šimtinės.

Lietuviai puolė didelėmis jėgomis ir greitai išstūmė gyvus likusius mongolus iš miško į kelią. Čia raiteliai iš lėto traukėsi atsišaudydami, bet kai prie į juos iš už užtvaros lekiančių strėlių prisidėjo naujos, pasipylusios iš pakelės, raitelių šimtininkas negaišo – riktelėjo, ir mongolai nudulkėjo prie kolonos.

– Sakai, jie visai užvertė vieną kelią? – pasitikslino Kaidu, išklausęs šimtininko pasakojimą, ir pamojo kipčiakui, kad išverstų Daubarui. – Ar tas kelias trumpesnis?

– Taip, – vertėjas negaišdamas perdavė trumpą rikio atsakymą.

– Tada aišku. Turėsim juos nublokšti, – ir Kaidu paliepė pirmosios tūkstantinės vadui pulti užtvarą, o dar dviems, pirmajai įsitraukus į grumtynes, nulipti nuo žirgų, iš abiejų pusių apeiti lietuvius ir tada smogti.

Sumanymas buvo geras, tačiau lietuviai buvo tam pasiruošę – kai mišku slenkantys mongolai artėjo prie užtvaros, sutratėjo daugybė virstančių medžių. Klajokliai, pamokyti karčios patirties, kaip vienas šastelėjo atgal ir iš saugaus atstumo stebėjo, kaip medžiai kone viena linija virsta, taip sudarydami sunkiai įveikiamą užtvarą.

Mongolai greitai tuo įsitikino – jie tik pamėgino prie jos prisiartinti, ir iš už medžių užtvaros pasipylė ietys bei strėlės.

– Gudrus tas tavo Skirma-chanas, – nusijuokė Kaidu, žvilgtelėjęs į rūškaną Daubaro veidą. – Bet ir mes ne pėsti.

Jam liepus, dar dvi tūkstantinės nulipo nuo žirgų ir ėmė brautis per mišką. Bet lengva pasakyti, sunku padaryti. Miškas buvo pelkėtas, užverstas senais medžiais. Šakos taikėsi išbadyti akis ar perrėžti neapsaugotą kūno vietą, o švilpaujančios lietuvių strėlės kas žingsnis kirto klajoklius. Tačiau tie nepasidavė ir atkakliai brovėsi, ieškodami užtvaros pabaigos.

Jų pastangos neliko tuščios – viena po kitos šimtinės pasiekė paskutinius užvartos medžius ir brido tolyn, besistengdamos saugiu atstumu aplenkti juos ir užeiti lietuviams į užnugarį. Besiginantys kaip mat suvokė jiems iškilusį pavojų. Vieni lietuviai nuskubėjo užtverti klajokliams kelio, o kiti karštligiškai darė naujas užvartas. Tačiau mongolai neatlyždami spaudė, ir lietuviai nespėjo padaryti naujos ištisinės užvartų linijos. Jie bandė gintis, prisidengdami keliais į krūvą suverstais medžiais, tačiau klajokliai, kad ir sunkiai, apeidavo juos, ir lietuviai, nenorėdami įsipainioti į kautynes vyras prieš vyrą, traukėsi atgal.

Galop mongolai išstūmė juos iš miško, bet lietuviai neužsibuvo ir prie kelią dengusios užtvaros – pajuto, jog klajokliai juos tuoj kaip maiše užverš, ir metė ją. Lietuvių laimei, mongolams teko paplušėti lipant per užtvarą, ir Skirmanto kariams pavyko nuo jų atsiplėšti. Kad ir kaip mongolai stengėsi miške juos pagauti, lietuviai nyko ir išnyko, ir klajokliai, pasijutę vieni, ėmė brautis kelio pusėn.

Jie rinkosi prie užtvaros, kur jau darbavosi vergai, ardydami ją. Šiuokart lietuviai buvo iš širdies pasistengę. Didelę padarė, nors ir kaip Kaidu plūdo vergų prižiūrėtojus, nors nei akimirkai nepaliovė švilpę rimbai, vergams teko ilgai plušėti, kol atlaisvino kelią.

– Der-chal! Chaš-chal! – prižiūrėtojai jau alsiai mojavo rimbais ir šūkavo užkimusiais balsais, gindami nuo kelio prakaitu ir krauju apsipylusius vergus, ir patys turseno šalin, stengdamiesi nepapulti po skubančių raitelių žirgais.

Pirmi galvotrūkčiais, skubėdami atsigriebti už prarastą laiką, nulėkė žvalgai. Jiems iš paskos pajudėjo ir Kaidu vedama kolona. Daubaras jojo šalia nojono ir iš paskutiniųjų stengėsi, kad jo veidas atrodytų abejingas.

– Der-chal! Chaš-chal – gergždė užkimusiais balsais prižiūrėtojai, varydami vergus į mišką rinkti užmuštųjų ir sužeistųjų.

– Na, ką dar tavo Skirma-chanas sugalvos? – nojonas Kaidu patenkintas atsisuko į per pusę arklio nuo jo atsilikusį Daubarą. Kipčiakas išvertė mongolo žodžius rikiui, tačiau tas tik gūžtelėjo pečiais. Nepadėjo nei grėsmingas vieno iš sargybinių šmaukštelėjimas rimbu ore.

Daubaras iš paskutiniųjų stengėsi neišsiduoti, nes kolona artėjo prie pievos, kur, kaip buvo sutarta, turėjo laukti lietuviai, jei tik rikis Skirmantas per tą laiką, kol Žybartaitis buvo nelaisvėje, nesugalvojo ko nors kito.

Viskas nutiko labai greitai: su kažkokia žinia pas Kaidu iš kolonos galo atšuoliavo žygūnas ir užlaikė nojoną. Pirmosios gretos spėjo nutolti nuo Kaidu per keliolika žingsnių, kai iš miško pasipylė strėlės. Nojonas į triukšmą atsisuko kaip tik tada, kai Daubaras, pakirstas strėlės, krito nuo žirgo į kelio dulkes. Paskui jį nusirito ir keli klajokliai, o staigiai sulaikyti žirgai stojo piestu. Mongolai siekė lankų, bet tuo metu iš už medžių kaip niekada iki tol atakon pabiro lietuviai.

Užpuolikų buvo tiek daug, kad paslėpė nuo Kaidu akių pirmąsias jo karių gretas. Jis tik matė daugybę nugarų ir tegirdėjo keiksmus, riksmus ir ginklų metalo žvangesį. Vis daugiau klajoklių krito nuo žirgų, bet, kol sargybinių apsuptas nojonas susizgribo ko nors griebtis, lietuviai kaip nelauktai atsirado, taip ūmai ir išgaravo, tarsi vėjo nunešti.

Lyg jų ir nebuvo. Jei ne skausmingas sužalotų žirgų žvengimas, sužeistųjų dejonės, nejudrūs kūnai raudonai nudažytose kelio dulkėse, Kaidu būtų galėjęs prisiekti, jog jam pasivaideno.

– Dešimt nukautų, trylika sužeistų, – pranešė priekinės šimtinės šimtininkas niūriai po kirstynių vietą besidairančiam nojonui.

Šimtininkas dar norėjo paaiškinti, iš kur atsirado lietuviai, bet Kaidu ženklu jį nutildė. Ir taip buvo aišku – patykojo, kol žvalgai praėjo, tada prislinko prie kelio ir puolė, bet nojonas nesuprato, kodėl jie taip greitai dingo, juk jo kariai dar nebuvo spėję atsitokėti ir lietuviams visai neblogai sekėsi juos versti nuo žirgų.

Nojonas laužė galvą, kol prieš jį atsirado vertėjas kipčiakas:

– Belaisvio nebėra, – ištarė kaltu balsu ir susigūžė, laukdamas bausmės.

– Mačiau, kai krito nuo arklio. Nušovė? – susirūpinęs paklausė Kaidu, kartu stebėdamas, kaip jo įsakymu kelios šimtinės, nulipusios nuo žirgų, prapuola už medžių patikrinti, ar lietuviai nesugalvojo dar kokių spąstų, bet vertėjo atsakymas privertė trumpam viską pamiršti:

– Nebėra jo kūno. Lietuviai nusinešė.

– Gyvą?

– Nežinau. Mačiau, kad strėlė jam lyg ir čia pataikė, – vertėjas abejodamas palietė ranka krūtinę kiek aukščiau širdies ir dar sykį pakartojo, jau labiau užtikrintai bakstelėjęs. – Čia! O tada jis nukrito, paskui užgriuvo lietuviai ir aš jo daugiau nemačiau. O jį saugoję turgaudai negyvi.

– Na, jei jis gyvas, tai neilgam. Matyt, lietuviai tik dėl to puolė, kad suprato, jog jis išdavė ir dabar jam teks skaudžiai su gyvybe atsisveikinti, – išsiviepė Kaidu ir pasisukęs į tūkstantininką norėjo liepti jam atšaukti iš miško šimtines, bet paskui apsigalvojęs pasiuntė pas žvalgus dar tris šimtines. Vos dvi dingo miške, o viena nudulkėjo keliu, kolona vėl pajudėjo.

Diena įpusėjo, vėjas, kaukdamas iš įtampos, varė debesį ant debesies, pripildydamas dangų grėsmingai pilkų kalnų, kokių Kaidu matė Kaukaze, kai ten buvo su Subutajaus tumenu prieš daug metų ir iš kur, Čarmagano siųsta, atkeliavo jo mylima žmona Gajanė. Se-

nasis nojonas šyptelėjo, atsiminęs jos karštas glamones praeitą naktį ir siūbavo balne, svajingai prisimerkęs. Belaisvis be pėdsako išgaravo iš Kaidu galvos. Ir kam jaudintis – gyvas ar ne? Žinia, būtų pravertęs pasiekus Lietuvą, bet per akis ir to, ką padarė – parodė kelią.

– Atsargiai! – Daubaras griežė dantimis, stiprių rankų velkamas per miško brūzgynus. – Nusuksiu jums sprandus, – žadėjo nematydamas kam, nes į krūtinę pataikiusios strėlės, kritimo ant kelio ir atsivėrusių žaizdų ant nugaros sukeltas skausmas temdė akis, bet lietuviai, stengdamiesi kuo greičiau ir kuo toliau nuo kelio nusigauti, brovėsi nesirinkdami tako.

– Žvėrys jūs! – Žybartaitis jau neberado stiprių žodžių ir tik dejavo, eilinį sykį šakai atsitrenkus į veidą.

– Užteks! – regis, iš toli toli išgirdo kažkieno balsą. – Pasodinkit jį, – ir Daubaras, kiek atlėgus skausmui, atsitokėjo besikūprinąs ant nuvirtusio medžio.

– Ko čia dantis kaišot?! – suurzgė, nužvelgęs linksmus jį apsupusių lietuvių veidus. – Kieno darbas? – pasmalsavo, linktelėjęs galva į netoli kairiojo peties stirksančią strėlės nuolaužą.

– Gundžio, – kariai stumtelėjo į priekį nediduką jauną lietuvį. – Kaip ir tarėmės.

– Tarėmės, tarėmės, – vėl suurzgė Daubaras, bet jau be pykčio.

Tikrai buvo taip sutarta, kai šnekėjosi, kaip reikės Daubarą ištraukti iš mongolų rankų – atseit, pašaus užpuolimo metu, o po to pagriebs, lyg norėdami atsiteisti už išdavystę. Viskas, regis, buvo paprasta, išskyrus vieną galvosūkį – kaip pašauti Žybartaitį, kad atrodytų, jog sunkiai sužeidė, ir tuo pačiu metu tik lengvai jį užkliudyti, ypač jei Daubaras bus su šarvais (nors tai, turint omeny jų gražumą, buvo mažai tikėtina).

Žinia, rikis dėl to šūvio būtų mažiausiai nerimavęs, jei su jais būtų buvusi Junda, bet teko verstis be jos. Rikiai jam atvedė geriausius savo šaulius, ir Daubaras, norėdamas iš jų išrinkti šauniausią, surengė varžytuves, kurias laimėjo, regis, niekuo, nebent jaunumu, į akis nekrentantis Gundis.

– Trauk tą savo strėlę! – nekantriai paliepė jam Daubaras ir sukando dantis, nusiteikdamas dar vienam skausmo antplūdžiui. Net užsimerkė.

– Nesijaudink, riki. Ji be antgalio. Tik nusmailintas medis, – Gundis tebeaiškindamas staigiu judesiu ištraukė strėlės nuolaužą.

Daubaras beveik nepajuto. Pramerkęs akį žvilgtelėjo į strėlę, kurią Gundis laikė jam prieš veidą, ir įsitikino, jog nemelavo.

– Turėjau dar porą tokių, dėl viso pikto, – pridėjo Gundis. – Duok, perrišiu.

– Nereikia, – Daubaras atstūmė jo ranką. – Ir taip užsitrauks. Gerai pasidarbavai. Tik mėsą užkliudei. Kur Skirmantas?

– Pelkėje laukia, – atsiliepė lietuvius atvedęs šimtininkas Purtulis.

– Gerai, pasiųsk ką nors, kad pasakytų, jog mūsų nelauktų. Kiek turi karių?

– Savo šimtinę.

– Gerai. Tegul dar pasako Skirmantui, kad mes eisime paskui mongolus ir, kai prasidės mūšis, pulsim gurguolę. Išlaisvinsim vergus. Tarp jų yra mano sesuo Junda. Duokit man kokius šarvus ir kalaviją. Ar turit?

– Turim. Žuvo du vyrai ir dar keturi sužeisti, tai ką nors surasim, nors tokiam plačiam kaip tu bus nelengva parinkti.

– Gerai, kaip nors. Sužeistuosius su apsauga paliksim čia. Judam, – paliepė Daubaras, iššyk pasijutęs geriau, kai tik apgniaužė kažkieno atkišto kalavijo rankeną.

Jis pirmas sunkiai nubrido per aukštą miško žolę, o iš paskos vorele lyg medžioklėje nusekė lietuviai.

Mongolai susirėmė su lietuviais dienai persivertus į antrą pusę.

– Aš čia juos ir sutrypsiu! – Kaidu, atlydėtas žvalgų šimtininko, patenkintas nužvelgė prieš jį atsivėrusį aukšta, arklio kelius siekiančia žole apaugusį lauką. Jo viduryje, ant dviejų kalvelių, buvo išsirikiavę lietuvių pėstininkai, dar dvi skystos jų gretos stovėjo priekyje. Nojonas sumetė, jog lietuvių buvo kokios dvi tūkstantinės, ir tokia jų gausa nežadėjo mongolams didelių rūpesčių.

– Negaiškim – šituos sutraiškom ir eime prieš Mindu-chaną, – ir Kaidu pamojo šalia jo stovėjusiems tūkstantininkams. – Judam!

Klajokliai šimtinėmis nėrė iš miško ir skleidėsi pievoje. Žirgai nerimo, pavargę nuo miško ankštumos, o raiteliai klykavo, išsiilgę smagių kirstynių. Tūkstantininkams buvo nelengva juos sulaikyti, kol šimtinės nebaigė rikiuotis.

Kaidu nusprendė, jog lietuviams įveikti pakaks ir trijų tūkstantinių.

– Tu vesi, – paliepė Machmud-chanui. – O aš su kitomis būsiu čia. Jei prireiks, padėsiu.

– Nereikės, – atsiliepė chanas. – Mes juos į žemę įtrypsim!

Jis išdidžiai nušuoliavo prie savo karių.

– Paskui mane! – riktelėjo, lėkdamas pro juos, ir klajokliai kaip lavina pasileido pieva, nusitaikę perskrosti lietuvių rikiuotę, o tada juos dalimis apsupti ir sunaikinti.

Jie nesulaikomai artėjo prie priekyje stovėjusių gretų, ir lietuviai įniko svaidyti trumpas ietis. Mongolai griebėsi lankų, bet tuo metu virš jų, žaibo perskrostas, plyšo dangus ir prapliupo tikra liūtis. Lankai iškart pasidarė mažai naudingi, bet klajokliai nesustojo – jie lėkė, mojuodami kardais, ir lietuviai, išbaigę ietis, pasileido prie pėstininkų ant kalvos.

– Kchu, kchu! – klykavo jiems iš paskos šuoliuojantys raiteliai.

Liūtis verste vertė, žaibo gyvatukė kelintą kartą nuvinguriavo debesų juoduma ir perkūnas kurtinamai trenkė, mongolams įsirėžus į priekines lietuvių eiles.

Lietus trukdė Kaidu stebėti mūšį, bet jam atrodė, jog viskas einasi puikiai, nes ant kalvelių be jo raitelių tarsi nieko daugiau nebebuvo. Nojoną tik erzino, kad jie ten ilgai trypia, ir jis gerokai nustebo, kai atšuoliavęs karys perdavė Machmud-chano prašymą atsiųsti pagalbą.

– Pagalbą? – Kaidu kilstelėjo lietaus sumerktus tankius antakius.

– Tikrai, – patvirtino pagarbiai sulinkęs karys. – Ten pelkė. Iki kalvelių dar gali joti, nors žirgams ir reikia bristi, o už jų jau skęsta, tik žmogus gali išsilaikyti.

– Spąstai, – pats sau po nosimi prakošė nojonas.

Jam viskas išsirikiavo į savo vietas: toks lengvas belaisvio paėmimas, jo atkaklus nenoras kalbėti, visi pasakojimai apie trumpą bei ilgą kelią ir apie į pagalbą skubančią Mindu-chano kariauną. Visa tai buvo melas, kad jį atviliotų į spąstus, nors apsimetėlio belaisvio žodžiai apie Mindu-chaną galėjo būti teisingi. Tad, kaip ten bebūtų, reikėjo kuo greičiau sutrypti lietuvius.

Kaidu metė į mūšį dar tris tūkstantines. Ir mongolų nepagailėjo, kad tik nematytų pašaipaus Sultajaus žvilgsnio, o pats su likusiais kariais patraukė arčiau grumtynių. Sustojo maždaug ties ta vieta, kur lietuvių ietininkai pasitiko raitelius, ir apsižvalgęs įsitikino, jog Machmud-chano siųstas karys buvo teisus – iš po žirgų kanopų tiško vanduo ir už raitelių, regis, jokio pavojaus nežadėjusioje pievos žolėje, likdavo juodai blizgančios vandens duobės, o praėjus keliems tūkstančiams žirgų pieva virto bala.

Juo toliau, tuo labiau kautynės Kaidu buvo ne prie širdies. Ant kalvelių laigė žirgų tabūnas ir nojonas suprato, jog jau visi jo pasiųsti raiteliai kaunasi pėsti. Apsuptas turgaudų ir lydimas šimtinės raitelių nojonas prasibrovė pro žirgus iki vienos kalvelės viršaus.

Nuo jos atsivėręs vaizdas patvirtino Kaidu būgštavimus: vietoj pievos čia tyvuliavo vandens užlieta pelkė, kur vietom kyšojo kupstai ar seniai išvirtusių medžių kamienai. Vienintelė sausesnė vieta buvo tarsi gyvatė besirangantis kelias, bet jis buvo tuštut tuštutėlis – lietuviai iki kelių ar net iki pusės skendėjo vandenyje ir kirtosi su paskui juos nusekusiais mongolais.

Pats mūšis buvo virtęs nesuskaičiuojamomis grumtynėmis tarp vieno ar keleto lietuvių ir juos apstojusių mongolų. Nors šių ir buvo daugiau, lietuviams neblogai sekėsi laikytis, nes mongolai buvo labiau pratę kautis balne, o jei nulipdavo, tai ant kietos žemės. Visai kas kita buvo jiems nepažįstama pelkė, kur reikėjo ne tik vengti priešo kalavijo, bet ir žiūrėti, kad nepataikytum į akivarą. Tačiau grumtynių įkarštyje nebuvo kada labai dairytis, ir Kaidu pastebėjo ne vieną savo karį, iš paskutiniųjų bejėgiškai bebandantį atsispirti akivaro traukai.

Nojonas mikliai suvokė, jog, jei taip bus toliau, jo kariams bus sunku paimti viršų. Reikėjo kažkaip jiems padėti, ir Kaidu, ilgai nesvarstęs, pasiuntė vieną raitelių tūkstantinę keliu, liepęs nuo jo apšaudyti lietuvius.

Liūtis jau slūgo, virsdama stipriu lietumi, nuo kurio mažėjo lankų templių jėga, tačiau jos užteko pasiekti arčiau kelio besigrumiantiems lietuviams ir tie ėmė trauktis į pelkės gilumą, arčiau miško, iš kur pasirodė nauji jų būriai.

Nojonas, pastebėjęs juos, susvyravo, nesiryždamas mesti į mūšį paskutinių savo tūkstantinių. Juolab, kad tokiame knibždėlyne, ir dar vandenyje, jos mažai ką galėjo pakeisti. Kaidu teliko laukti ir tikėtis, kad lietus dar labiau aprims, o tada jis galės pasiųsti keliu paskutinius savo raitelius, kad tie, pasiekę mišką, atkirstų nuo jo lietuvius ir kaip kiškius juos iššaudytų.

Paprasta, tačiau trūko vienos smulkmenos – kad debesys nors kiek prasiskirtų, ir Kaidu, nuo kalvelės stebėdamas mūšį, kartu nekantriai šnairavo į dangų.

Mongolai gurguolę ir vergus paliko miške. Sargų šimtinė pasklido ratu, dėl viso pikto saugodama vergus, tačiau mongolams labiau rūpėjo mūšis ir jie, ištempę ausis, klausės lietaus bei medžių sienos prislopintų jo garsų. Toks rūpestis jiems brangiai kainavo – Daubaro vedamiems lietuviams pasisekė nepastebėtiems prislinkti prie pat mongolų.

– Mušk juos! – tik virš miško nusirito perkūno dundesys, kai pasigirdo ne ką menkesnis Žybartaičio balsas, ir lietuviai akimoju užvirto ant klajoklių, spėriai sutraukydami jų grandinę. Mongolai dar bandė priešintis, tačiau kirstynės veikiai persimetė prie gurguolės.

Junda, kurią antpuolis užklupo Kaidu kibitkoje, godžiai klausėsi, kas dedasi už jos sienų. Pagaliau, metalui pradėjus aidėti visai šalia, nebeiškentusi dirstelėjo pro duris ir džiugiai aiktelėjo, prispaudusi prie krūtinės tvirtai sugniaužtas rankas – lietuviai baigė įveikti klajoklius. Be to, prie užpuolikų prisidėjo ir vergai. Junda tarp jų pastebėjo ir su atsargine jurtos atrama besišvaistantį Merkų. Merginai iš laimės apsvaigo galva ir ji panūdo pati mestis į grumtynių sūkurį, bet negalėjo plikom rankom.

Junda, mintydama, ko jai griebtis, atsitraukė nuo durų, atsisuko ir sustingo – kibitkos viduryje stovėjo Kaidu žmona ir, nebodama kažką piktai šnypščiančios mongolės tarnaitės, laikė ant rankų mėgstamiausią meniškai nukaltą nojono kardą. Mergina jau laukė, kol Gajanė ištrauks jį iš makščių ir kirs jai, tačiau nojono žmona ištiesė jai kardą, kažką karštai aiškindama, ir Junda spėjo pagauti tik vieną žodį – „imk". Žybartaitė, vis dar abejodama, ar teisingai suprato, ištiesė ranką, ir Gajanė, plačiai šypsodamasi, padavė jai kardą rankena į priekį. Junda paėmė, pasigrožėjo, kiek ištraukusi, ašmenų blizgesiu ir, įstūmusi atgal, pakėlė galvą į savo šeimininkę.

Ta vėl kažką pasakė, ranka rodydama į duris. Junda spėjo, jog liepia bėgti, jau pasisuko, bet tuo pat metu žvilgsniu užkabino tarp kitų Kaidu ginklų kabojusį meistriškai išraižytą nojono lanką. Jis seniai merginai buvo kritęs į akį, vis magėjo išmėginti jo taiklumą ir dabar, ko gero, buvo pirma ir paskutinė proga.

– Duok man jį, – tarė Junda Gajanei, rodydama į lanką ir sykiu ženklais mėgindama paaiškinti savo žodžius. Kaidu žmona, supratusi, ko nori jos buvusi vergė, atstūmė bandžiusią kelią užstoti tarnaitę ir nukabino lanką bei pilną strėlių dėtuvę. Atsisukusi jau norėjo paduoti juos Jundai, tačiau tuo metu į vidų su apnuogintu kalaviju įsiveržė sukaitęs Daubaras.

– Neliesk jos! – Junda metėsi ir savimi uždengė Gajanę. – Ji gera!

– Gerai, žinokis, – brolis alsiai numojo ir apsižvalgė. – Kur mano šarvai?

– Ten, – sesuo parodė į vieną kampą ir Daubaras, pripuolęs prie šarvų, ėmė juos dėtis:

– Paskubėkim, su manim nedaug vyrų, o mongolai bet kada gali pasirodyti.

– Skubu, – atsiliepė Junda ir, atsisukusi į Gajanę, nulenkė prieš ją galvą. – Ačiū tau, tu buvai man labai gera.

Ji jau sukosi eiti, bet Gajanė pripuolusi ūmai apkabino Jundą, prisiglaudė ir ėmė kažką greitakalbe berti, o paskui vėl taip pat nelauktai atsitraukė ir viena ranka braukdama ištryškusią ašarą, kita stumtelėjo durų pusėn, pro kurias jau lėkė Daubaras. Junda sutrikus dar kartą nusilenkė ir atatupsta išniro iš kibitkos.

Lauke ji iškart pasijuto geriau. Užsimetė už nugaros lanką, per petį pasikabino dėtuvę ir išsitraukė iš makšties kardą, pasiruošusi akimoju juo pasinaudoti, bet neprireikė. Aplink ją zujo tik lietuviai ir vergai.

– Junda! – staiga prieš ją atsirado Merkus, pagavęs į glėbį apsuko ore ir vėl pastatė ant žemės. – Mes laisvi! Greičiau renkis!

Golindas jau buvo spėjęs apsirengti kažkur nučiuptus šarvuotus marškinius ir dar vienus tiesė Jundai. Vos ši su Merkaus pagalba užsitempė juos, kai išgirdo brolio šūksnį:

– Meskit viską! Padekit, kas tik dega, ir į pamiškę, paskui mane!

Junda negaišdama metėsi, bet tuoj atsisuko, susigriebusi, kad Merkus liko vietoje ir gaudo pro šalį lekiančius vergus.

– Bėk, bėk! – riktelėjo jai, pamatęs, kad mergina jam šaukia neatsilikti. – Aš tuoj! – ir Junda paklususi pasidavė į Daubaro šūksnius lekiančiai vyrų srovei.

– Greičiau, skleiskitės! – rikis pamiškėje siuntė pro jį bėgančius karius ir buvusius vergus į kairę ir dešinę, o Junda, atsistojusi šalia, vis dairėsi Merkaus.

– Greičiau, – sukuždėjo, pamačiusi jį atskubant su keliais vergais. Visi jie įsirėžę tempė didžiulius odinius burdiukus

– Čia dar kas? – nesupratęs Daubaras išpūtė akis, bet golindas net nestabtelėjęs pralėkė pro šal ir išpuolė į lauką. Paskui jį – ir vergai. Jie paknopstomis bėgo palei mišką, pakeliui liedami ant žemės juodą skystį.

– Ką jie čia daro? – Žybartaitis nesuprasdamas atsisuko į seserį.

– Pila degantį skystį, – atsiliepė ši, atsiminusi, kaip mongolai panaudojo jį šturmuodami rusų pilis, ir atspėjusi, kam jo prireikė Merkui. – Greičiau! – pati riktelėjo, kiek tik išgalėjo, stebėdama vergų darbą ir nuo kalvelių į mišką pasileidusias mongolų gretas.

Klajokliai lėkė negailėdami žirgų.

Kai keli nuo bėgimo uždusę mongolai su žinia apie gurguolę ištikusią nelaimę pasiekė Kaidu, tas išgirdęs pašėlo. Mat ką tik buvo pasiuntęs keliu atsargoje laikytas tūkstantines ir po ranka teturėjo vieną nepilną. Išraudęs iš pykčio nojonas rėkė ant karių, kaip jie pražiopsojo lietuvius, ir tuo pačiu šaukė tūkstantininkui, kad tas apsuktų savo šimtines ir lėktų gelbėti gurguolės, o pats žadėjo tuojau pat ateiti su pagalba.

Tūkstantininkas išklausęs akimirksniu prapuolė Kaidu iš akių ir veikiai jo šimtinės viena po kitos nuteškeno miško pusėn. Grės-

mingai lėkė, už savęs palikdamos vandens sieną, bet ūmai sustingo tarsi banga, paskutinį kartą aukštai pakilusi, prieš atsitrenkdama į krantą, nes prieš ją šoktelėjo ugnies užtvara. Ir taip aukštai, kad už jos miškas prapuolė.

Išgąsdinti žirgai stojosi piestu, keletas raitelių, to nesitikėję, išlėkė iš balnų, o kiti suko savo žirgus atgal ir lėkė kuo toliau nuo ugnies. Tūkstantininkui ir šimtininkams teko paprakaituoti, kol privertė juos sukti ratus saugiu atstumu nuo ugnies, belaukiant, kol liepsnos apsiramins, o Kaidu, tai matydamas, iš pykčio nesitvėrė savo kailyje. Jau vien atsiminęs jaunąją žmoną jis galėjo bet ką, po ranka pasipainiojusį, sukapoti ir vieną po kito siuntė karius, kad tie atšauktų dvi ant kelio pasiųstas tūkstantines.

Nojonui jau neberūpėjo, kad su jų pagalba mongolai pradėjo imti viršų – pavojus grėsė jo Gajanei, ir klajoklių šimtinės kaip mat ėmė rikiuotis ant kalvelių. Paskutinės dar kilo į jas, o Kaidu vieną tūkstantinę pasiuntė prie miško, kur jau silpo ugnies siena. Veikiai ši, susijungusi su anksčiau atlėkusia, pagaliau rėžėsi į mišką, bet, regis, vos priekinės gretos prapuolė jame, kai tuojau skriste išskrido atgal, sykiu nusinešdamos iš paskos skubėjusias šimtines.

Nepadėjo ir Kaidu pasiųsta dar viena tūkstantinė. Ugnis tik pažeme plaikstėsi, tačiau vėl prie miško priartėjusius klajoklius dabar pasitiko strėlių siena ir raiteliai bevelijo sukti ratus saugiu atstumu nuo miško, o pas nojoną skubėjo tūkstantininkų žygūnai prašydami padėti ir lėkė atgal, nešdamiesi jo pažadą tuojau pat bei įsakymą kol kas zuiti pamiške ir nepalikti lietuvių ramybėje, visą laiką juos apšaudyti.

Kad ir kaip sunkumas akmeniu slėgė Kaidu krūtinę, jam teko prisiversti luktelti, kol iš pelkės išsikapanos dar viena tūkstantinė. Tik šiai prireikė daugiau laiko, nes raiteliai dar turėjo atsirinkti savo žirgus. Dar sunkiau nojonui darėsi regint, kaip tūkstantinei traukiantis, atsigavę lietuviai ima spausti kitus, pelkėje likusius, jo karius, tačiau pasitenkino nusiuntęs žygūnus pas tūkstantininkus su įsakymu laikytis iš paskutiniųjų, o jei jau nebeužteks stiprybės, tai bent kalvelių neužleisti iki jo sugrįžimo.

Ir dar senąjį karvedį jaudino, kad nepavyko iš gurguolėje buvusių karių išpešti, kiek lietuvių juos užpuolė, ir išgyveno, kad gal lietuviai, pasidaliję pusiau, gali pamėginti jo karius nustumti nuo kalvelių ir juos apsupti pievoje, o po to nuo aukštumų ir, prisidengę mišku, iššaudyti kaip kiškius. Reikėjo žūtbūt atgauti gurguolę ir, jeigu kas, bent jau mišku prisidengti.

Kaidu prireikė daug jėgų sulaukti, kol paskutiniai mongolai atbrido iš pelkės ir užsiropštė ant žirgų, bet nebeiškentė, kol šimtininkai išrikiuos visas šimtines. Nusprendė, jog tai padarys, kol šuoliuos iki miško, ir pasileido žemyn, nusivesdamas tūkstantinę.

Pamiškėje ratus sukę raiteliai prasiskyrė, praleisdami atūžiančią naują tūkstantinę, o paskui patys prisijungė prie jos. Mongolai lėkė, nors artėjant miškui vis labiau juos kirto strėlės ir ietys. Pagaliau jie nesustodami pralėkė palei žemę besidraikančius sunkius, aitrius dūmus bebaigiančios užgesti ugnies užtvaros vietoje ir, įsirėžę į mišką, pataikė lyg į pragarą: lietuviai buvo pasitelkę pagalbon vergus ir tie, nusitvėrę, ką tik tinkamo mongolų gurguolėje rado, neketino antrą kartą patekti jiems į rankas, kaip ir trauktis, neišlieję per nelaisvės laiką susitvenkusios neapykantos. Jie riaumodami nepaliaudavo kautis net ir keliolikai mongolų užvirtus ant vieno iš jų. Iš paskutiniųjų spirdavosi ir krisdavo tik mirtinai sukapoti, negirdom nuleidę lietuvių šauksmus trauktis.

Daubaras, prie jo atsivestų lietuvių prisidėjus beveik penkioms vergų šimtinėms, turėjo nemenką jėgą, bet nesiruošė jos paguldyti pamiškėje. Jam užteko išvilioti iš lauko dalį mongolų jėgų, taip palengvinant Skirmanto dalią. Žemaitis besikaudamas net rado laiko nusistebėti, kaip jie iš anksto apie tai nepagalvojo. Matyt, vis per tą rūpestį, kaip klajoklius nuvilioti į spąstus. Kaip ten bebūtų, jiems neblogai pasisekė ir buvo galima trauktis, tik vergai nepaklusdami sykiu klampino ir lietuvius, ir Daubaras su šimtininku prarėkė gerkles, juos šaukdami.

Jis ne juokais išsigando, kad jie čia giliai įklimps ir amžinai liks šioje pamiškėje.

– Trauktis, trauktis! – Daubaras jau švogždė, modamas savo vyrams, bet ne jo žodžiai, o mongolų gausa vertė juos paklusti. Vis naujos klajoklių šimtinės, nulipusios nuo žirgų, brovėsi į mišką, riestais kardais sunkiai skindami sau kelią.

Kaidu veržėsi kone pirmas, tarsi trisdešimt metų nusimetęs nuo pečių. Jo kardas, regis, nei akimirkai nenusileido. Vis žybčiojo ir žybčiojo ore, ir tik į vieną pusę, kur paliko savo kibitką, o jo sargybiniai iš paskutiniųjų stengėsi, kad nei plaukas nuo jų šeimininko nenukristų.

Nojonui atrodė, kad prireikė šimto metų, kol galop prasibrovė iki kibitkos, bet čia, grumdamasi su lietumi, siautėjo ugnis ir juodi kartūs dūmai sklido pažemiu, o po juos tarsi vaiduokliai nardė mongolai, lietuviai ir vergai.

– Kur tu, Gajane, kur?! – Kaidu kosėdamas ir springdamas sukosi tarp dūmų, lyg aklas atstatęs rankas, ir sargybiniai trumpam pametė jį iš akių.

– Kaidu, aš čia, – pagaliau pagavo silpną žmonos balsą ir galvotrūkčiais puolė į tą pusę.

– Mažyte tu mano, – radęs gremėzdiškai apkabino liauną Gajanės liemenį ir prispaudė prie savęs. – Išsigandai, mažyte mano. Tuoj aš tas bjaurybes visas iki vienos iškaposiu.

– Nieko tu daugiau nebežudysi! – nojonas nudėro, išgirdęs keistas gaideles žmonos balse.

Jis nustebęs kiek atšlijo ir Gajanė pasinaudojo jo sutrikimu. Judesys buvo žaibiškas. Kaidu net nepastebėjo, tik pajuto, kaip aštrus skausmas nutvilkė jo krūtinę, ir sugargaliavo, išpūstomis akimis stebeilydamasis į meistriškai išraižytą ties jo širdimi stirksančią nedidelio kalnietiško kinžalo rankeną.

Nojonas dar bandė kažką pasakyti, tiesdamas ranką į žmoną, žiūrinčią į jį su neslepiama neapykanta, tačiau teįstengė tik sugargaliuoti. Mėgino rankom griebtis už oro ir, vis dar modamas, krito ant nugaros.

Gajanė prisiartino prie vis dar besikilnojančios vyro krūtinės ir spjovė jam į veidą, bet tik nusisukusią ją pervėrė iš dūmų išpuolusio Kaidu turgaudo kardas. Jau mirdama moteris dar bandė griebti už kardo, bet mongolas ištraukė jį ir vėl užsimojo kirsti smunkančiai Gajanei. Tačiau nespėjo – krito šalia su nugaroje stirksančia mongoliška strėle.

– Sprunkam, Junda, – riktelėjo Merkus, nukirtęs jį puolusį klajoklį, bet mergina nesiskubino – pamatė, kaip iš dūmų prie Gajanės išniro dar vienas turgaudas su užsimotu kardu ir vėl kilstelėjo iš juodų kalnų ožio ragų padarytą lanką. Įtempti jį, kaip Junda buvo nuo mažens išmokusi, reikėjo neeilinės jėgos, bet mergina ir nebandė. Ji darė taip, kaip buvo mačiusi mongolus – įdėjusi strėlę priglaudė templę prie smakro ir tada staigiu judesiu ištiesė kairę ranką, o kai templė pasiekė dešinę ausį, paleido ilgą strėlę grūdintos geležies smaigaliu su prie jos pritaisyta moline švilpyne. Ta švilpdama nulėkė ir įsmigo į taip ir nespėjusio nuleisti kardo turgaudo nugarą.

– Sprunkam! – nekantriai pakartojo golindas ir stumtelėjo už medžio pagaliau lanką nuleidusią merginą. Ši pakluso – ji niekuo daugiau nebegalėjo padėti Gajanei.

Vakaras užklupo lietuvius ir mongolus stovinčius vienus prieš kitus. Rikio Skirmanto kariai pasinaudojo tuo, kad Kaidu kelias tūkstantines nusivedė į mišką ir sugebėjo likusius klajoklius ne tik išstumti iš balos, bet ir nublokšti nuo kalvelės. Tiesa, jiems tai brangiai kainavo – Skirmantas neteko kone pusės savo vyrų. Kitus išrikiavo ant kalvelių ir toliau neleido. Paliko juos stovėti po iš liūties telikusiu tingiu lietumi ir kariai iš tolo budriai stebėjo pamiškėje ratus sukančius klajoklius, pasiruošę, jei tie išsirikiuos šimtinėmis ir nuūš į kalveles, juos atremti.

Tačiau laikas bėgo, o mongolai tebesuko ratus, lyg prilipę prie, regis, niekad nepailstančių mažų žirgų. Įkyrus lietus merkė ir merkė,

ant kūnų neliko sausos vietos. Kautynių karštis slūgo ir, primindami apie save, ėmė gurgti pilvai. Lietuviai stovėjo nenuleisdami akių nuo mongolų ir triauškė sausą maistą.

– Ko jie gaišta? – nerimo rikis Skirmantas, braukdamas nuo akių lašus, bet lietus netrukdė jam kimšti pilna burna. – Gal jie dar ką nors sugalvojo?

– Kas juos žino, – gūžtelėjo pečiais Daubaras ne tiek iš nežinojimo, kiek nuo vėsos. – Junda sakė, kad matė, kaip mongolų vadą nužudė jo žmona. Gal dabar naują renka?

– Bus blogai, jei jie išsirinkę sugalvos pulti dar kartą. Vargu, ar tada atsilaikysime.

– Tai kad ir jų daug paklojom, – Daubaras dirstelėjo į pelkę, kur kaip rastai plūduriavo lavonas prie lavono ir vienam lietuviui teko du mongolai. – Vargu, ar dar puls. Kad jau tuoj vakaras. Negirdėjau, kad mongolams patiktų kautis tamsoje.

Lijo ir temo. Lietuviai tebestovėjo, o mongolai tebezujo pamiškėje, nors jų vis mažėjo. Jie lyg druska tirpo lietuje, o medžių properšose šmėkščiojo vis daugiau laužų liepsnų.

– Nieko nepadarysi. Teks čia nakvoti, – rikis Skirmantas liūdnai žvilgtelėjo į dangų. – Pasirūpinkit malkom, – ir raiteliai nulėkė pelkės keliu į mišką.

Jie stengėsi gabenti sausesnes malkas, bet laužai sunkiai įsidegdavo ir lietuviams tekdavo dangstyti juos kailiais, kol ugnis įgaudavo jėgą. Jiems užteko kantrybės – veikiai po kalveles pasklido laužai, o artėjant vidurnakčiui dievai pasigailėjo jų: lietus paliovė merkęs ir, vėjui išstumdžius debesis, tarsi pabertos sužibo žvaigždės. Virš miško pakilęs pakibo mėnulio pjautuvas. Jo blausioje šviesoje tarsi vaiduokliai pamiškėje vis dar šmėkščiojo raiteliai.

Rikiui Daubarui tai buvo viena ilgiausių naktų gyvenime. Jis tai stovėjo, tai sėdėjo prie laužo, prie kurio, įsisupę į kailius, vienas šalia kito miegojo Junda bei Merkus, ir karts nuo karto žvilgteldavo į juos. Kad ir kaip norėjo rasti seserį, vis tik mažai tikėjo, tad dabar dėkojo dievams, kad tie pagaliau liovėsi baudę juos ir ypač Jundą. Ši broliui nieko nesakė, bet Daubaras iš to, kaip ji žiūrėjo į Merkų ar su

juo šnekėjosi, spėjo, kad tas jai krito į akį, ir tik džiaugėsi, prašydamas dievų duoti jai laimės, nes po tiek vargų ji to seniai nusipelnė.

Per dieną Daubaras labai nuvargo ir atsisėdęs prie laužo karts nuo karto susigriebdavo, kad jo galva jau remiasi į sulenktus kelius, akimirksniui šmėsteldavo į ataką šuoliuojantys mongolai ir Žybartaitis pašokdavo su apnuogintu kalaviju, bet tuoj atsitokėdavo, nes miške tebespinduliavo laužai. Rikis kurį laiką stovėdavo, apžiūrinėdamas juos, bet veikiai nuovargis ir žaizdų maudulys įveikdavo žemaitį ir jis vėl atsisėsdavo, pats sau žadėdamas, jog tik trumpam, kol pasijusdavo stovįs su kalaviju rankoje. Po kiekvieno tokio neramaus Daubaro pabudimo tamsa skydo ir miške bei ant kalvelių blėso laužai.

Švito, ir lietuviai sutiko aušrą išsirikiavę bei pusryčiaudami, pasiruošę atremti mongolus, tačiau tie neskubėjo, lyg bandydami savo priešų kantrybę. Paskutiniai jų raiteliai prapuolė iš pamiškės, atrodė, kad mongolai rinko visus karius į vieną kumštį, kad staigiu smūgiu sutriuškintų lietuvius.

Laikas bėgo. Rytą pakeitė saulėta ir tvanki diena. Nuo karščio garavo džiūstantys lietuvių rūbai, kariai šuto, apsipylę prakaitu, ir be paliovos vaikė nuo savęs uodus, kurių vis daugėjo baigiant gesti paskutiniams laužams. Kojas ėmė mausti nuo ilgo stovėjimo, o mongolai nesirodė. Miškas buvo tylus ir lyg išmiręs.

– Gal jie pasitraukė? – Daubaras, prisiartinęs prie rikio Skirmanto, pirmas pasakė tai, kas jau seniai sukosi visų galvose, bet kuo dar niekas negalėjo patikėti. – Reikėtų pasižiūrėti.

– Reikėtų, – sutiko Skirmantas.

– Tai aš einu, – pasisiūlė Daubaras ir, Skirmantui linktelėjus, su dešimtine karių šoko ant žirgų ir pasileido prie miško. Pamiškėje nulipo ir dingo už medžių. Ant kalvelių likę lietuviai laukė užkandę žadą.

Jiems teko ilgai kankintis, kol pagaliau palengvėjimo atodūsis nusirito per kalveles, pamiškėje pasirodžius keliems kariams. Jie mojo kviesdami, bet rikis Skirmantas neleido savo karių, įtardamas apgaulę, ir pora žvalgų, šokę ant žirgų, pasileido šuoliais prie kalvelių, nepaliaudami moti bei šaukti, tačiau tik kai jie pasiekė pusiaukelę galėjai suprasti, ką:

– Jie pasitraukė! Mongolų nebėra!

Išgirdo, ir lietuvių gretos suvirpėjo. Atrodė, kariai tuoj pasileis į mišką, tačiau tarsi botago kirtis šniojo rikio Skirmanto balsas:

– Stot! Eisim neardydami rikiuotės. Pirmyn!

Lietuviai pajudėjo atsargiu žingsniu. Kai iki miško liko visai nebedaug, iš už medžių išniro Daubaras. Jo veide švietė plati šypsena:

– Jų nebėra! Mišką apžiūrėjau per tris strėlės šūvius – nei vieno gyvo mongolo!

Tačiau rikis Skirmantas vis vien nepamiršo atsargumo – jis pasiuntė porą šimtinių dar giliau į mišką, bet ir tos grįžo tuščiomis rankomis. Mongolų buvimą tepriminė sudegusios kibitkos ir gurguolės vežimų liekanos bei laužaviečių pelenai. Tada Skirmantas pasiuntė vieną šimtinę keliu ieškoti mongolų, o kitiems leido ilsėtis, kol ta sugrįš.

Tokio įsakymo nereikėjo kartoti du sykius. Veikiai buvusią mongolų stovyklą nuklojo miegančių lietuvių kūnai ir jie ilsėjosi iki kitos dienos vidurio, kol šimtinė grįžo su žinia, jog mongolai traukia atgal, iš kur atėjo.

– Atrodo, mes padarėme savo darbą. Galime keliauti namo, – šyptelėjo rikis Skirmantas, išklausęs šimtininko.

– Namo! – žinia strėle apskriejo stovyklą.

– Namo! – Junda, apkvaitusi iš džiaugsmo, pakibo Merkui ant kaklo. – Namo. Į Ventę!

– O man ten vietos atsiras?

– Jei tik norėsi.

– Norėsiu, – atsiliepė Merkus, ir Junda, palenkusi golindo galvą, pabučiavo jį.

– Atrodo, bus vestuvės, – išgirdę šalia Daubaro balsą abu kaip vandeniu perlieti atšoko vienas nuo kito tarsi nusikaltimo vietoje pagauti vaikai ir sumišę žvilgtelėjo į jį, o Žybartaitis vienu metu taukštelėjo savo didelėmis rankomis jiems per nugaras. – Keliaujam namo!

Namo! – ir veikiai lietuvių kolona pajudėjo keliu, kuriuo atėjo. Už jų nugarų liko mūšio laukas ir pilkapis, kurį supylė savo kritusiems draugams.

Mongolų ir prie jų prisijungusių tautų stovykla tebegyveno savo kasdienį gyvenimą ir mažai kas atkreipė dėmesį į kelis raitelius, kurie jojo prie Batu-chano aukso geltonumo šėtros auksine viršūne, kur ant aukšto bambukinio smaigo, papuošto kiniškais raižiniais, plevėsavo penkiakampė devynuodegė vėliava. Šalia šėtros prie kuoliukų buvo pririšti devyni rinktiniai eržilai, o toliau pasagos forma buvo pastatytos septynių gražiausių Batu-chano žmonų šėtros. Aplink Batu-chano ir jo žmonų šėtras ratu stovėjo jo turgaudų, šamanų, žynių, sakalininkų, šunininkų, virėjų, fleitininkų, trimitininkų ir kitų palydos narių jurtos.

Ties šio rato kraštu Bucharos chano vedamus gyvus likusius Kaidu tumeno tūkstantininkus sulaikė Batu-chano turgaudai. Išklausę Machmud-chaną, turgaudai pašaukė savo viršininką, o kai ir tas išgirdo, su kokia žinia tūkstantininkai atėjo pas džichangirą, liepė tiems laukti ir prapuolė už šėtrų.

– Blogai – Subutajus Bagaturas čia, – šnibžtelėjo vienas tūkstantininkas Bucharos chanui, rodydamas į tarp šėtrų stovintį garsų senojo mongolų karvedžio geležinį kovos vežimą.

Tai buvo dengta dėžė, apkaustyta geležies lakštais ir pritvirtinta ant dviejų didelių ratų. Į visas keturias puses išpjauti siauri plyšiai buvo skirti sekimui ir šaudymui iš lankų. Kiekvienas karys žinojo, kad, jei be leidimo prisiartins prie vežimo, bus sužeistas užnuodyta strėle. Kartais, žygio metu, Subutajus miegodavo jame, o jo ramybę saugodavo mažas budrus kinų veislės šuniukas. Vežimą traukdavo keturi po du pakinkyti arkliai. Chanas, žvilgtelėjęs į tą pusę, įsitikino, jog tūkstantininkas nemelavo, ir atsiduso.

– Reikia tikėtis, kad dievai mūsų pasigailės, – taip pat tyliai atsiliepė jis, nuolankiai nulenkdamas galvą.

Chanas ir tūkstantininkas laukė savo likimo, sutūpę ant žemės ir nieko gera nesitikėdami. Mongolai bausdavo atnešusius blogą žinią.

Kai turgaudų vyresnysis perdavė Batu-chanui iš Bucharos chano išgirstą žinią, šis šėtroje buvo su Subutajumi Bagaturu.

– Ką gi, vienu Gujuko šuneliu mažiau, – iškart atsiliepė džichangiras, išgirdęs apie Kaidu mirtį.

– Blogai, – aidu priekaištingai sududeno senasis Subutajus, įsitaisęs ant priegalvio ir įnirtingai kasydamasis koją, karts nuo karto taikydamasis pagauti jį kankinusias uteles. – Dabar kažkokie laukiniai lietuviai galės girtis, kad jie nugalėjo Visatos Užkariautojo tumeną.

– Gerai sakai, – Batu-chanas akimoju apsiniaukė ir paliepė turgaudų vyresniajam. – Vesk tuos bailius šunis čionai!

Turgaudas negaišo – tekinas išbėgo pro duris. Veikiai blogos žinios nešikai nuskubėjo paskui jį prie džichangiro šėtros ir netoli jos nuolankiai sustojo prieš visą laiką liepsnojusius du laužus. Aplink juos šoko šamanai su barškučiais, peiliukais prie juostų ir už jų užkištomis velvetinėmis lėlėmis, ant galvų jie buvo užsimaukšlinę smailas kepures, o ant pečių užsimetę meškų kailius. Jie tai šūkaliojo maldą, prisiglaudę prie veido būgną, tai švilpė kaip strazdai, tai šaukė kaip apuokai, tai maurojo kaip lokiai ar staugė kaip vilkai, taip šnekėdamiesi su karo dievu Sulde.

– Eikite tarp laužų, mes aprūkysim jus šventais dūmais ir jie apvalys jus nuo blogų sumanymų, nuvys juodąsias tamsos dvasias! – šamanai liepė tūkstantininkams, ir šie vienas po kito klusniai žengė. Kai kurie šamanai, mosuodami iš nendrių supintomis vėduoklėmis, pūtė ugnį, stengdamiesi, kad dūmai rūktų į tūkstantininkų pusę, o kiti mušė būgnus ir garsiai giedojo senovinius užkeikimus.

Prie įėjimo į šėtrą du sargybiniai ietimis prilaikė durų uždangą ir pasilenkę sekė, kad įeinantieji kojomis neprisiliestų prie šventojo slenksčio. Tačiau tūkstantininkai nespėjo prie jo prisiartinti – Batu-chanas pats žengė į lauką ir šie, pamatę jį, krito ant kelių. Kone veidus į žemę įbedę klausėsi iš pradžių tylios, bet pamažu vis garsėjančios Visatos Užkariautojo šnekos apie tai, kokią gėdą jie jam užtraukė, kaip jie galėjo, praradę temniką, užuot sumalę lietuvius, kaip bailūs šunys pabrukti uodegas ir skųsdamiesi atbėgti pas jį.

– Jūs ką, manot, kad dabar aš pats turėsiu prieš tuos lietuvius eiti ir padaryti tai, ko nesugebėjot jūs? Ir dabar tie lietuviai gali iš manęs juoktis?! Ne! Tuojau pat šuoliuokit atgal ir sumalkit tuos laukinius.

Batu-chanas jau švokštė iš įsiūčio ir tik jis teišgirdo, ką pasakė už jo nugaros stovėjęs Subutajus:

– Jau vėlu. Čia pat ruduo. Nereikia švaistyti jėgų.

– Tai ką daryti? – džichangiras kiek atlyžęs dirstelėjo į savo senąjį mokytoją, kuris tarp pirštų sukiojo pagautą vėjo atneštą pageltusį lapą.

– Tai, ką seniai nutarei – eiti į Vakarus. Prie Paskutinės jūros, o kai grįšim – ir tuos lietuvius sumalsim. Visi turi mūsų bijoti ir niekas negali girtis įveikęs mongolus.

– Gerai, – linktelėjo Batu-chanas ir atsisuko į tebeklūpančius tūkstantininkus. – Krauju išpirksit savo nusikaltimą – kai eisim į Vakarus, jūs būsit pirmose gretose! Šalin iš čia, geltonausiai šunys, suėdę savo tėvo lavoną! Ko dar čia kiurksot?!

Tūkstantininkai, nedrįsdami atsitiesti, vis dar susirietę, atatupsti išnyko iš vis dar šnopuojančio džichangiro akių.

– Bet reikės pasirūpinti, kad, kai ateis laikas, neklaidžiotume po tuos Lietuvos miškus kaip užrištomis akimis, – neklaustas pridėjo Subutajus Bagaturas, vis dar tebesukiodamas tarp sveikosios rankos pirštų lapą. Kita, kuri buvo dar jaunystėje sužalota ir dėl kurios karvedį vadino pantera su nugraužta letena, buvo palenkta prie krūtinės.

– Kas tai padarys?

– Aš turiu vieną sumanų nojoną. Saidu. Jis susitvarkys, o jam pagalbon duosiu vieną pirklį. Dar Maskvoje jį priglobiau, pravertė – gerai žino urusų žemes, o dar, sakė, yra buvęs Lietuvoje.

– Ir dar tegul pasidairo po Novgorodą, – ūmai pridėjo Batu-chanas. – Turtingas miestas. Turi būti mano.

Pasakė ir dingo šėtroje. Subutajus nusekė iš paskos, prieš tai paleidęs lapą, ir nekantrus vėjas, pagriebęs jį, nunešė tolyn, svaidydamas tai aukštyn, tai žemyn.

Turinys

Skomanto kronikos
Sk46 Ilga kelionė namo: apysaka / Skomanto kronikos. – Vilnius: Versus aureus, 2006. – 176 p.
ISBN 9955-699-16-7

Apysakoje toliau pasakojama apie Ventės rikio Žybarto vaikų nuotykius. Šiuokart du iš jų – sūnus Daubaras ir dukra Junda – XIII a. 4 deš. pabaigoje po žygio į rusų žemes bando grįžti namo į Žemaitiją. Bet jų laukia ilgas kelias, teks susigrumti su rusų kunigaikščių kariais ir į Lietuvą žygiuojančiu mongolų tumenu.

UDK 888.2-3

Skomanto kronikos
ILGA KELIONĖ NAMO

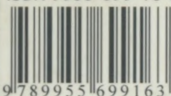
Redaktorė Dalia Misiūnaitė
Maketuotojas Linas Vaškevičius

Tiražas 1500 egz.
Išleido „Versus aureus" leidykla
Rūdninkų g. 10, Vilnius LT–01135
versus@versus.lt | www.versus.lt
Spausdino Standartų spaustuvė
Dariaus ir Girėno g. 39, Vilnius LT–02189

SKOMANTO [redacted]

Motinos Medeinos mesti burtai rodė, kad Daubaras ir Junda grįš iš žygio į rusų žemes gelbėti į nelaisvę patekusio Jundos sužadėtinio Grauslio. Bet atrodė, kad dievai persigalvojo – Drauslys žuvo gelbėtojų akyse, po mūšio su mongolais iš visos joties gyvi liko tik Daubaras ir sunkiai sužeista Junda. Smolenską, kur jie randa prieglobstį, užpuola Vladimiro didysis kniazius Jaroslavas. Junda patenka į mongolų nelaisvę, o Daubaras su Mindaugo siųstais kariais turi padaryti tai, ko iki tol veik niekam nepavyko – sulaikyti į Lietuvą žygiuojančius mongolus.

ISBN 9955-699-16-7

VERSUS AUREUS

www.versus.lt